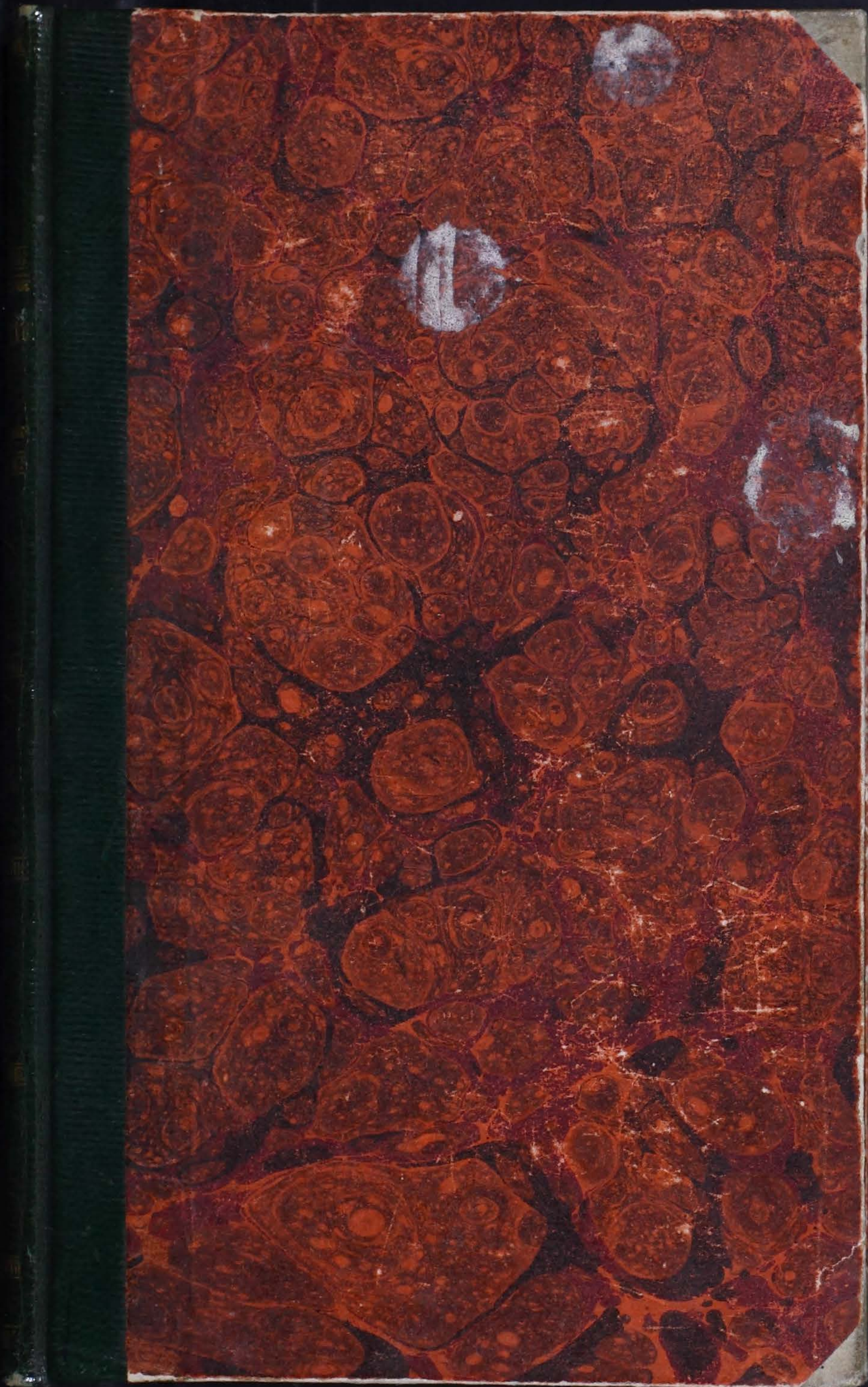
Engström
RESA

N. J. Sundelin

klocke i Lycksele.

1840–77.

RESA

GENOM

Norrland och Lappland

TILL

Sulitelma och Gellivare,

år 1834;

af

J. Engström.

FÖRRA DELEN.

STOCKHOLM,
tryckt hos H. G. Nordström, 1834.

I.

Den 7:de Juni, om morgonen, gick jag om bord på ångfartyget Oscar, som straxt derefter lyftade ankar och begynte sin gång utåt Stockholms skärgård, der prydliga landtställen här och der lågo strödda bland klippor och öar.

Efter några timmars färd uppnåddes Waxholmen, der vi anropades från fästningsvallen och måste dröja en stund, "för att clarera passen;" men inom kort tid var allting i ordning, och Oscar gick sedan raskt emot kastvindarne i Furö sund. (a.)

Än vidare fortsattes färden utåt Ålands haf, der Finn-skutor och skepp kryssade om hvarandra. En och annan Pakett-båt från Åbo sköt ock ilande fram, och försvann se'n i skären.

Ålands haf är ej stort. Jag såg Åland med blotta ögonen, äfvensom det gent emot liggande Grisslehamn. Derifrån och till Signilskär, en liten klippö i hafvet, är blott tre mil, och vidare till den större Eckerön är en och en qvart. Summa summarum: fyra och en qvart mil ifrån Sverge till Ryssland.

Under ångskeppets första rullningar uppå böljorna girade mången ovan passagerare fram och åter mel-

lan relingarne, till hemlig fröjd för de muntra matroserna; men omsider ordnade sig både passagerarne och sjöfolket i olika grupper. De fleste togo sig en lur; några rökte sin pipa, och en del converserade. — Der ropades månget *pro* och *contra* öfver sista freds-slutet med Ryssland. Den ene svor och den andre läste Jeremiader, medan en brunögd muntergök satt gungande på ankarkättingen och berättade: om en skolgosse, som skar af sig högra tummen och pekfingret, för att ej kunna skrifva b och c lika besatt som han uppritat a. "Och — tillade berättaren — de fåviske män, som bort-kluddrade Åland och Torneå, hade förut bordt afhugga både händer och fötter, så hade fredstraktaten blifvit lik salig Dumboms predikan." (b).

I anledning häraf ville någon af talarens vänner undskylla hvad som skedt, såsom en ödets hämd för Svenskarnes fordna hårdhet mot Ryssland, och såsom följder af *nödvändigheten;* hvilket ock af försmädaren så vida medgafs som han sade: "att hvarje stor syndare alltid har en liten syndabock som får ta emot de slängar hvilka den store mannen *sjelf* hade förtjent; och *i denna mening* — tillade han — är *nödvändigheten* rätt god att ha till hands, då man behöfver skylla ifrån sig begångna dumheter." —

Han påminte derefter om den store Gustaf Adolfs yttrande vid Lech-strömmen: *"att Han hellre*

låtit bortskjuta både armar och ben än han öfvergifvit en så god position."

Nu pekade talaren vexelvis åt Åland och Grisslehamn, frågande: "om någon härförare borde misstänkas för så stor okunnighet att han ej, på en sommarnatt, skulle beqvämligen kunna öfverföra 40 à 50,000 man ifrån ena stranden till den andra?" — Då ingen svarade fortsatte han sitt skämt öfver den mycket omtalade fästningen på Åland, och sade: "att Stockholm nu är föga olikt en gäldstuga, der vederbörande, inom lås och nyckel, få "dricka lejonmerg" och "suga ramarne." —

Han log dervid hånfullt, men harmens uttryck stod klart på hans panna. Den förutnämda vännen sade, i förbigående, halfhögt till honom: "Ditt hånlöje gråter." —

"Ja, — svarade han, — ty mitt hjerta vill brista af sorg deröfver att de som jag älskar ej vårda sitt eget väl. Ryssland och dess fästningar äro farligast då man tror dem bäst. Första blicken förvillar ock mer än den andra. Derföre bör man se tre gånger på allting Ryskt, så blir man Svensk i sitt hjerta. Dessutom — fortfor han — vet *ingen dödlig* för hvem han bygger bålet; ty det har ofta händt att lågorna ej skonat sjelfva byggmästarn. — Fästningen på Åland är dock *tills vidare* nyttig att hålla de sömnaktiga Svenskarne i schack, och *om* de ej *framdeles* kunna lefva så må de ock dö."

Vid dessa orden glimmade en tår i hans mörka öga. Han sprang upp och skyndade bort till sin vän, som satt ensam, försänkt i djupa drömmar. Han fattade hans hand, med en nästan convulsivisk rörelse, pekade åt Åland och sade blott: "*der* bygger man fästningar och *i Stockholm* luftslott. Må Gud bli de dårars förmyndare! — (c).

Emot natten blef hafvet stilla. De majestätiska böljorna rullade sakta mot stranden, och på det stormfria vattnet låg en myckenhet fartyg, som nu voro dyningarnes lek, medan elden i Oscars barm framjagade skeppet öfver Bottenhafvets mörka vatten, (d) deri solen sjönk ned, som en blodig sköld ifrån fordom.

Skymningen bredde sitt flor öfver haf och land, men i det dunkla fjerran tindrade ljuset af Öreskärs fyrbåk, som en stjerna i natten, och då solen gick upp helsades Gefle skans med fyra skott, och Oscar lopp in i den sökta hamnen. (e.) —

Efter några timmars vandring genom den trefliga staden kom jag till kyrkan då Gudstjensten slutades med ett Divertimento, på orgeln, i fuga-stil. Ehuru Virtuosen ej var någon Bach så var dock musiken rätt god, och den hade varit bättre om den varit mindre grann och chromatisk. Men det var för mycket kropp och för litet själ uti den. (f.)

II.

(d. 9:de Juni).

Gestrikland är mycket skogbeväxt och stenbundet. Sandåsar och skogskärr omvexla med några få vackra trakter. Det har flere sågverk och jernbruk; men både landet och folket har en sträf och ovänlig tackjerns-fysionomi, serdeles i trakten af Hamrånge, der man i skogarne högg och körde sågblockar midt i sommarn. Detta såg väl raskt ut, men var dock ett oskick.

Helsingland ser gladare ut, serdeles vid Ljusnan. (a.) De vackra och väl byggda bondbyarne ligga så tätt på elfstränderna i Ljusnedalen, att det hela liknar en glest bebyggd stad. Invånarnes osed att på ängar och gräslindor (b.) ha en myckenhet små lador bidrar också till detta utseende, som på afstånd ger hela trakten ett sken af rikedom. I allmänhet är ock folket ej fattigt, ehuru en och annan stackare finnes här såsom allestädes. Men den moderna sångkonsten att qvida för både likt och olikt har redan hunnit hit, och om en resande blott rör vid den strängen så får han höra klagovisor i mängd, ehuru alting inom hus tyckes vittna om välstånd. (c.) I hvarje bäck står en maschin för linbråkning och skäktning, och i hvarje stuga dåna spinnrock och väfstol. Både män och qvinnor sysselsätta sig här med linberedningen, som är Helsinglands förnäm-

sta binäring. (c.) Linet föryttras dels som premielärft, dels äfven, som rått lin, det vill säga: bråkadt och skäktadt. — Man ser allmogen köra stora lass sådant lin till städerna; men det är mindre angenämt att möta dem på dessa stadsfärder, ty de lemna sällan plats för den resandes åkdon, om ej i diket.

Då jag reste mellan Bergsjö och Gryttje mötte mig några bönder, som kommo från Sundsvall och körde midt på vägen, såsom vanligt. Jag höll undan så godt jag kunde; men det oaktadt körde en af dem så nära inpå mig att hans kärrhjul fattade i den lätta vagnen, och emedan hjulen förut gingo nära vid dikeskanten så nedträngdes åkdonet och stjelpte. — Men i detsamma var ock mitt tålamod slut. Med ett hopp och ett: "halfva vägen hvar!" flög jag ur åkdonet och rakt på min karl, som nu kastade tömmarne och sprang.

Jag grep då i hästens tygel, svängde om bondskjutsen och föresatte mig att föra både häst och kärra till *"rättvisan,"* såsom bönderna stundom kalla Länsmannen. Han bodde ej långt från den närbelägna gästgifvargården. Men detta lär ej ha behagat kamraterna, som kommo strax efteråt. De fattade i både mig och hästen, menande på: "att det vore ej så brådtom." Jag fann nu att här fordrades beslutsamhet, och slungade genast de båda orostiftarne, hvar på sitt håll, i diket, der de beskedligt

kysste allas vår moder jorden, och blefvo nöjda för den gången. Hästen leddes se'n fram till gästgifvargården; men efter en kort stunds förlopp kommo alla tre bönderna dit. De stannade på gården och höllo rådslag. Nu väntade jag ej mycken frid; men ville ej vika, och gick derföre ut till dem. Då sade mig första blicken att de voro modfällda, eller rättare sagdt, beskedliga. De bådo höfligt om förlåtelse för ofoget, och dermed vardt allting godtgjordt. (e.)

I Norrland behöfver man ej att på det sättet försvara sig; ty om man der möter en bonde viker han sjelfmant så mycket åt sidan att man sällan behöfver köra ur vagns-spåret. Likväl må ingen deraf förmoda ett vekare lynne hos detta folk; ty Norrlänningarne ha sannerligen mod nog och kraft i karakteren; men de ha ock tillräcklig bildning och sans att ej låta sin fasthet urarta till råhet och högfärd.

Vid utloppet af Ljungan och Indals-elfven är landet mindre fruktbärande och har någon likhet med Gestrikland; men på dessa strömmar framflottas en myckenhet trävaror, som, till en stor del, ersätta bristen på säd. I Svartviken, (f) der Ljungan faller i hafvet, lågo tre Norrska skepp, jemte flera mindre fartyg, under lastning med plankor och bjelkar; och då jag for öfver Indalselfven seglade en slup förbi färjan, utföre, och en galeas uppföre strömmen till Lögde bruk, för att lasta. En balk-flotta passerade mellertid utföre elfven till Vifta varf. (g.) Tätt

der bredvid lågo ock flere fartyg och lastade af de på stranden uppstaplade plankhögarne.

Utom vid dessa ställen syntes, flerestädes i sjövikarne, större och mindre partier af bräder och plankor, samt fartyg under lastning, och sågverken voro på några ställen byggda så långt ut i elfmynningarne att effekterna buros direkte från plankstaplarne, vid sågen, och ner i pråmarne, som derpå förde lasten till de nära liggande fartygen. En liten skog af master i Norrländska hafsvikarne är ingenting ovanligt.

III.

(d. 12:te Juni.)

Vid ankomsten till Sundsvall, kl. 1 på natten, läste jag Tidningarne utan ljus, och likväl utan svårighet. Denna ständiga dager, under sommarn i Norrland, gör ett högst eget intryck på en Söderlänning. Det är som vore man flyttad till en verld af idel klarhet. Men med hösten och vintren kommer mörkret tillbaka, fastän här ej så svårt som längre mot Norden, der man stundom får bränna ljus hela dagen.

Detta gäller dock endast om Torneå, samt landet derofvanföre. Till och med i Piteå skall man om vintren ha mindre mörker än mången tror, ty den då så stjernklara himlen, med de mångskiftande Norrskenen, har ett ljus och behag som ingen främling kan föreställa sig. — Utföre skogshöjder och berg dansar då muntert den frustande springarn. Vänner och fränder gästa då "lusteligt" (a) samman, och Norrlänningen är med rätta stolt öfver *att vara ingens herre och ingens slaf;* ty *det* är hans egen karakteristik. Öfvergången från höst till vinter, och från vår till sommar, skall i Norrland ej vara åtföljd af det obehagliga vacklande som finnes söderut. Det lär vara någon ting mera raskt och bestämdt i årstidernas vexling; men kölden hindrar dock här all större trädgårdsodling. Den har väl blifvit försökt, men ej velat lyckas.

Staden Sundsvall är belägen i en vacker och fruktbärande dal. Då man nedstiger från de kringliggande höjderna är dess anblick ganska behaglig, och de i hamnen liggande många skeppen ge den ett lifligt utseende. Ibland andra fartyg lågo der nu sex stycken Norrska skepp, (b) hvilka äfven lastade med trävaror, som äro Norrlands hufvudsakligaste exportartikel. Väl utskeppas äfven både lin, lax och smör, samt jern och tjära; men allt detta uppväger ändock ej exporten af de bräder och plankor som tillverkas på de finbladiga sågverken, hvilka i Norrland äro

både många och betydliga, så väl i afseende på mängden som godheten af deras produkter. De äro ock derefter skattlagde, och det ej så ringa; men likväl är denna rörelse ännu serdeles lönande, och bedrifves derföre rätt ifrigt. (c.)

Landet utomkring Sundsvalls-dalen är mera stenigt och magert, och detta fortfar, med få undantag, tills man nalkas Hernösand på en half mils afstånd, der Säbrå kyrka och Biskopsgården af samma namn stå i dalen, ej långt från den sorlande bäcken.

Från Säbrå går vägen, backe uppföre och utföre, till det gästvänliga Hernösand, som äfven ter sig rätt väl för den kommande. Detta gäller i synnerhet om Landshöfdingens Residens och Lyceum. (d.) Staden är för öfrigt ej serdeles prydlig eller väl byggd, ty den är mycket gammal och har blifvit skonad för eldsvåda, en olycka som vanligen åtföljes af ställets förskönande efteråt.

Att orda mycket om gästfriheten och välviljan mot fremlingar i Hernösand, liksom för öfrigt i hela Norrland, det vore ej mer än ett onödigt försök att ytterligare bekräfta en känd sanning. Men lika så kändt är ej det förhållandet att folket i Ångermanland (Vester-Norrland) är kanske mera välmående än Ljusnedalens förut omnämda bebyggare, hvilka de öfverträffa både i jordbruk och linskötsel. Här till-

verkas det mesta och bästa premielärftet, som, enligt kännares påstående, skall täfla med det Holländska. (f)

Det med byar, dalar och berg omvexlande landet är ock ganska godt. Lermyllan är i dalarne den mest förekommande jordarten, och missvexter äro här långt mera sällsynta än i det öfriga Norrland. (g) Man får ej ofta se ett land så vackert som Ångermanland. Bondhemmanen likna herrgårdar, så väl i det yttre som inre. Boningshusen äro merendels två våningar höga och försedda med höga fönster, sex stora rutor i hvartdera. De något för höga skorstenarne äro af tegel, som bönderna sjelfve bränna till sitt behof. — Invändigt ser man allestädes snygghet. Paulunsängarne äro hopfogade af släthyflade bräder, och försedda med vackra förhängen. De äro oftast målade; likaså bord och stolar; golfvet är renskuradt. Öfver dörrar och fönster ser man en rad af skurade tenn- och kopparkärl. Fönsterna äro oftast försedda med gardiner. I ett hörn af stugan eller ock i kammaren finnes skrifdon och böcker, merändels af religiöst innehåll; understundom äfven något i geografien och historien. (h)

I gästrummen finnes alltid rena gardiner af vackert tyg, en eller tvänne sparrlakans-sängar, jemte prydliga bord och stolar, samt en eller ett par speglar. Tryckta tapeter, af inhemsk tillverkning, pryda väggarne på hvarje gästgifvargård och i de bättre bondhusen; och då de ej finnas, såsom i hvardagsrum-

men, eller hos fattigt folk, äro väggarnes timmerstockar släthyflade och rena. — Dessutom äro boningshusen oftast brädbeslagna eller rödmålade på utsidan.

Gästgifvargårdarne i Norrland äro förträffliga. Ett godt bemötande saknas aldrig, om man vill stanna qvar, och vill man skynda vidare så underlåtes ingenting för den resandes fortkomst. Här göres allt som skäligen kan fordras för en främlings tillfridsställelse, och detta för godt köp. — Man får oftare anledning att öka än vilja minska det belopp som fordras för en måltid eller ett nattlogi.

Visst hör man ock här å orten mången klaga öfver bränvinets ödeläggelser, samt öfver den mot förmögenheten ej afpassade lyxen och grannlåts-begäret, med mera dylikt; och klagomål af denna beskaffenhet äro gjorda och göras med skäl mot Svenskarne i allmänhet. Om man likväl opartiskt betraktar sedligheten i Norrland, så befinnes den vara långt större der än å de flesta orter annorstädes. Under hela resan genom både kustlandet och skogstrakterna har jag ej sett mer än halfannan full bonde; — ty den ene var blott pirum; — och aldrig har jag, på gästgifvargårdarne eller annorstädes, sett dessa hopar af supande dagdrifvare, som längre i söder vittna om allmogens dervarande lägre bildning och mindre sedlighet.

Norrlands innevånare bruka mindre bränvin, men mera kaffe än andra. Den sednare drycken saknas sällan, till och med ej hos Nybyggarne, (i) hos hvilka jag likväl både såg och sjelf åt barkbröd, som dock mera begagnades för att spara säden, än egentligen för nöds skull. Deras kaffe-begär yttrar sig mest vid marknader och andra högtidliga tillfällen, såsom ock när en fremling kommer i huset, då Norrlänningen alltid tar fram det bästa som finnes. — Detta gäller väl mest om bönderna; men äfven de förmögna Nybyggarnes lefnadssätt är något deråt. Deras boningshus äro goda och väl inredda; kanske *för väl.*

Deremot äro lagårdarne allestädes för små och kreaturs-spillningen både för ringa mot åkern, och derjemte vanvårdad. (k) Boskaps-skötselns underlägsenhet anmärkes med skäl som ett stort misstag i vår ekonomi, emedan just derifrån härledes det Svenska jordbrukets för låga ståndpunkt; och detta misstag är i Norrland ej ringare än annorstädes. Man har der få oxar, ty jorden köres med hästarne. Ungkreaturen äro ock få, och korna ej flere än som behöfs att förse hushållet med nödig mjölk. På smör och ost, till afsalu, tänker man föga. — Bland kreaturen äro således hästarne bondens allt i allom, och på dem bestås ock det bästa fodret. Visserligen gör här en häst lika stort gagn som två eller tre stycken oxar, ty de Norrländska hästarne

äro ovanligt starka ock raska; de köras ock alltid enbett. Men dels kostar deras underhåll ojemförligen mycket mera, dels är ock deras förlust på allt sätt kännbarare än då en oxe faller.

Största skadan ligger dock deri att spillningen efter hästarne är både ringa och mager. Åkern blir således först lidande och bonden sedan. Väl söker man att med komposter godtgöra bristen, så vidt ske kan; men konsten är och blir altid ringa mot naturen, så väl häruti som i annat, och på många ställen har åkern lidit af frost just derföre att den varit mager och illa född. Man ser det klart på lika tegar af samma åkerfält. Den väl födda jorden värjer säden för frost, och framför den till mognad, då, på några få alnars afstånd derifrån, ett lika utsäde bortfryser å den magrare åkertegen.

Då man, oaktadt allt detta, i medelafkastning, sedan utsädet afdragits, skördar omkring 11:te kornet af råg, 4:de af korn, 6:te af blandsäd och 8:de af potater, till och med i Ume och Piteå Län, så är det klart att skörden skulle bli än rikare, om boskaps-skötseln, och hvad dermed eger gemenskap, vore uppdrifven till blott hälften af dess lätt möjliga belopp i dessa trakter. Den är nu ej en fjerdedel af hvad den borde vara.

De flesta klöfkreatur jag såg i Norrland voro hvita eller gulblackiga; stundom också kulliga; (!) men föga ystra, ehuru vid godt hull. Deras betes-

mark är merändels öppna skogen. Der gå de fritt omkring och äta gräset på de stora myrorna, (m) hvars foder är vattnigt och föga mustigt. Men myckenheten får ersätta godheten.

Mig tycktes att vattenelementet — om jag så får uttrycka mig — var öfver allt det rådande i Norrländska Floran. Gräs och örter hade ej samma aromatiska lukt som i Söder. De tycktes vara något svagare, liksom färgen var blekare, ju mera nordligt jag kom. Till och med folket var lugnare och jemnare. Alting hade en karakter, af allvar utan sorg, och glädje utan öfverdrift. Det var en behaglig jemvigt, ett rigtigt *lagom*. (n.) Eldselementet var i allting mindre rådande.

Norrlands *för mycket* är i folkets boningshus och de små höladorna, hvilka här, som i Ljusnedalen, äro uppförda i myckenhet på ängar och åkerlindor. Mangården står ock oftast på den goda jorden i dalarne. Härigenom förminskas den bästa och dyrbaraste jordrymden, utan nytta eller nödvändighet; ty ogagneliga höjder eller andra sämre platser, dock i närheten af åkrarne, borde begagnas så väl till mangårds som lagårdsplanar; och då man i hela Norrland för det mesta bygger mangården med två våningar, hvarföre ej göra så äfven med lagården?! — Man sparade ju dermed både jordrymd, timmer och taktäck-

ning, och hade lika stort gagn af ett tvåvånings hus som af två envånings kyffen. Man hade ock alting prydligare och rymligare, samt för bättre köp. (o.)

IV.

(d. 15:de Juni.)

Sollefteådalen, (a) samt landet der ofvan och nedanföre, är Norrlands Schweitzertrakt. — Ångermanelfven genomlöper här ett af de mest fruktbärande och tillika det skönaste landskap i hela Norrland. — Elfvens sista fall är ej långt ifrån den täcka Sollefteå kyrka, som står midt i dalen, på en half och hel mils afstånd omgifven med höga och lummiga skogsberg, på hvilka de vackra byarne ligga utströdde ifrån och med höjderna ända ned åt södra elfstranden. På den norra sidan af strömmen utskjuta bergen helt tvärbranta, bredvid och öfver den lugna elfven. På kullarne och från höjden af kyrktornet har man en af de skönaste utsigter i hela Norrland.

Från

Från Sollefteå — tätt vid Hullsta gästgifvargård — löper vägen bredvid elfven, en half mil uppåt, till färjstället, der man far öfver strömmen, och kommer sedan, å norra sidan, på landsvägen, som i flere bugter liksom slingrar sig uppifrån elfstranden, genom den ofvanföre liggande branta och mörka skogshöjden. Der ofvanföre begynner en mycket vacker trakt som liknar Sollefteådalen, men är mindre. Vid dess sydvestra kant, i granskapet af Björkäng och Fanbyn, vidga sig fälten och tränga bergen tillbaka. Der genombrytes sydvestra bergåsen af Långsele-elfven, som kommer från Jemtland, och hoppar utföre klipporna ner i djupet, der den vänligt omslutes af samma graf, hvilken re'n länge framvaggat den lugnade Ångermanelfven, som der ofvanföre är häftig och brusande. —

Från Ed till Rösta har landet en lika fysionomi som förut, men den blir mörkare och mera markerad. Dalarne bli mindre och bergshöjderna bjertare, mera branta och sammanträngda kring flodbädden, som stundom ligger från ett till två tusen fot under deras toppar. I djupet der nere höres strömmens sorl, då man uppå branterna färdas så högt att man ser flere mil långt uppåt elfven och skogarne, ser vackra byar och enstaka gårdar, tätt omkring strödda bland bergen och på flodstränderna, aldeles så som då nattskyarne satt sig flockvis att hvila kring vintergatan.

Dessemellan bär det af nedåt brådjupen, och ofta så nära till elfstranden att man i dess spegel kan se både sin egen lilla figur och de jättebilder, som luta sina hufvuden öfver floden, för att se om den fridlöse sofver. (b).

Omkring Selbergen, i denna trakt, är naturens skick i allting både stort och majestätiskt. Dess karakter, bland de mörka djupen och skyhöga kullarne, är dock ej vild, men är så allvarlig att man der svårligen jollrar på första halftimmen. —

Från Rösta till Näsåker och Lidens kyrka är samma förhållande, men elfdalen blir härstädes än mera sammanträngd. Stränderna äro merändels så branta, att vägen, som är ingräfd dels uti och dels uppe på den brådstupande sluttningen, hänger som en bro vid sidan af strömmen. Med en half alns sidosprång af hästen skulle så väl resenären som fordon och trafvare tumla hufvudstupa ner i afgrunden, der elfven går fram med stundom lugna men mörka böljor, och stundom brusar med hvitskummande forssfall utföre klipporna. De tyckas ha öppnat sig endast för flodens skull, och stå nu som molnstoder, med mer än hundra fots lodräta väggar, och synas bära den resande öfver djupet, för att få se honom hissna. —

Mellan dessa pass utvidgar sig elfdalen, här och der, till en skön rotunda, som på sidorna är omgifven af större och mindre höjder, hvilka här likna

ättekullar. Mellan dem nedstörta små regnbäckar i elfven, förbi de trefliga boningarne, bland hvilka jag ej såg annat än välmåga, och hörde ej talas om jämrens elände. Också har denna fruktbärande trakt blifvit aldeles skonad för frost och missväxt; ty jorden är god, skötes temligen väl och har i sitt granskap allsinga myrängar.

Här å orten brukas svedjeland, som jag hvarken sett förut eller sedermera i Norrland; och det förundrar mig; ty på ett förnuftigt sätt begagnade äro svedjorna mera till gagn än till skada, i synnerhet för sådana skogstrakter som de hvilka allmänt förekomma i Norrland och Lappmarken. Till denna ort har den seden kommit från det tillgränsande Jemtland, der svedjandet varit odlingens begynnelse, på det sätt, att den brända jorden blifvit igensådd med gräsfrö, och således först begagnats som äng, hvarefter de bättre trakterna blifvit förvandlade till åker.

Här uppe voro forssar och elfstränder betäckta med en otalig myckenhet af bjelkar, plankor och sågblockar, som lågo hopvräkta i stora högar, dels uti strömmen, dels ock vid sidorna. Stundom voro effekterna, genom vårfloden, uppkastade långt in i skogen, der de nu lågo kringströdda på marken och togo skada.

Vid Lidens kyrkoby, som ligger straxt ofvanföre Näsåker, är landsvägen slut. Derifrån går blott en ridväg öfver skogen till Mo, hvarifrån sedan ej

finnes annan farled, uppåt Lappmarken, än en ofta nog otydlig gångstig.

Ångermanelfven är nedanföre segelbar, för mindre fartyg, intill Sollefteå bruk, sex mil ifrån hafvet. Två och en half mil nedom Sollefteå ligger Nylands gästgifveri och lastplats, dit stora skepp gå direkte och afhemta jern och trävaror. Längre nedom har elfven ofta en qvart mils bredd, och liknar en större sjö eller ett hafs-sund.

Utom i Norrlands elfver får man ej någonstädes, i vårt land, se den präktiga anblicken af flere fartyg, som, med fulla segel, framgunga mellan rika dalar, kyrkor och skogsberg. En färd utåt Ångermanelfven, en sommarafton, har ock ett serdeles Romantiskt behag. Fartygen ligga då med fladdrande segel. En och annan båt skyndar fram eller åter; och under alt detta svarar skogens echo på invånarnes och sjöfolkets muntra sånger. Här larmar intet gräl, och här plågas man ej heller af sjukliga klagovisor; ty naturen, såsom folket, andas friskhet och mod, och uttalar sin förnöjsamhet i glädje och sång.

Om vinden blåser längs åt elfven, med häftighet, är det ofta svårt att ro färjan öfver från Veda till Hornö; ty emedan strömfåran är djup är ock sjögången häftig. Vid sådana tillfällen kan man här få dröja qvar länge nog, om stormen ej stillnar.

Då jag om aftonen, d. 16:de Juni, kom till Hörnäs märkte jag straxt att denna gästgifvargård var en af de bättre, och det föll mig derföre in att begära thé, utan att ändock så mycket hoppas på att få det. Under samtalet med gästgifvarn glömde jag också min yttrade önskan, till dess att en välklädd flicka kom in med den begärdta drycken, då jag, ej utan förvåning, blef varse att hela théservisen var af silfver. Allt annat i huset svarade ock deremot, och någon ting dylikt har sedan händt mig på flere ställen i Norrland. Stora silfver-bägare samt grädd-snipor, saltkar och halft eller helt dussin skedar af silfver äro saker dem man ej sällan får se, både på gästgifvargårdarne och hos allmogen.

På Sörmjöle gästgifvargård, i Nordmalings socken, fick jag en skjutsbonde som var af den här å orten ej länge sedan betydande Läsare-sekten. Den är nu snart förbi; men några finnas dock qvar, så väl af dess bättre som af dess sämre anhängare; — ty man får ej bedömma dem alla efter en och samma måttstock. — Många utaf dem både voro och äro ännu verkligen religiöst och godt folk; men större delen voro likväl några illpariga skrymtare; och bland dem var min skjutsbonde ett exemplar af nyaste upplagan. Detta fann jag ock genast, och begynte fördenskull med honom ett samtal, för att såmedelst få göra hans närmare bekantskap.

Det var söndag, och jag började med att tala om sabbaten och presterna. Min karl begynte då genast en straffpredikan öfver "ordets falska tjenare," såsom han kallade dem. Han påstod: "att de oftast voro otrogna herdar, och stundom till och med ulfvar i fårahuset, de der sålde sin herras förstfödslorätt för en jordisk grynvälling, icke aktande hvad heligt är."

Han hade på detta sätt fortfarit i oändlighet, om jag ej afbrutit honom. "Döm icke andra för hårdt, — sade jag — på det du ej sjelf må varda fördömd."

"Den helige dömmer allting, och varder af ingo dömd;" svarade Läsarn, med andelig högfärd; och denna satts tillämpas af alla skrymtare på dem sjelfva och deras tillgifne, för att derigenom upphöja "de troende," — såsom de kalla sig — till domare öfver alla andra.

Jag fortsatte än vidare i Bibelstil, men använde förgäfves alla de språk jag kände; ty i samma ögonblick jag slutade begynte min Läsare ett oändligt anförande af tjogtals Bibelspråk, för hvart enda ett af de mina, och så som han dels lösryckte dem ur sammanhanget i Skriften, dels ock efter behofvet tillade eller borttog ett och annat ord, så kunde han dermed, på sitt sätt, bevisa hvad som helst.

Emellertid fann jag snart nog min skjutsbondes öfverlägsenhet på detta fält, och försökte att ge sam-

talet en annan vändning. Men det ville ej lyckas; ty Läsarn kom åter på Bibelstråten, huru hellst jag betedde mig; och just der var han oöfvervinnelig. Då jag likväl tänkte qväsa honom och frågade: "hvarföre han nu var ute på söndagen och tjenade mammon?" svarade han: "att man må väl hela om sabbaten och draga oxen utur brunnen."

"Samt föra Bileams åsna till sina krubbo?" sade jag, småleende, och drog honom upp till mig i kärran. — (Förut sprang han bredvid hästen och hojtade och skrek; men hästen var van vid äfven detta skrymteri, och gick ej fortare för det.)

Nu vardt skrymtarn något häpen och kom ur takten; ty på *den* argumentationen hade han icke beredt sig. — Den kom ock något för hastigt. — Jag föregaf sedan: att äfven jag vore prest, och utsänd till Norrland, för att ransaka njurarne på de publikaner och skrymtare.

Mannen såg nu bestört på mina förgrymmade ögon.

Jag påminte honom sedan det Bibelspråk han nyligen hade anfört emot mig; — (Bryt den hungrige ditt bröd &c., och drag dig icke undan för ditt kött.) — och fordrade fördenskull att han, ej endast på grund deraf, utan ock som en rättskaffens lärjunge måtte lemna eller åtminstone låna mig sin goda schäskärra, på det jag ej måtte förgås under vägen

till min längtande fårahjord. Nu svettades den helige mannen och stammade något otydligt om "att icke hafva lust till sin nästas hus." Men snart repade han mod tillfyllest, och sade bestämdt: "det står skrifvet: att man skall äta sitt *eget* — (*så* står det dock ej i Bibeln) — bröd i sin anletes svett." —

"Hvad skall man då göra — frågade jag, med skarp ton, — när man finner ulfvar eller skrymtare bland fåren." —

Han besinnade sig något och svarade sedan arglistigt: "Det står skrifvet: du låte din tjenare fara med frid."

Nu kunde jag ej längre styra mina skrattmuskler. Läsarn påtog sig en skenhelig mine, och körde mig fram till Stocksjön; och der fick den snillrike skrymtarn både skjuts och drickspengar. Han försmådde ock ej "denna jordens lumpna egodelar," utan stoppade ner pengarne, med synbar förnöjelse; men pröfvade likväl förut, med Jesuitiskt smågrin: "om det nya silfvermyntet hade lika så vacker klang som det gamla." (c.)

V.

Då jag från Stocksjön kom fram till Umeå-dalens södra gräns stannade jag der en stund, på de små höjderna i skogsbrynet, för att icke för hastigt och på en gång få hela den stora slätten under ögon. Alltsom jag sedan passerade framåt så utbredde sig framför mig ett fält, som var rikt besådt med byar och gårdar, samt deremellan grönskande åkrar och ängar. Jag såg ej en enda teg som var ogagnelig.

Midt igenom all denna härlighet flyter Umeå-elfven, stor och allvarlig, och på dess norra något upphöjda strand ligger Umeå stad, en af de största och bäst uppbyggda i Norrland, ehuru ändock ej serdeles betydlig. Elfven var nu flödande och häftig, men färjan roddes af två raska karlar, och öfverfarten gick bra. Jag landade på sjelfva strandgatan, som till en del var öfversvämmad af den nu inträffade fjellfloden. (a.) Vid sjöbodarne, å norra stranden, lågo flere fartyg, och ett kom seglande uppföre elfven, som också är farbar, alltifrån hafvet.

Den förutnämda vackra landtslätten sträcker sig äfven på norra sidan om staden, som ligger nästan

midt i den mångskiftande natur-taflan. Ett stycke på norra sidan om Umeå blir dock landet mera kuperadt. Det är eljest mycket jemnländt, altifrån Ångermanland. På vägen deremellan och Umeå ser man släta åkrar och ängar, jemte myror och skogsmossar i myckenhet. Mellan dem står skogen förbränd af vådeldar, som gripit vidt omkring sig. På många orter i Norrland ha de gjort alltför stor ödeläggelse, och göra det ännu. Jag såg, under resan, flere skogseldar brinna.

I nordvest från Umeå går en väg till Degerfors kyrkoby, och se'n vidare till Lycksele Lappmark. Den är ganska väl och ändamålsenligt anlagd, och har redan varit af mycket gagn för dem som till de öfra Lappmarks-socknarne måst hemta säd ifrån Umeå, under froståren. Den måste ock ofelbart bidraga rätt mycket till dessa trakters odlande och kolonisation, allt framgent. Jag träffade, på den vägen, flere forbönder som reste till och ifrån kustlandet, för att köpa och sälja.

Likväl har man tadlat anläggningen, såsom förtidigt gjord; och man kunde med lika godt skäl tadla senare tiders omsorg att bland Lapparne sprida Christendomens bättre vetande, i stället för deras gamla Jubmels-dyrkan.

Man föregaf också: att hvarken Lapparne eller den Svenska befolkningen, skola någonsin öfverge sina gamla vanor att till forsling begagna vin-

terföret och flottningen på elfven. Jag påminte mig dervid ett yttrande af några arbetskarlar, som blifvit anbefalde att i en åker uppgräfva diken tvärs öfver de jordrebbor som lågo mellan krökningarne af en bäck, hvilken, i otaliga bugter, slingrade sig derigenom. Folket arbetade trögt då jag händelsevis gick der förbi, och på min fråga, hvarföre de ej voro "muntra på morgonqvisten?" svarades: "att man kunde bli sjuk af förargelse att nödgas göra onyttigt arbete, då angelägnare sysslor ej saknades; ty se — utbrast den klokaste — här skola vi nu gräfva diken för att få bäcken rakt fram genom åkern, och vattnet lär dock aldrig låta bli att gå sin gamla gång." — Dylika arbetares visdom är, desto värre, ej sällspord; och om man skulle binda munnen till på alla andeliga diksgräfvare, af samma skrot och korn, så fick man för många lik ofvan jord. (b.)

Långt värre är tadlet öfver den så kallade strömrensningen i Umeå elf; ty planlöst vardt den företagen, och blef så illa utförd att ej en enda forss är nu mera farbar än tillförne. Likväl har det gyckelverket kostat rätt ansenligt.

Mellan Umeå och Degerfors är jorden rätt dålig, mest sandmo, utom en half mil närmast intill staden; men ju längre man kommer uppåt Lappmarks-gränsen ju bättre och vackrare blir landet, som vid Degerfors är mycket fruktbärande och skönt grupperadt med bördiga dalar och pittoreska höjder,

rundt omkring den oroliga elfven, hvars dån, i den lugna sommarnatten, hördes på långt håll, som en fjerran storm.

Vid Degerforss är en Calcinér-ugn för pottaskebränning, och i skogarne ser man allestädes en mängd af furor, som blifvit afbarkade för att vissna, och sedan begagnas till tjärkokning, som mycket, ja alltför mycket idkas här å orten. Men härom mera längre fram; ty här tar den egentligen sin början, och fortsättes sedan, alltjemt i stigande, tills den, i Öfver-Kalix socken, af Norrbottens län, har uppnått sin höjd, så väl hvad produktionen beträffar, som ock i förödelse af skog och arbetstid, m. m.

VI.

(d. 17:de Juni.)

Ett par mil i norr om Umeå passerade jag det i visst afseende märkvärdiga jernbruket Säfvar. I den nära vid strömmen belägna Inspektors-byggningen såg jag en del af de kulor, som här, under sista Ryssfejden afskötos förgäfves; ty anföraren skall, efter berättelse, för det mesta befunnits sofvande då han borde vaka; och då det gällde att pröfva Svenskt krut,

lär han i synnerhet varit betänkt på att retirera i god tid, under föregifvande: "att han ej borde låta nedskjuta sig sjelf och sitt folk."

Ingen nekar att ju försigtighet är en nödvändig egenskap hos en stor General, men att *le Duc* var *för stor* i springkonsten, det visade han tydligt vid Djekneboda, ett tjugo alnar bredt pass, der landsvägen går fram mellan tvenne sjöar, som äro omgifne af moraser och mossar (a). Han hade på detta ställe kunnat fälla Ryssarne skocktals, då de utan försigtighet eftersatte den flyende; men han försökte ej ens att der fatta posto, utan sprang allt hvad springas kunde, för att uppnå skeppen vid Ratan. — Också berättas der å orten: "att den beryktade härförarens vålnad, till straff för hans feghet, löper andfådd och snyftande, mellan Säfvar och Ratan, med en hare i famnen, och anropar himlen om bistånd för sina svaga ben." (b)

Den af Thaer uppgifna methoden att genom vattenledningar odla skogsmyror och förbättra mosslupna ängar utföres nu med mycken ifver och god framgång, i Vesterbotten och södra Lappland. Detta sker på två sätt: dels så, att, genom anlagda hålldammar, uppstämmes vattnet öfver mossen så högt att det alldeles betäcker alla tufvor. Uppdämningen sker om hösten, och man låter sedan vattnet stå qvar tills våren kommer, då det utsläppes. Den tjocka winterisen nedfaller då på mosstufvorna och

sammanpressar dem först, hvarefter de af den småningom bortsmältande isen förtäras. Detta sker dock ej helt och hållet på första året, hvarföre ock operationen måste årligen förnyas, tills ogräset och mossan försvunnit, hvarefter vallen rödjes och utdikas, samt derefter antingen igensås med gräsfrö, eller ock lemnas åt naturens egen drift, serdeles om den är mycket sidländt.

Den andra odlingsmethoden verkställes så: att man genom mossen uppgräfver ett dike, som fortsättes än vidare till fallet af någon nära belägen ström, hvarifrån ett tillräckligt qvantum vatten ledes ner, genom ofvannämde dragdike samt flere små sidokanaler, på odlingen, öfver hvilken det sprides i alla rigtningar, så att hela myrängen blir öfversilad af vatten. Om en del sand eller jord följer med vattenströmmen är det så mycket bättre, emedan mossan deraf bättre bortfrätes och jorden gödes. Vattnet frândämmes under sommarn, för gräsväxtens skull, så vidt ej ovanlig torka gör ett annat förhållande nödigt; men om hösten påsläppes det åter, för att så väl då som under vintren skydda vallen för den skadliga barfrosten.

Med dessa tvenne odlings-sätt har man redan gjort många lyckade försök, och fortgår dermed altjemt, så att de trakter som förr ej lemnat foder till en ko nu skola framföda många kreatur. — Jag har sett dylika odlingar på flere ställen, i både

större och mindre scala utförde, och kan derföre, af eget omdöme, intyga deras användbarhet, som ock ganska lätt varseblifves om man ger akt på de många hålldammar och nyodlade ängar, som allestädes synas i skogen, ofta nog tätt intill vägen.

Vid Robertsfors jernbruk, sex och en half mil norr om Umeå, har på detta sätt en mosse af flere hundrade tunnelands vidd blifvit förvandlad till äng. I södra Lappland har man nyligen, med lika framgång, infört dessa methoder för ängsodling, som måhända ingenstädes äro mera nyttige och användbara än på dess sluttande mossar, der tillgång på strömmar och vattenfall alldrig saknas.

Härifrån reste jag åt Gumboda och Bjursträsk, (c) en serdeles vacker trakt inuti landet, der naturen är stor och ofta vild. Vägen mellan Renbergsvattnet och Sunnanå går stundom öfver höga bergstrakter, ifrån hvilkas toppar man ser ner på sjöarne, som ligga djupt under dem, kringslutne af mörka skogar, under det utsigten der ofvan är nästan obegränsad. På denna väg passerade jag ett fäbodställe, (d) som ligger ensamt i skogen, omgärdadt af ofantliga höjder, mellan hvilka ängar och betesmarker äro utbredda, som gröna mattor kring jättestoder.

På höjderna ofvanföre Sunnanå hade jag en mera leende och härlig utsigt öfver den nedanföre liggande stora och rika Skellefteå-dalen, der det hvita

templet, med sina pelare och arkader, står som en fridens engel bredvid den oroligt sorlande elfven. En myckenhet trefliga boningar, samt den stora kyrko-staden, (e) — den största i Norrland — voro behagligt grupperade rundt omkring kyrkan, såsom medelpunkten för alltsammans. Hon är byggd i korss, med ett stort och kupolformigt torn öfver medelpunkten, och är den största landtkyrka jag ännu sett. Så väl ingången der nere som tornet voro försedda med pelare, hvilka gåfvo helgedomen ett utseende af skönhet, som, då den är stor och enkel, alltid är upplyftande.

Skellefteå socken lär ha tiodubbelt flera invånare än staden Umeå, med hvilken den täflar i handel och sjöfart. Handels-andan lär ock, desto värre, ha så angripit Skellefteå-folket, att bönderna, med försummelse af sitt åkerbruk, äro skeppsredare och sjömän, och drängarne flacka omkring i landet med kramvaror.

För en tid se'n voro Läsarne, äfven här i trakten, rätt ifriga; men nu lär dock föga återstå af den egentliga sekterismen; och att Läsare-cheferna äfven här ej varit inspirerade af Den Helige Anda, bevisar efterstående berättelse, den jag hörde såsom fullt tillförlitlig: (f) "En bonde, som icke var Läsare, utan tvertom afskydde deras förvillande konstgrepp,

dem

han kände, ville blottställa en skenhelig skrymtare, för att derigenom upplysa hans "fårahjord" om "herdens" inre halt. Han visste: att så väl denne som skrymtarne i allmänhet ville med *tron allena* både öfverskyla och försvara en myckenhet "svagheter;" hvarföre han nu gick till chefen för en af "de heliga skarorna," och låtsade som vore han böjd för en öfvergång till "de troende." Han himlade och suckade erbarmligt, samt jämrade sig deröfver: "att han vore en så stor syndare, att han ej någonsin kunde bli salig."

"Det blir du visst; — svarade Läsarn; — bara du tror."

"Det vore väl det; — mente den andre; — men jag har stulit mycket, och känner hos mig en brinnande lust att stjäla mer?!"

"Gör det; — fortfor Läsarn; — ty Han som *för oss* har lidit och stridt, har ock liqviderat vår skuld."

"Men det är ännu värre med mig; — sade nu den förställde adepten; — ty jag har lust till min nästas hustru?!"

Han fick då det hugneliga svaret: "har du blott tro som ett senapskorn, så lusta fritt."

"Nå; — sade nu frestarn, helt gladlynt; — det var då rätt bra det; ty det är just med din egen unga hustru som jag vill lusta."

"Nej, se *det* bär sig ej;" — inföll då Läsarn hastigt, och blef något häpen.

"Får jag då ej heller stjäla *från dig*, såsom jag önskar?" blef dernäst den ej mindre kinkiga frågan, som eftertryckligt bestraffades såsom Gudlös och syndig; ty "det står skrifvet, — sade Läsarn, — att då ett hus söndrar sig inom sig sjelft, så blir det snarliga förödt, och sten faller på sten."

Då nu frestaren, med flere kamrater, skrattade sin motståndare midt i ansigtet, fann ock skrymtarn sitt misstag, ehuru det var för sent. Läsarechefen hade blifvit fångad i egna garn, och hans anseende stod ej mer att upprätta, ty händelsen blef allmänt bekant, och det för all skenhelighet och dårskap så farliga löjet gjorde slut derpå.

Man kan med skäl å dessa falska profeter tillämpa den Gudomlige Lärarens egna ord: "att de gjorde Hans bönehus till en röfvarekula;" men ovåsendet är nu förbi, och har, desto bättre, ej efterlemnat några svårare följder. Tvärtom kan med skäl påstås: att de skarpsinniga Norrlänningarne, genom Läsare-tumultet och dess många strider, blefvo väckta till mycken besinning, och nödgades derigenom lära sig tänka på egen hand; ty emedan de voro delade i Läsare och Anti-läsare, så måste de studera både Urskriften och andra goda Religions-böcker, dels för egen öfvertygelse, dels ock för att skaffa sig

autoriteters bevis för sina egna sattser, och derjemte vederläggning af motpartiets "villomeningar."

Det är ock visst att Norrlänningarnes medfödda grundlighet och allvar ej led derpå. Ej heller deras moralitet. Jag har sett och talt med många bland *de ärliga Läsarne*, och jag har ej funnit skäl att tillvita *dem* någon slags skenhelighet, eller oart. — De äro män af goda kunskaper och en utmärkt redlig karakter. Deras ovanliga förståndsodling har således blifvit grundad på Religionen, — all folkbildnings rätta grundval, — och den är fördenskull långt bättre och mera välgörande än mången annan, som i *sin* vishet förbisett all vishets källa.

VII.

Utom Läsarne finnas ock, i Skellefteå, en hop svärmare af mera jordisk natur. Det äro några fantaster bland allmogen, som flocktals genomvandra de stora skogarne för att söka malmberg. Under min vandring till det för tvenne år sedan upptäckta Näs-

berget, såg jag dem stryka omkring, med bergkompass och släggor, i ängslig täflan att komma först till en ny malm-anledning.

I dessa äfventyr äro både bönder och nybyggare intressenter, och spekulations-andan drifver dem till otroliga ansträngningar. Då de råka någon som blott kan förmodas vara bergskunnig, så förevisa de genast en hop brokiga mineral-samlingar af hornblende, jernmalm, svafvelkis, blyglans och kalksten, om hvartannat, jemte prof på koppar- och stenkols-anledningar, allt sammanrördt, med åtskilliga berg- och stenarter, i en vante eller gammal strumpholk, just så som äkta malmletare bruka göra. Ger man dem blott en ringa förhoppning: att det möjligtvis *kunde vara något*, så klarna fysionomierna, som putsade ljusdankar. Om man deremot säger: att stenarne ej duga, och derföre ber folket gå hem och sköta sitt jordbruk, det de under sina kringvandringar försumma, så kommer hufvudet först, helt fundersamt, på sned, och skakas sedan lite smått, till tecken att de ej gerna vilja vara *troende*, i thy fall.

Går man nu vidare, samt visar och bevisar: att ehuru der finnes någon liten anledning till jernmalm, så är den likväl högst ringa, och dessutom behäftad med för mycket svafvelkis, och andra oarter, att kunna fördelaktigt begagnas, och att blyglansens ådror äro för fattiga, med mera dylikt, så frågas pröfvande: "om der likväl ej finnes *någon* malm-

anledning i de förevista profverna?" och då detta ej kan nekas, mena de sökande: "att af en liten gnista kan bli en stor eld;" tilläggande, med äkta grufstigare-mine: "att på djupet är bästa schaktet."

Med dessa och dylika förhoppningar fortsättes malmsökeriet alltjemt. Men som intet svärmeri är alldeles ogagneligt, så har ock, genom dessa fantaster, ett ansenligt jernmalms-lager blifvit upptäckt i det ofvannämda *Näsberget*, som ligger helt nära Lappmarks-gränsen, mellan Skellefteå och Arfvidsjaur, sex och en half mil ifrån sjöstranden. Berget tycks vara omkring två hundra fot högt, och håller en half mil i omkrets. Dess malmgångar, som äro af tre till fyra alnars bredd mellan graniten, synas flerestädes upp i dagen, allt ifrån bergets fot, — (der hittills den bästa malmen funnits), — ej långt ifrån Byske-åns strand, och upp till toppen, der en starkt attraktorisk magnetsten finnes.

I detta malmberg äro re'n tjugo utmål tagna — (således inemot hälften mot Gellivare, som har 43 d:o), — och den bättre Näsbergs-malmen, som både i rikhaltighet och utseende täflar med Gellivare kaptensgrufva, har redan blifvit profblåst på Robertsfors masugn, der den gifvit 63 procent godt jern. — (Maximum vid Gellivare är 67 procent.) —

Väl är en del af Näsbergets malm besvärad af mycket svafvelkis; men vid rostningen för

ofvannämnde profblåsning försvann dock svaflet, så att alls ingen olägenhet deraf förmärktes. Jag har mig dessutom bekant, att Grangärde-malmen, den mest oartade af alla, i år blifvit profblåst med upphettad luft, och att den dervid blifvit påsatt till en tredjedel mot andra malmer, hvarvid ändock erhållits ett skäligen godt och i brottet tågigt jern, (a) då deremot samma malm, med vanlig behandling, ej lär få begagnas till mycket högre belopp än en niondedel, ihop med bättre sorter.

Då således fördelen af varm bläster är ett obestridligt faktum, så bör ock ej Näsbergs-bolaget, af fruktan för svafvelkisen, låta hindra sig, att, såsom tilltänkt är, med all ifver bearbeta detta berg, dels för egen vinning, dels äfven derföre, att hela Skellefteå-trakten kan deraf få en behöflig förtjenst, genom kolning och hvarjehanda transporter.

Berget ligger tätt bredvid Byske-elfven, som, bredvid den nedersta grufvan, har ett ypperligt fall, och ännu ett till, några hundrade alnar längre upp, båda af den beskaffenhet, att utan svårighet kunna begagnas till jernverks bedrifvande; ty vattenbrist kan der aldrig inträffa. Ej heller kan fråga uppstå om bristande tillgång på kolskog; ty hela trakten, på fem mils omkrets, är, med få undantag, blott skog och myror. Båda delarne kunna desto hellre begagnas till en blifvande bergslags-rörelse, om myrängar-

ne odlas, som marken är en krono-allmänning, hvilken, utan svårighet, lär få inlösas och begagnas.

Utom de förutnämda fallen i Byske-ån, finnas, på en half och hel mils afstånd, flera mindre strömmar, med goda fall. Lokalen för den utsynta transportvägen är ock skäligen beqvämlig; ty den lutar alltjemt utföre, åt kusten och är ej mycket ojemn. En ytterligare fördel, som vid Näsberget måste betraktas, är dess läge i en bebodd trakt; ty ej endast Skellefteå socken är väl försedd med folk och dragare, utan Arvidsjaurs Lappmark är ock nu befolkad med Svenska nybyggare, som äro så välmående, att derifrån mycket arbetsbiträde kan påräknas, utom det som till visso erhålles, vintertiden, af Lapparne, genom renskjuts.

Upptäckten af Näsberget lär först blifvit föranledd af en Lappgubbe, som, under rusigt tillstånd, omtalade: att malm funnes i Kaxberget, beläget en half mil derifrån, hvarest dock forskningar blifvit anställda förgäfves. — Men en nybyggare, (b) som här i trakten satte sig ned, har vid elfstranden först blifvit malmen varse, på det stället, der nu den bästa grufvan, *Hoppet*, blifvit öppnad. Så väl denne, som flere delägande nybyggare och bönder, ha sedermera försållt sina lotter, och derigenom erhållit god betalning för sin möda; men genom allt detta och lotternas efteråt uppstegrade värde, har ock malmsökeriet fått ny fart, och har ökat modet hos berg-

fantasterna, som nu rätt ofta begära mutsedel då de slagit några bergklyftor lösa och fått se "något ovanligt."

Under min vandring till Näsberget förevistes mig, nära vid Blankselets nybygge, några djupare gropar i skogen, ej långt ifrån Byske-elfven, och det sades: att Lapparne skola fordom ha bott i dessa och dylika jordkulor, för att dölja sig för sina fiender, Karelerna, ("Kirjalah") jemte andra ströfpartier "östan ifrån," med hvilka de påstå sig haft många strider, som på olika vis berättas. Om detta är sannt, och om Lapparne fordom bott i dylika nästen, så kan det likväl ej gälla om andra än Skogs-Lapparne, samt en eller annan Fiskare-Lapp; ty Fjell-Lapparne måste antingen flytta sitt tjäll (kåtan), så fort ren-hjorden ömsar betesmark, eller ock, som renarne, ligga under öppen himmel. Men det blef dem ofta för svårt; ty stundom yrsnögar det, på fjellen, under varmaste sommaren. Jag vet det af erfarenhet.

Ifrån sjökusten till Näsberget går den elaka vägen i början öfver en ofruktbar sandmo, som liknar den mellan Ume och Degerfors. Vid Fällforssen, en by som ligger ungefär halfvägs, var det slut med all farbar körväg, och jag måste se'n gå genom skogar, myror och moraser. Häromkring såg jag en myckenhet fällda och afbarkade furor, efter hvilka den skalade barken var utställd kring husens väggar för att soltorkas. Den yttre grofva barken frånskil-

jes alltid, och blott mjölet af den inre och finaste begagnas att stundom blanda i folkets bröd, dels för nöd skull, dels ock för att såmedelst hushålla med säden, hvilket är allmännast. Jag har sett mången välmående bonde och nybyggare som blandat barkmjöl i sitt bröd, ehuru han ägt flere kor, jemte koppar och silfver-saker; och detta är ett berömvärdt exempel på deras hushållsaktighet. Så var äfven förhållandet i Fällfors, der folket mådde väl och drack kaffé. — Ännu oftare nyttjas barkmjölet till sörpning åt kreaturen, i stället för säd. Då barken är väl torkad, sönderkrossas den först och förmales sedan på vanliga mjölqvarnar.

Omkring Fällforssen, och der ofvanföre, är jorden bättre än nedåt Skellefteå. De här i skogen boende nybyggarne föda sig dels med åkerbruk — (några kappelands nyodlingar), — dels ock med ängsodling och boskaps-skötsel — (några kor och får, samt en hop getter). — Derjemte fiskas i skogs-sjöar och Byske-elfven, i hvars närhet de fleste uppslagit sina bopålar. Deras urgamla penninge-förtjenst är tjärbränning. Jag såg dem, far och söner, alltjemt arbeta med tjärvedens sönderhuggning, eller något annat af det till tjärkokning hörande ändlösa arbetet. En del sysselsätter sig äfven med insamling af kåda, för terpentin-fabriken i Skellefteå, och derpå förtjena de långt mer än med tjärbränningen. Sammaledes ock de som slagit sig på att bränna pottaska.

I skogarne mellan kusten och Fällforssen syntes allestädes både äldre och nyare gällar och eldstäder efter Lapparnes vintervisten. Här växte renmossa i ymnighet; — (ett bevis på jordens svaghet). — Derföre vistas Lapparne mycket gerna, om vintertiden, i dessa trakter, och flytta då ända ned åt sjökusten. Det är ock på få ställen der Lapp-gränsen ligger stranden så nära, som vid Skellefteå. Derifrån och till skillnadslinjen för Arvidsjaur är blott sju mil, då till Åsele, Lycksele och Gellivare Lapp-gräns är vid pass elfva.

Hos nybyggarn i Blankselet (c) åt jag färsk fisk och bark-blandadt kornbröd; drack derpå mjölk och kaffé, samt språkade länge med den raska mannen, som ännu, vid sextio års ålder, ej tvekade att visa vägen, genom de sista och svåraste moraserna, fram till Näsberget. Han omgafs här, i den vilda skogen, af en välviljande hustru och flere barn, som i älskvärd samdrägt, trifdes väl tillsamman, och kärleksfullt bemötte den åldrige mannen, genom hvars arbete och omtanka de nu ägde en egen bostad, som tarfligt födde dem alla. Gubben hade sållt sin lott i Näsberget, och samma andel hade sedan å nyo blifvit afyttrad för tredubbelt pris; men icke harmades han deröfver; "ty — sade han — jag fick nog för att dermed betala min skuld på nybygget, och tackar nu Gud för allt godt." — I jemförelse med denna mannen, en reslig karl af mer än tolf qvarters längd,

med ett lugnt och förståndigt ansigte, ur hvilket strålade idel tillit och mennisko-kärlek, kontrasterade på ett sällsynt vis min lilla ledsagare. Han var knappt tio qvarter lång, hade spenslig och elastisk växt, lifliga ögon och ett pusslustigt ''*hoppsan*'' i alla sina rörelser. Derjemte var han, i sin konversation, en Ultra-liberal af stridaste ullen, och ville: att så väl Regeringen som Lokal-autoriteterna skulle göra *allt* och *ingenting*; ty han fordrade *fullkomligt förmynderskap* med *fullkomlig frihet* för folket. Jag roade mig med att uppdrifva hans frihets-entusiasm så högt, att mannen sjelf omsider tycktes svindla dervid, och han tog fördenskull, som oftast, ett par steg tillbaka, för att komma jorden och verkligheten litet närmre. Han föreföll mig att vara en lifslefvande abstraction, som ej rätt väl visste huru han ville möblera *den andra verlden*, och som än mindre gjort sig reda för den plats, som skåpet borde ha uti ''*denna jämmerdalen.*'' — Till hans beröm måste dock sägas: att fast han var fulleligen ett tum för högt uppskrufvud, var dock hans sinne rent och utan all uppsåtlig flärd. Det var en ärlig ''*exaltado*,'' som gjorde sig sjelf den största skadan; ty med stor familj och stor skuld hade han likväl en större jordegendom än vanligt är i Norrland, der jorden är hårdt beskattad (d). Men han var ovanlig i allting. För hans lotter i Näsberget hade man bjudit honom fulla värdet, och kanske något

deröfver; men han ville ha dubbelt mer; och om någon bjudit honom äfven den summan, så hade han i oändlighet fordrat mer, tills hoppet om mer gjort honom mera kollrig än lofligt är i hvardagslag.

Med denna sprittande varelse begyntes nu sista vandringen till Näsberget. Han hoppade ständigt förut, och, som en talltrast, pratade han oupphörligt om de härligheter som framdeles skulle komma från Näsbergs grufvor, under det jag och nybyggaren gingo, som gamla stutar, efter den yra tättingen, och sakta idislade hans öfverspända idéer. Då vi omsider kommo öfver elfven och begynte att nalkas berget, skenade han af, som en otyglad fåle, till *hoppet,* der han ref och krafsade så att jernmalm och sämre stenarter yrade kring honom. Strax derpå for han af, som ett yrväder, uppföre berget till magnetgrufvan, som dock ej hade kraft nog att dra mig och nybyggaren fortare än benen tilläto. Här — mente vår exaltado — kunde man se "all verldens härlighet," som bestod i två eller tre föga bearbetade grufvor, en del friska och en del förbrända skogar, strömmar och störtfall, ängar och skogsmyror, ända uppåt Arvidsjaurs Lappmark och nedåt Skellefteå Svenskbygd. Det var "hela verlden för en vitten," och på köpet kom morgonsolens gull och glimmade i skogstopparne, klockan ett på natten. — Nu tog jag mig en styrkedryck och en smörgås, och

begaf mig sedan på återvägen till slättlandet, försedd med några vackra malmstuffer.

Vi rodde nu öfver Byske-elfven, nedom fallet, och landsattes af nybyggarn i en mosse, der min lille Liberalist hoppade kråka af och an på tufvorna, och slog omsider dop i en kylig pöl; men han kom snart upp igen, ruskade på sig, och var fullt ut lika varm som tillförne; ty jag såg ultraismen ryka omkring honom, likt ångorna ur en sopp-gryta, som hvarje ögonblick håller på att koka öfver bräddarne.

Vår förståndige Cicerone, från Blankselet, förde oss snart genom skogen, och då jag se'n kom på körvägen, vid Fällforssen, somnade jag ifrån alla de blänkande hugskott, som tindrade fram ur fantastens hjerna. Jag kom slutligen, oskadad, på landsvägen, vid Frostkåge gästgifvargård, derifrån sam-resan till Näsberget begyntes, och här skilldes jag ifrån mitt originella bergs-rå, som rätt mycket intresserade mig. Jag bad honom uppriktigt: att för sin hustrus och sina barns väl försälja sina grufve-lotter, och dermed göra sig skuldfri; men jag har se'n erfarit att han är katt i samma skinn som förut, och lär ej sluta sina fantastiska förhoppningar med något mindre än käppen och säcken. (e)

VIII.

Jag var nu i tjärbränningens hembygd och såg elden och röken af en eller flere brinnande tjärdalar, vid hvarje by. Sammaledes såg jag äfven hopar af tjärtunnor, som voro upprullade vid vägar, strömmar och hafsvikar. Stundom lågo de äfven tjogtals och flöto i vattnet, ett bevis att de snart nog skulle transporteras om bord och utskeppas.

Tjärbränningen idkas till öfvermått så väl i Ume som Piteå Län, ehuru sämre handtering ej gerna kan upptänkas; ty den ger ej, i bästa fallet, sin arbetare fyra skillingar r:gs om dagen; ofta ej mer än hälften (a). Likväl fortsättes den ifrigt, serdeles i Öfver-Kalix, dels af gammal vana, dels ock af nödvändighet, för att med tjäran tysta "borgarens" (köpmannens) kraf, och derjemte få pengar till den oblidkeliga Länsmannen, som ock har sin buse. Tjärkokningen är således i Norrland hvad bränvinsbränningen är i söder, ett sätt att nödmynta för dagen, och tills vidare frälsa sig från kreditorerna, på framtidens bekostnad. Men aldrig förhjelper denna handtering sin idkare ur eländet för mer än ögonblicket, ej heller kommer han derigenom på fast fot.

Tvärtom. Bonden förstör dermed både sin tid och sin egendom. Jag har sett de rysligaste förödelser å den vackra skogen, som, genom sjelfvilligt utsatta vådeldar, blifvit förbränd, för att på det sättet,

i hast och partivis, aptera träden till tjärved. De furor som stå nära vid byar och vägar afbarkas, för samma ändamål, några alnar uppåt stammen, på det de såmedelst skola vissna och bli tjärfulla. Jag såg hela skogsparker, som på detta sätt voro tillredda; och af den således förstörda skogen kan likväl ej mer än storändan vid roten, således en fjerdedel af trädet, begagnas till tjärved. (b) Resten får ruttna.

Men härmed är icke nog. Granskogen måste ock uppoffras; ty af den flänges barken och begagnas att dermed öfverkläda botten och sidorna på tjärdalen. Uppå den således utbredda granbarken lägges se'n tjärveden, och betäckes med granris och torf. — För att få den sistnämda artikeln måste äfven gräsängarne eller betesmarken spolieras; och på detta sätt får bonden förstöra både skog och betesmark, samt stundom ängen, för att erhålla några tunnor tjära.

Att för detta ändamål fälla träden och uppgräfva rötterna, som äro fetast, samt derefter framköra och sönderhugga dem till mindre spjälor, hvilka se'n måste noga inpassas i dalen, sammanpackas och täckas, dertill åtgår en otrolig tid och möda. Men dermed är ej halfva arbetet fullbordadt; ty dernäst kommer den kinkiga utkokningen, hvars lyckliga resultat rätt mycket beror af vind och väderlek, så väl då tjärveden inlägges, som ock under sjelfva utkokningen (c). Men om ock allt detta går väl, så återstår likväl ännu att hugga virke och göra tunnor till tjä-

rans förvarande, och att se'n transportera dessa tjärtunnor öfver myror och skogar, samt utföre berg och branter till elf-stränderna. Der sammanfogas de omsider till större och mindre flottor, och fortskaffas se'n vidare, genom strömdrag och forssar, till marknads-platserna, vid sjökusten. För hvad som *då* är i behåll och godkännes af köpmannen får Norrlands-bonden circa fem R:dr R:gs pr tunna, och man måste medge att han ärligt fått göra skäl för de styfrarne.

Deremot är pottaskebränningen långt mera beqväm och fördelaktig. Den har för några år se'n begynt att idkas här å orten, och bör omsider desto hellre kunna uttränga tjärkokningen som den är ojemförligt mera lönande och mycket lättare att verkställa.

Dermed tillgår så: att frisk eller gammal, till och med ruttnande löfskog, hugges i längre eller kortare stycken, efter behag (d). Dessa klumpar sammanföras derefter i större och mindre högar, hvar som helst i skogen, och förbrännas till aska, hvilken sedan utlakas, i serskilta kar, på lika sätt som det tillgår med salpetterjord. Den erhållna luten inkokas sedan i en större jerngryta till torrhet, och den således vunna *råa pottaskan* calcineras omsider, i dertill inrättade ugnar. — Hela denna procedur är högst enkel och föga kostsam; ty de tre eller fyra träkaren

karen göras af allmogen, som sjelf, utan svårighet, uppbygger och begagnar Calcinér-ugnen. Jerngrytan, som kostar circa tjugo R:dr Rgs, är den enda penninge-utgiften som erfordras, och den betalas med tio eller högst fjorton dagars pottaske-vinst. Pottaske-bränningen kan verkställas af både qvinnor och barn, samt utan tillhjelp af hästar och fordon. På rudimaterier blir ej brist i Norrland och Lappland, der barr-skogen till myckenhet är uppblandad med löfträd, dem man, der å orten, föga eller allsicke värderar. — Denna handtering bör derföre uppmuntras och serdeles befrämjas, så väl i Norrlands skogs-trakter och södra Lappland, der den redan blifvit införd, som ock i synnerhet i norra delen af Lappmarken. Der bör den, ju förr desto hellre, införas, och både med råd och dåd befrämjas; ty bland alla de nordliga provinsernas invånare äro inga så behöfvande som nybyggarne i norra Lappland, serdeles de som bebo myrtrakterna inom Gellivare Lappmark. Der kan ingen annan binäring så lätt införas som pottaske-bränningen; ty löfskog finns der i öfverflöd, och de fleste af nybyggarne äga förut en större jerngryta, den de begagna till limkokning (af renhorn); och den torde ock kunna användas till inkokning af pottaske-luten.

Denna binäring har ock den stora fördelen att den ej ingriper i någons eganderätt, fordrar ett högst

ringa förlags-kapital (en jerngryta), och lönar rikligen mödan, en sak hvilken ej må förbises, i synnerhet som de utfattiga och hoglösa nybyggarne i Gellivare i sanning äro värre medfarna än mången vet (e).

Salpetter-tillverkningen är en af Norrlands vigtigaste binäringar och drifves med sådan ifver i Vesterbotten, att en stor del af dess allmoge betalar sina krono-utskylder med salpetter-inkomsten, och får ändock något öfver till andra behof (f). Det skall derföre ofta nog hända, i den orten, att kronans uppbördsmän få utbetala i stället att emottaga penningar af folket. Denna binäring har ock utgrenat sig till Norrbotten och södra Lappland (Lycksele och Åsele Lappmark). Allestädes i byarne ser man salpetter-lador, i hvilka den lösa mossjorden — (sand brukas ej i Norrland) — ofta fuktas med urin och omskyfflas; ty man lägger här mycken vigt derpå att jorden är lucker, emedan salpettern då växer desto bättre. Af detta skäl brukas blott ett ringa qvantum sand, (ibland mossjorden), ty om deraf finnes för mycket faller massan ihop, och salpetter-vinsten blir desto mindre.

Ett rykte har blifvit gängse bland folket: *att salpetter-priset skall nedsättas;* och detta har gjort att mången påtänkt salpetter-byggnad blifvit urakt-

låten på sednare tider. *Om* detta rykte är sannt, så går det då snart nog på lika vis med denna för Norrland så vigtiga närings-gren som med många andra företag och uppfinningar, dem man i början *för mycket* uppmuntrat och forthjelpt, och sedan underhållit *för litet.* En dylik ojemnhet skadar kanske mer än overksamhet, serdeles i industriellt afseende; ty genom hoppet om vinning lockas mången att i otid försöka sin lycka, och då Statens direkta eller indirekta biträde se'n upphör, så förfaller dermed hela företaget, till skada för både enskilt och allmänt väl.

Om ingen näring bör idkas som ej bär sig sjelf, så bör man då icke inleda någon, allraminst en hel menighet, uti frestelse; ty vacklandet föder missnöje och hoglöshet, och slutligen overksamhet och fattigdom. Men häri, som i hvarje annat ekonomiskt hänseende, borde man, genom egna åtgärder, vara "man för sig," utan statens förmynderskap (d); och, hvad salpetter-tillverkningen angår, så är det ej omöjligt att göra den någorlunda oberoende af stats-ekonomien, om den förenas med jordbruket och boskapsskötseln, så att de få gemensamt understöd och gagn af hvarandra. Denna förening bör ske på följande sätt: På bjelklaget, öfver jorden i salpetter-ladorna, inlägges ett lösligen fästadt golf af sågbakar (ytor) eller vrakbräder. Sedan vänjer man kreaturen att ofvanpå detta golfvet tillbringa de stunder på dygnet

då de, för myggor och solhetta, ej kunna gå ute (g), och för att ännu lättare uppnå detta ändamål bör man uppbygga salpetter-ladorna här och der i betesmarken eller nära derintill. Om kreaturen blott några få gånger indrifvas i salpetter-ladorna, så gå de sedan sjelfmant och gerna dit in, emedan de der ha frid för myggor och knott, som besvära dem ute på marken. Man vinner härigenom två väsentliga fördelar, nemligen: urinen, som af sig sjelf nedrinner genom de små öppningarne i golfvet, och således fuktar och föder salpetter-jorden, utan allt besvär för egaren, och dernäst kommer den stora fördelen af all den feta sommar-spillningen, som stannar qvar ofvanpå golfvet, och der, som oftast, bör sammanskottas och utföras i en väl förvarad stack, till framtida behof.

Då kreaturen på detta sätt förses med nödigt sommarskjul, trifvas de bättre och lemna större afkastning.

Hvad slutligen angår den i Skellefteå nyligen anlagda fabriken för beredning af terpentin, harts och kimrök, så kan det ej nekas att ju densamma redan betydligen gagnat ortens fattigaste menighet, som blott i år, för insamling af kåda, lär ha bekommit circa 300 tunnor korn; och om denna nya industri förenas med den gamla tjärbränningen på ett förståndigt sätt, så kunde derigenom två stora olä-

genheter undvikas. Den första och hufvudsakligaste är skogsegarnes verkliga eller af missundsamhet tillgjorda omsorg för skogens bestånd, hvarföre de vägra tillåtelse för inhyseshjonen att från träden bortskrapa kådan, emedan bönderna sjelfve vilja begagna de kådlupna furorna till tjärved. — Den andra olägenheten består deri: att då kådan får utsippra fritt genom barken, och se'n fäster sig der utanpå, blir den uppfylld af barr och annan orenlighet, som föres omkring med vinden, och fäster sig deruti. — Dessutom afdunstar det flygtiga terpentin-ämnet genom solhettan och sommarvärmen, och de insamlade kådpartierna innehålla således mera harts än terpentin. — Båda de nu omnämda hufvudolägenheterna undvikas lätt om man lär folket ett bättre sätt att insamla kådan, hvilket bör ske så: att träden, före saf-tiden om våren, kringklappas med en klubba eller yxhammare, så att barken lossnar, ju längre uppifrån och nedåt, ju bättre. Se'n nedrinner kådan, så småningom, mellan den lossade barken och trädstammen, och samlas mer och mer omkring nedersta delen af trädet, såsom i en säck, der den bevaras för både smuts och värme. På någon varm dag, i slutet af Augusti månad, göres omsider en inskärning i barken, allra nederst, och genom denna öppning uttappas då kådan, som nu är alldeles ren och innehar allt sitt terpentin-ämne oförflygtigadt.

Som denna kåda är mycket bättre än den vanliga, så både kan och måste den betalas högre, hvarigenom både säljaren och köparen (fabrikanten) vinner. Den blir då mindre voluminös att transportera, och gör långt mindre besvär vid terpentin-destilleringen i fabriken. Om nu kådsamlaren derjemte iakttager den åtgärden att, se'n kådan är uttappad från trädet, borttaga all den lossade barken, uppifrån nedåt, så att trädstammen blir alldeles bar, så är skogen med det samma apterad till tjärved, och skogsegaren vinner derigenom besparing i sitt arbete; ty hela trädstammen blir alldeles genomdrucken af kåda så långt den är afbarkad. I motsatt fall kan kåd-samlingen fortsättas påföljande året (h). — Vid dessa operationer bör observeras: att kådan af furu- och gran-skogen åtskiljes noga; ty den förre lemnar ett klarare harts, och den sednare mera terpentin.

Jag har med serdeles intresse tillbragt en och en half dag vid Skellefteå terpentin-fabrik, och der samtalat med en af de gamla och ärliga Läsarne, en Norrländsk bonde, som är förste verkmästarn vid fabriken, och sköter sin tjenst ganska väl. Då jag sist var der, höll han på att tillverka en bättre sort rödfärg af jernockran i en nära belägen källa. Jag vet ej huru det lyckades; men hans funderingar voro rätt goda.

IX.

(d. 19:de Juni.)

På Byske gästgifvargård hänger en tafla med påskrift: "Åhr 1752 d. 27 Juli spisade Konung Adolph Friedrich middag härstädes helt ensamt med dess General-Adjutant Adlerfelt." — I hvad afsigt Konungen företagit denna resa kunde ingen säga, men det troddes likväl: "att Hans Majestät ville *sjelf* se sitt folk och landet, för att deraf bedömma tillståndet något säkrare, än hvad hans Embetsmän kunde berätta."

Vid utloppet af Byske-elfven ligger ett finbladigt sågverk så långt ut i elf-mynningen, att pråmarne lastades tätt invid plank-staplarne. Några bösseskott längre ut i viken lågo sju stycken fartyg och lastade. På flere ställen å stranden arbetade folket med att sammanfoga tjärtunnorna i flottor, som derefter utfördes till farkosterna.

Längre upp i elfven flottades såg-blockar utföre strömmen ner till länsorna (a). Jag hade förut, i trakten af Fällforssen, åskådat samma förrättning; men man ledsnar ej gerna vid att se Vesterbottningarne vid detta arbete, emedan just dervid ådagalägges den ovanliga raskhet, som tillhör detta folk.

Likaså bör man se dem handtera ett sågverk; ty der flyga de fram och åter, som lodjur, mellan sågramarne, hjulen, maschineriet och stockarne. Allt går der "lusteligt" och bra, och om man berömmer deras raskhet, så går det än bättre; ty bifall höra de gerna.

Det mesta sågtimret, som nedflottas, hugges å de kronoparker som äro anslagne för sågverken. Någon del köpes äfven af enskilta skogs egare och fås vanligen för godt köp, ty det lemnas af säljarne vid elf-stranden, hvarefter de ej dermed ha något vidare besvär. Vid elfven emottages det af flottkarlarne, som antingen föra det ända ned till sågverket, eller ock endast till den närmast varande flottningsstation, der ett annat flottlag vidtager och forslar timret än vidare; och så går det alltjemt, undan för undan, tills det uppnår sin bestämmelse.

Det svåraste och tillika farligaste arbetet vid dessa timmer-flottningar förefaller i forssarne, då virket fastnar på klipporna och der hopar sig så att det formerar ett slags dam, tvärt öfver hela strömmen. Vattnet växer då stundom flere alnar högt, der ofvanföre, och sammanpressar timmerhögen desto mera, ju högre det stiger. Då fordras både kraft och försigtighet att småningom lossa blockarne, så att ej hela massan kommer öfver de arbetande, som dervid skulle ohjelpligen begrafvas i djupet, under massorna. — Vid dessa tillfällen ser man Vesterbottnin-

garnes elasticitet, — om jag så får kalla det, — ty både kropp och själ äro i mycken spänning.

Det beror nu på att noga betrakta timmerbandet och utfundera hvilka stockar som ligga mest lösa, och således böra först lossas. Detta arbete börjas i underkanten af blockhögen, och folket går då på några löst flytande stockar; på dem hoppa de, af och an, så lätt som hade menniskorna, för tillfället, blifvit strömstarar. De äro då klädda i rymliga och lätta drägter, ofta halfnakna; men på fötterna bära de så kallade Finn-stöflor, hvilkas bottnar ej äro gjorda, som vanligt, af hårda sulor, utan af mjukt läder. Inuti dem och på botten är instoppadt ett för ändamålet tillagadt mjukt hö. Man går alltid lätt och väl derpå; men vid timmerflottningen är det utomdess angeläget att bottnarne smyga sig efter stockarnes rundning och ojemnheter, så att foten ej slinter.

Ju flere blockar som lossas i timmerdammen, ju mera spännes uppmärksamheten å de inuti liggande bindstockarne, och stundom brakar det i hela massan förr än den bryter löst. — Då tindra Vesterbottningarnes ögon som vakteldar. — Omsider stanna blott några få karlar vid arbetet och göra hufvudanfallet på bindstockarne med den kraft och framgång, att hela timmerhögen brakar löst och rusar utföre strömfallet. Arbetarne springa då hastigt i land, och stanna se'n 'glada på elf-stranden, der de

med serdeles nöje och munterhet betrakta huru "lusteligt" sågblockarne dansa nedåt strömmen.

X.

Öfver Piteå-elfven far man också på färja. Vägen löper sedan öfver en sandmo (som är exercisplats), fram till den lilla staden Piteå. Husen äro små, mest en våning höga, och ej väl byggda. De äro ej så vackra som gästgifvar-gårdarne eller bondbyarnes små palatser på landet. Gatorna äro ej heller stenlagda och trafiken är ringa; men på stadens gästgifvargård var likväl ett slags "mouvement" af "fria gesäller," såsom de kallade sig. Mig förekommo de såsom läro-drängar, hvilka ännu buro tydliga spår af andelig träldom.

Landshöfdingens residens, som ligger vid det lilla nätta torget, är icke stort, men väl bygdt och trefligt. Den som varit der en gång, önskar ofta att komma dit åter.

Mellan Pite och Luleå är landet både vackert och fruktbärande. Det liknar dalarne kring Ume

och Skellefte, och man kan med skäl påstå: att dessa Norrlands fyra slättbygder, — (Umeå, Skellefteå, Pite och Luleå), — genomskurne af de stora elfverna, äro lika så väl odlade och rikt befolkade, som någon trakt af Sveriges bördigaste landskaper. I naturskönhet stå de ej heller efter för många. Då härtill kommer invånarnes äfven här allmänt rådande snygghet, välvilja och förstånds-odling, likasom i Ångermanland, så torde väl deraf bli klart hvarföre så mången främling med serdeles nöje har genomtågat dessa trakter.

Af Norrlands kustländer är Ångermanland mest kuperadt och kanske det vackraste. Deremot äro Vester- och Norrbottens Län jemnare och ha mindre god jordmån, men flere myror. Dessa provinser äro ock mera förödde af skogs-eldar, som sträckt sina härjningar ända ned till kusten; men få trakter, utom Lappland, torde finnas, som erbjuda större och bättre tillfällen till åker och serdeles ängs-odlingar, än Ume och Piteå Läns både skogs- och kustländer. Jordmånen består merändels af sandmylla, på slättmarken, och kärrjord i myrorna. Den förra, eller sandjorden, är bäst för åker-odling, serdeles på södra sidan om bergs- eller skogs-höjder, äfvensom i närheten af strömmar eller större sjöar. Grannskapet af träsk, som äro omgifne af kallmyror (a), är farligast, ty på sådana ställen skadas säden alltid

först och mest, utan afseende på ortens nordliga eller sydligare läge.

Genom noggranna forskningar, i detta ämne, har jag blifvit öfvertygad derom: att flere mils nordlig belägenhet ifrån hafvet är mindre vådlig för sädens bestånd än grannskapet af kallmyror och mossar, om det ock vore vid kusten. Jag har sjelf sett att hjortronblommorna, i år, voro bortfrusna på de stora myrorna i södra delen af Gellivare Lappmark, nära vid pol-cirkeln, då de likväl stodo vackra och väl behållna ej endast i trakten af Gellivare kyrka och malmberget, som ligga 7 à 8 mil nordligare, utan ock mellan snöfjällen, två mil i nordvest om Qvickjock, och på slätterna vid stora Luleå-vattnet. Sammaledes vet jag äfven att kornet i år har mognat både i Jockmocks och Qvickjocks Lappmarker, ehuru det tog någon skada på sidländtare åkrar i Luleåtrakten, 20 mil sydligare. Detta årets korn i Qvickjock var, enligt Pastorns intygande, utsådt af behållningen från fjol-årets skörd, som, der uppe midt ibland snöfjellen, ej skadades af de frostnätter hvilka förstörde säden i den myrländta Nordmalings socken, nedom Umeå, nära 50 mil sydligare än Qvickjock. Dessa frostnätter förstörde ock både korn och potater, som voro sådda *på kärr-odlingar* i södra delen af Calmar Län, och i trakten af Christianstad (b). Men vid samma tid skedde ingen eller blott obetydlig skada på säden i Lycksele och Åsele Lappmarks

socknar; ej heller utåt Ångerman-elfvens högländta åkerfält.

Jag har med mycken omsorg efterfrågat alla dylika förhållanden, och alltid funnit: att der frosten gjort största skadan har landet varit lågländt eller omgifvet af nära liggande kallmyror och mossar, hvilkas förut innehafvande kyla ökas af den kalla nordvest-vinden, som i grannskapet af myr-ängarne blir mera fuktig och deraf också mera förstörande än den kalla men renare fjell-vinden. Jag har om nätterna sett: att då den fuktiga luften från myrorna slår sig på korn-axet, bildas deromkring en is-skorpa, som förstör växtligheten, och jag har likväl märkt att säden å höjderna blifvit alldeles oskadad under samma nattkyla. Också är nattkölden alltid mera bitande å myror och mossar än på sandmoarne.

I följd af allt detta påstår jag: att Norrlänningarne böra på allt möjligt sätt påskynda odlingen af de olycksbringande kallmyrorna; ty derigenom skulle klimatet mildras, samt höbolet och lagården ökas; och se'n följer åker-odlingen af sig sjelf (c).

XI.

Från Ersnäs går vägen uppåt landet till Selets jernbruk, som för Norrland ej saknar märkvärdighet. Till detta ställe och den nära belägna Avafors masugn forslas Gellivare jernmalm och nedsmältes till tackjern, som derefter utsmides till stångjern under Selets och Meldersteins hamrar. Man kan, desto värre, ej påstå att dessa jernverk skötas väl, ehuru de för orten kunde vara mycket fördelaktiga, och det är obegripligt att ingen af de många ombud som här fört högsta befälet kunnat ge mera och bättre fart åt jern-produktionen (a).

Till Selet kommer Gellivare-malmen landvägen från Heden, dit den föres på skutor från Edefors, utåt Luleå elf, som på denna sträckning, af fem och en half mil, går med spakt vatten, och har ofta en åttondels mil i bredd. Ungefär midt emellan Heden och Edefors ligger Svartlå bruk, som är privilegieradt för 1,800 skeppunds årligt stångjerns-smide vid fyra härdar. Det ligger ett slungkast från Luleå elf, vid utloppet af Flarkån, deri det var bygdt. Nu är det raseradt.

Vid Edefors står en till tre fjerdedelar färdigbyggd masugn, som har den yppersta lokal man bör önska, i en lagom stor bäck, hvilken rinner utur en straxt ofvanföre belägen sjö, stor nog såsom hålldam. Masugnen ligger så djupt mellan tvenne höjder, att kol-bron till och med kunde bli något stupande från kol-ladorna inåt masugns-pipans öfra öppning. Den har ett väl afpassadt öfverfall, och kan aldrig besväras af vattenflöde. Så väl Edefors som Svartlå äga kol-tillgångar för tre eller fyra sådana jernverk, och som en och samma Egare disponerar dem alla, så kan ingen medtäflare här göra dyr tid på någon ting. Det oaktadt är Svartlå raseradt, — som sagdt är, — och vid Edefors ligger trävirket till masugn och hus, samt huggen och hoplagd kolved till åttio milor, och ruttnar. — Med den obetäckta masugns-dammen går der sammaledes, och emedan brösten öfver masugns-stället — (der jernet uttappas) — och bäljorna äro hvälfda af tegel, som ej heller är täckt till gagns, så förfaller alltsammans med hvarje dag.

Emellertid forslas Gellivare 67 procent rikhaltiga jernmalm förbi Edefors och Svartlå till Selet och Avafors, som ligga 6 à 8 mil längre ned, för att smältas der, hvarest kol-tillgångarne äro mindre.

Uppom Edefors är Luleå elf än vidare segelbar, tre och en half mil, till Storbacken, ett oändligen vackert ställe, ett litet Arkadien i vildmarken.

Storbacken ligger på en halfö i elfven, och är på alla sidor omgifvet af stora och pittoreska höjder. Det lär ha varit Baron Hermelins favorit-ställe, och är första stationen inom Gellivare Lappmarks gräns. Skillnads-linjen deremellan och den stora nedanföre belägna Luleå socken går snedt öfver elfven, en half mil nedom Storbacken. Derifrån och till Luleå finnas vissa skjutsombyten, hela elfven utföre, och man färdas här på båt kanske mera behagligt än på landsvägen. — Hvad som tillförne är berättadt om Norrlänningarne och deras lefnadssätt i allmänhet, gäller äfven om folket och landet här i trakten. Jag har på få ställen sett fattigdom, och ingenstädes blifvit förolämpad.

Luleå-elfvens stränder äro mestadels skogbeväxta sandbankar, på hvilka några byar äro belägna. Dalarne äro dock bäst bebyggda och se äfven bäst och rikast ut; men de förekomma ej förr än litet ofvanföre Heden och mest der nedom. — Hedens-forssarne äro märkvärdiga. Öfversta strömfallet är så häftigt och brådstupande, att det ej kan befaras; men forssarne der nedanföre kan man ro både utföre och uppföre. Morkan (b) eller heden förbi forssarne är, ifrån viken vid Hedens by till spakvattnet der nedom, ej mer än en half mil, öfver sandmon, och om man här, på en kanal-byggnad, hade användt de penningar som utan gagn blifvit bortkastade på de planlösa ström-

rens-

rensningarne, så hade man dermed grundlagt ett storverk för framtiden, ty elfven hade då blifvit segelbar ifrån Luleå stad intill Edefors, som är tio och en half mil. Man hade ock sedan väl byggt den andra kanalen förbi Edefors, som blott är en nätt fjerdedels mil, men mera bergbunden och således svårare, och då hade Luleå elf varit segelbar för större lastbåtar ifrån Luleå stad och ända till Storbacken, på en sträckning af tolf och en half mil.

Då man besinnar hvilka oberäkneliga nationalrikedomar som ligga begrafne i Gellivare och Ruotivare snart sagdt outtömliga jernberg, — (hvilkas produkter, som rå malm eller jern, måste föras till Storbacken och derifrån transporteras vidare till kusten), — och då man ytterligare betänker att *"jernet alltid har brutit bygd"* i vildmarken, och måste göra det, så bör man innerligen beklaga deras kortsynthet som ett ögonblick kunde tveka vid att begynna strömrensningarne i Luleå elf. Derigenom hade norra Lapplands jernmalmer fått en beqvämlig transportväg, och dess otaliga myrängar skulle derefter nödvändigtvis blifvit odlade i samma mån som behofvet af foder och hästar för malmtransporten blifvit ökadt. Nu deremot hvilar en jernmassa för seklers behof i Ruotivare och Karvik-berget, (c) utan att någon knapt tänker derpå, ehuru så väl transporten derifrån, som äfven bergsarbetet för öfrigt

är vida lättare i Ruotivare än i det namnkunniga malmberget vid Gellivare. — Men härom mera längre fram.

Vid Hedefors är ett finbladigt sågverk, tillhörigt Selets bruk. Det är bygdt i en liten kanal som blifvit öppnad bredvid öfra forssen. — Ifrån detta sågverk gingo stora plankflottor utföre de nedersta forssarne, utan svårighet. Några karlar rodde förut i en båt och drogo hvarje serskilt plankflotta efter sig, medelst en lina, som förenade båten och flottan, hvarpå en karl stod, för att med en berling styra kursen. Det såg ofta vådligt ut för denna styrman, ty då flottan öfversköljdes af vågorna brusade vattnet kring honom högt upp på benen, och det tycktes då som stod han midt i forssen. — Fjellfloden hade nu äfven inträffat i Luleå-elfven, som derföre var mycket flödande. Strömmen syntes vara convex, och således högre i midten; men då floden faller skall förhållandet vara omvändt, så att strömfåran då är något concav.

Nedom Hedens-forssarne, en åttondels mil ofvanför Råbäck, flyter elfven med spakt vatten allt ut i hafvet, och har numer utseende af en större sjö. Den så kallade Sunderby- eller Luleå-fjärden, midt för Luleå gammelstad, är en half mil bred.

Vid Gäddviks gästgifvargård och färjställe sammandrages elfven till circa 1,000 alnars bredd; men vidgar sig åter, till lika rymd med Sunderby-fjärden, vid nya Luleå stad, der den förenas med hafvet, efter att, ifrån Norska gränsen, (vid foten af fjellet Lettnavardo), ha genomlupit en sträcka af 40 mil.

XII.

(d. 21:sta Juni.)

Luleå gammelstad ligger vid landsvägen, en mil från den nya staden, som blifvit förlagd på en ö, vid Luleå-elfvens utlopp i hafvet.

Sammaledes är ock nya Piteå stad belägen en half mil närmare intill kusten, och man säger att båda dessa städer måst utflyttas, emedan sjövattnets höjd i Bottniska viken blifvit mindre än fordom. Detta föregifvande, som ock lär ha sin riktighet, anföres, bland många andra dylika, för att bevisa den mycket omtvistade hypotesen rörande vattenminskning i hafvet, och deraf följande tillkomst af land.

Luleå gammelstad är nu blott kyrkostad och marknads-plats; men som sådan ej obetydande.

Då jag, i dessa trakter, kom fram till en gästgifvargård, dit jag, med bondens tillåtelse, hade kört något fort, såg jag, för första gången i Norrland, en mängd af ovänliga ansigten blicka emot mig. De mumlade halfhögt emellan sig om *"Kungens män"* och *"vissa skojare,"* dem de sade sig ha fått till Norrland för sina synders skull (a). — Dessa yttranden förundrade mig; men som ingen talte mig till, så brydde jag mig ej vidare derom, utan gick in i gästrummen, som hade det vanliga snygga utseendet. Jag betraktade här nogare den församlade folkhopen, och såg äfven deribland ett par stora och mörkbruna hästar, som stodo rykande af svett, och skälfde i alla lemmar. Bredvid dem stod en gosse och torkade fraggan af de vackra djuren; men derunder snyftade han halfhögt, och den ena tåren jagade den andra utföre hans kinder. Emedan jag kort förut hade mött ett par resande herrar, som körde obarmhertigt, så gissade jag orsaken till uppträdet (b). — Emellertid hade gästgifvarn blifvit underrättad, af min skjutsbonde, om det goda förhållandet oss emellan, och ingen såg numera ondt på mig; men både gästgifvarn och flere af folket sade enstämmigt: "att om Kungen blott visste huru Hans män (c) understundom fara fram der i landet, så blefve snart oskicket ändradt" (d). Genom vidare

samtal med det församlade folket erfor jag sedan: att det öfverklagade "*oskicket*" ej endast gällde körningen med deras hästar, utan ock "annan misshushållning med Konungens folk och Hans egodelar (e). Som de (Konungens män) grassera med Honom, så tilltyga de äfven oss, och beviset står der för våra ögon" — sade talaren, och pekade på de förkörda hästarne. — "Genom denna skjutsning har den arma bonden förlorat öfver tusen daler; och jag har hört sägas att samma herrar skadat flere hästar, och till och med ihjälkört en. — Detta är obarmhertigt; — fortfor bonden, mera i sorglig än harmsen ton; — ty Norrlänningens bästa och käraste kreatur är hästen, och den kunde man väl låta honom få behålla i frid."

Jag gick ut ifrån mannen; ty hans sorgliga lugn, utan all harm eller häftighet, gjorde på mig ett djupt intryck. — Jag har sedan hört sägas att hans berättelse var till alla delar sannfärdig; och likväl har ingen af de så förorättade Norrländska bönderna offentligen klagat; "ty — sade många, — Kungen har haft nog bekymmer för Norrland förut." — Jag har sedan vidare efterfrågat förhållandet, och fått veta att Norrlänningarne hållit ord; ty ej ett enda klagomål har inkommit till Vederbörande.

Ett litet äfventyr af muntrare art hade jag äfven i trakten af gamla Luleå: Jag kom på söndags förmiddagen, till en annan gästgifvargård, der en

vördnadsbjudande matrona sjöng gällt och ljudande: "Du snöda verld farväl! Till himlen far min själ." Men som jag, för den gången, ville åt annat håll, och derjemte ganska höfligt underrättades: "att gästgifveriet vore i nästa gård," så lagade jag mig till att gå; men fällde några silfvermynt på det släta och renskurade golfvet. De nya Carolinerna klingade ljufligt, "som Davids harpa," och matronans själ öfvergaf nu den påbegynta himla-flygten, och blef hemma. — *Se menniskan!* tänkte jag, och antog tillbudet att stanna qvar hos den beskedliga gumman, som, för ett half-riksdalers-stycke ville undfägna mig med en förträfflig middag, deri graflax, — jag tror för tjugonde gången i Norrland, — skulle utgöra en icke oväsentlig beståndsdel.

Under det middagen tillagades gick jag in till grannen, som var gästgifvare, och fann, löjligt nog, äfven honom sjungande: "Jag ej frågar efter gull, rikedomar eller ära." — Nå, — tänkte jag, — *det* lyster mig väl att pröfva; och se, mitt här förnyade silfverprof beviste: *att äfven han var en menniska.* — Men nu var jag ej dermed nöjd; och som han sjelf begynte att tala om "den oändliga Riksdagen" så fick jag derigenom ett ökadt tillfälle att fråga: "hvarföre han, *som var en så klok karl,* ej blifvit vald till Riksdagsman?"

"Ja, — sade han något skalkaktigt, och plirade på mig, — nog vet jag rätt så mycket, åtminstone om

Norrland, som mången fåkunnig resande, eller skrikande Riksdagsman, och jag hade äfven de flesta rösterna, vid sista valet, utom brodern Jacob; men — tillade han småleende — se Jacob är lagkunnnig han, och dessutom kunnig i många konster; och se, *derföre* paraderar han nu på bond-klubben i Stockholm. — Men kommer dag kommer råd, och vi få väl se hur det framdeles kan gå. Emellertid — fortfor han med allvarsam ton — är det ej så illa med Norrland som mången skriker till; men det har nu blifvit lands-sed att klaga, både i tid och otid, och om det så fortgår alltjemt, så komma vi slutligen på den tron: att ingenting duger i denna verlden, utom Jeremiaser och deras olåt; och det är en dum tro, det. — Visst hushållas ej alltid väl deruppe i Stockholm; — men vet, i Guds namn, de få väl öppna ögonen en gång, och göra hvad rätt är.''

Jag bjöd nu Riksdags-kanditaten till middag med mig, och hans conversation derunder gjorde mig både nytta och nöje. — Sedan vi druckit vårt kaffé åtskiljdes vi ganska vänskapligt, med den ömsesidiga förklaringen: ''att vi numer icke ansågo hvarandra för alldeles så tokiga, som det i början såg ut.''

Härvid bör jag ej underlåta att, sanningen likmätigt, berätta: att denna mannen lika vänligt och beredvilligt emottog och ombestyrde min skjutsbeställning, äfven innan jag bjudit honom till middag,

som han sedan besvarade mina frågor, och han var ej det minsta afundsjuk deröfver "att hans beskedliga grannqvinna fick förtjena en slant."

XIII.

(d. 22:dra Juni.)

Då jag på eftermiddagen, den 22 Juni, kom till Grötnäs gästgifvargård och såg den beryktade Kalix-elfven, blef jag nästan förstummad vid dess åskådande; ty, som jag hört sägas att våra fredsmäklare förvexlat densamma med Kemi elf, och Sverige derigenom förlorat större land-sträcka än de segrande fienderna begärde, så trodde jag derföre att Kalix-elfven måste vara en bra obetydlig ström, väl vetande att man i norra provinserna kallar äfven sådana för elfver. Deremot fann jag att den står föga efter de förut omnämda större strömmarne i Norrland, ehvad man tar dess storhet eller skönhet i betraktande. — Vid färj-stället och allt ut i hafvet går den stilla, och har några högst intagande stränder. Fördenskull frågade jag någon: huru det vore rimligt att man kunnat förvexla två strömmar af den

betydenhet som Kemi och Kalix elfver? och fick det svaret: "att för Gud och Sveriges stora män är ingenting omöjligt." — Jag måste nu tro sammaledes, och begaf mig vidare på vägen till Haparanda.

Å de tre sista gästgifvargårdarne, Sangits, Saivis och Nickala, som ligga närmast till Haparanda, äro bebyggarne Finnar. Dagböckerna äro ock tryckta på Finska språket. Den Norrländska trefligheten finns nu ej mera, ty folket är barskt, och boningarne se mörka och ovänliga ut. Så äfven folket; men det torde väl mycket komma deraf, att de bo i sotiga rökstugor. — De flesta Finnar ha en blekgul hy, grå ögon och sträfva anletsdrag. Man ser lätt att de ej äro lek-gossar. — Sjelfva landet begynner ock här att få ett ödsligt och stundom vildt utseende. Den risfulla skogen ser sjuklig ut, och är behängd med en svart lafva, som nästan liknar sorgflor, ju mera, ju närmare man kommer till Haparanda. Vissnade trädstammar stå här och der ibland skogen, såsom korssen på en kyrkogård. Marken är mycket stenbunden och mosslupen.

En half mil ifrån Torneå elf, den nu varande riksgränsen, blir man, på höjderna, först varse den nybyggda träkyrkan, som tillhör Haparanda. Den ligger på sydvestra landthöjden, en sextondels mil ifrån staden. — I nordost, på andra sidan

om elfven, ser man Torneå landtkyrka, som mycket liknar den i Skellefteå, men är mindre.

Dernäst ser man ock vid elfstranden, i dalen, det gamla och förfallande Torneå, en stad af idel trä-rucklen, der kreaturen stundom beta på torget. Med denna fläck är visst ej mycket förloradt, i jemförelse med allt annat; men *om* också den sagan är sann: att de förutnämde fredsmäklarne togo öl för ärende, och i sublimt svärmeri (a) bortlemnade Torneå, derföre att de trodde staden ligga på norra sidan om Torneå elf, som är Ryska sidan, så kunde man frestas att vilja utnämna dem till *Furstar af blindlyktan;* ty Torneå ligger verkligen på södra sidan om gräns-elfven, således på Svensk grund.

Några slungkast derifrån, dock mera i sydost, ligger det nya, reguliert anlagda och väl byggda Haparanda, som ännu är i sin början, men som likvist går raskt framåt och har dragit till sig ortens förnämsta handel. Det har ock de solidaste köpmän i hela Norrland.

De två städerna åtskiljas blott af en liten bäck, som formeras då elfven flödar, och som då framlöper mellan den holme, på hvilken Torneå är beläget, och Svenska slättlandet derintill, hvarest Haparanda är bygdt på ett bondhemmans egor, som inköptes för detta ändamål. — Vid flodtiderna går äfven en vik af elfven ett stycke uppåt bäcken, som åtskiljer de tvenne städerna, och ger, på långt håll,

ett förvillande utseende, så som framginge elfven emellan dem; men om sommarn, då flodvattnet fallit, är bäcken uttorkad, och man går då torr-skodd öfver viken (b).

På norra (Ryska) sidan om förutnämde bäck, emellan densamma och Torneå stad, samt tätt bredvid den vägen som leder från Haparanda till (det Ryska) Torneå, är upprest en fyrkantig stenpelare, på hvilken blott finnes en gyllne örn*). Han måste ock ha *sin* tid. — På södra (Svenska) sidan af bäcken, men ett längre stycke från stranden, helt nära vid landsvägen, som går ifrån Haparanda till det Svenska Öfver-Torneå, står också ett gränsmärke, en krönt träpåle af fem alnars höjd. Det ser verkligen ut som hade Svenska kronan på densamme, in effigie, blifvit steglad, för sina synders skull, och detta opus lär väl ha varit sista akten af freds-tragedien, som i sanning var "ett verkligt sorgespel." — På denna skampåle har stått en nu mer oläslig inskrift; men någon sade sig derpå äfven ha funnit den gamla välkända strofen: "som freden är så lyser här." Den lär dock ha varit ganska otydligt skrifven, med blyerts, "emedan, såsom man sade, det var både sol- och månförmörkelse på den tiden." — Nu mera lutar äfven denna stolpe åt Ryska sidan, och det vore väl om

---

*) Sat sapienti!

man ville låta den gamle riddersmannen få ro i *sina fäders graf*, den han onekligen har förtjent.

XIV.

(d. 23 Juni.)

Från Haparanda till Öfver-Torneå kyrka, och den der bredvid belägna gästgifvargården Matarängi, är sju mil. Vägen löper alltjemt vid sidan af Torneå elf, som här genomgår en ganska fruktbärande dal, hvilken, å ömse sidor om strömmen, är bebodd af Finnar, (a) som äro välmående, ty dels är jorden rätt god och oftast gifvande, och dessutom är laxfisket i Torneå-elfven det yppersta bland alla i Norrland. De Svenska och Finska innebyggarne disponera hvar sin sida af floden att der uppsätta sina så kallade lax-patar (b) i forssarne, och att derjemte begagna nät och not i lugnvattnet.

Ingenstädes erhålles större inkomst af lagårdarne än här å orten, och orsaken dertill är ingen annan än den noggrannhet hvarmed ko-kreaturen här vårdas. De skötas mycket ordentligt; deras foder-

portioner tillagas om morgnarne, och utdelas sedan på bestämda tider af dygnet. De hållas alltid rena, medelst borstning och skrapning, och vattnas inne, under hela vintren, med ljum dryck. Höet kokas tillika med sönderskuren halm och det hö som hästarne spillt eller ratat. Oftast begagnas äfven, på lika sätt, en stor del af den färska häst-spillningen; och denna egna slags soppa eller hopkokning serveras noga, sex gångor på dygnet, och så bestämdt, att det aldrig öfverskrider klockslaget med mer än en half timma. — I de flesta lagårdar finnes en spis för ofvannämde kokning, som visst är besvärlig, men som äfven rikligen lönar mödan. Det är ingalunda ovanligt att här å orten få fem lispund smör efter hvarje ko, samt mjölk, ost oeh vassla dessutom, hvilket, utan ofvannämda behandling, ej vore möjligt; ty dels är myrhöet både ringa och svagt, dels äro ock kreaturen ej stora. Men här besannas det gamla ordspråket: att "akten gör mer än makten." — Med lika omtanka vårdas ock mjölken och smöret. (Se noten c.)

På midsommars-afton samlades en mängd af folk, från olika orter, på det gent emot Öfver-Torneå, dock på Ryska sidan, varande berget Avasaxa, hvars ryktbarhet blifvit grundlagd af *Maupertuis*, som här gjorde sina observationer, år 1736. Bergets höjd öfver vattenytan är ej mer än 680 fot, men det ligger nära intill pol-cirkeln, och så väl derföre som

ock emedan horizonten är någorlunda jemn, synes midsommars-solen hela natten från toppen på Avasaxa, då det är klart väder och himlen är molnfri. — Utsigten från detta berg är dessutom ganska vacker och vidlyftig. Hela den omgifvande negden ligger utbredd, som en karta, kring berget, hvarifrån man ser flere kyrkor, samt byar och gårdar i myckenhet. Längst bort vid horizonten begränsas dock utsigten af de stora bergs-sträckorna, på hvars sidor och toppar skogen står qvar, i det blånande fjerran, som orörliga leder af det gamla Svenska gardet. — Ifrån Öfver-Torneå till Avasaxa är blott en half mil. Berget ligger på en udde, som i vester omgifves af Torneå elf, och i nordost af Tengeliströmmen, hvilken bryter sig fram ur Portimo-sjön, och, genom det ojemna landet, se'n slingrar sig fram till foten af Avasaxa, der den förenas med Torneå elf.

Redan på eftermiddagen, den 23:dje Juni, begynte molnen fördunkla den förut klara himlen, och vid ankomsten till Avasaxa, klockan 11 på aftonen, var så väl berget som hela den kringliggande trakten insvept i en ogenomskådlig dimma. Förgäfves önskade vi oss vackert väder, och lika fruktlöst antändes en eld på bergstoppen, der vi offrade *"åt de nödlidande i Öfver-Torneå,"* för hvilka en sparbössa, med ofvan tecknade påskrift, var uppsatt på bergshöjden. Den efterlängtade solen blef ändock ej

synlig, och vi måste omsider begifva oss derifrån, ty det började regna.

Efter en kort vägs rodd stannade vi på Ryska sidan i en Finsk by öfver natten, och vi blefvo der väl emottagna, men plågades mycket af hettan i deras rökstugor eller pörten, som äro försedda med en ugn i stället för spis. Ur denna ugn framrusade både rök och värme i stugan, som derigenom blef både svartmålad och upphettad. — Man skulle skäligen förundra sig öfver eldningen midt i sommarn, om man ej visste att Finnarne, äfven vintertiden, upphetta sig ända till stark svettning, och då kasta sig, nakna, i snödrifvorna, eller i en på elfven upphuggen vak, i hvilken de bada. — De vänja sig således att tåla allting.

På midsommarsdagen reste vi till Öfver-Torneå kyrka och bivistade Gudstjensten, som hölls på Finska språket, det jag ej förstod. Men jag såg att vid kommunionen, äfven härstädes, iakttogs den odrägliga seden att ortens primater kommuniserade först, och sedan kom den så kallade hopen. — O! J dårar! — Har icke Han, alla Konungars Konung, förkunnat *Sin* nåd för alla, och har sagt: "att *Han* ej hafver afseende till personen?!" — Hvarföre då bortfuska Gudomligheten med menniskofunder?! — Må de gerna få trifvas i menniskors boningar! I Gudarnes tempel äro de för små, och det är narraktigt att *der* vilja synas högre än man är. — Jag har sett vingklippta

örnar, som ändock varit kungsfoglar. Jag har äfven sett sparfvar, som af stormen eller någon annan kraft blifvit lyftade upp till skyarne; men de hafva der svindlat, fallit neder och dött. — Låt allting gälla *för hvad det kan*, men låt det ock stanna der det *icke kan* komma längre genom sin egen inneboende kraft! (d) — Det är den högsta rimliga Liberalism.

Jag harmades öfver att äfven här se en ny upplaga af gamla dårskaper; men de himmelska tonerna af psalmen N:o 155 kommo mig snart att glömma allt annat än försoningens Gudomliga mystér. — Orgeln spelades ej illa; men nog kunde man, utan skada, åtminstone vid kommunionen, ha utfört både sången och musiken lite mer i choral-stil. Jag tycker ej om danstakt i kyrkor.

Några muntergökar hade, på eftermiddagen, tillställt en bal på Matarängi, der bygdens ungdom församlades och dansade både valsar och qvadriller. Bond-drängarne voro klädda i nätta sjömans-tröjor, af blått vallmar, med silfverknappar uti. De vida benkläderna voro af samma tyg, och skräddarn hade gjort sitt bästa vid syningen. — En stor del af qvinnornas drägter voro af siden och bombasin lustre, hvarjemte de äfven prålade med grannare schalar och schaletter än missväxt-åren bordt tillåta,

om eljest eländet varit *så* stort som det blifvit utskriket. — Att stor nöd varit rådande bland de fattiga nybyggarne, det vet jag; men så länge man ser bombasin och siden, jemte silfver, så väl på kläderna som i skåpet hos bönderna, så kan man väl ge sig någorlunda tillfreds.

Dansen gick muntert, och jag hade vid detta tillfälle en ypperlig lägenhet att å nyo studera folket, som här å orten, liksom i Vesterbotten, är slugt och stundom illparigt, då det behöfs. Ett par af mina reskamrater, som tillställt balen, hade föresatt sig att äfven botanisera lite smått på Matarängi; men som bond-drängarne misstänkte deras förehafvande, och dessutom gissade att en del sötungar tillhörde kryptogamerna, så påfunno de tusen upptåg med att klättra och gymnastisera på mångfaldigt sätt, för att således, från takåsarne, ha en fri öfversigt af blomsterfältet; och för att ännu närmare kunna examinera en och annan blomma, som tycktes vara obestämd, så lektes der båll, hvarvid oftast så illa åtbar att bållen flög långt bort och midt in i blomster-ängarne, der den naturligtvis måste uppsökas och återhemtas. — Vid dessa rekognosceringar utmärkte sig bond-drängarne för mycken förslagenhet och en serdeles takt att hvarken göra för mycket eller för litet. Deras slughet lyckades äfven, och roade mig rätt mycket.

På aftonen begaf jag mig åter till Avasaxa, der folket å nyo samlades på bergstoppen och upptände eld. — På himlen summo väl några skyar, men de hindrade oss icke att se huru majestätiskt och skönt den lågande solen sjönk ned åt horisonten, der hon blott flyktigt kysste bergen, och sedan å nyo svingade fram på den purprade himlen. De afundsfulla morgon-skyarne omgåfvo dock snart det Gudomliga ljuset, och vi, jordens låga söner, märkte fullväl att vi ej voro *män af höjden.* Som Adam från paradiset så gingo vi bort ifrån nattsolens altarhöjd, och funno rätt snart huru föga dock minnet båtar, när hoppets flamma har slocknat för evigt.

Mig dref en ännu ej mättad längtan att, följande afton, å nyo söka den försvunna glädjen; men natten var åter mulen och solen ej synlig. Vi voro många som i tornet af Torneå landtkyrka, både önskade och hoppades att få se en bild af det eviga ljuset. Men nattsolen var och förblef dold för oss, den gången.

Emellertid gjorde de gästvänliga Finnarne allt för att öfvertyga oss, deras fordna landsmän, att de — ännu äro Finnar. — Frid med dem!! — De minnas ännu gerna sina gamla vänner, som ock, i sanning, ej glömt dem. — Påföljande afton, den 26:te Juni, var serdeles vacker, och nu vandrade jag ensam upp till Haparanda kyrka, från hvars torn jag öfversåg hela den kringliggande negden, som stilla

badade i nattsolens gyllne floder. Det var som hade jord och himmel omslutit hvarandra, under mild försoning. Hela naturen var lugn, och purpurglansen flöt, liksom böljande eldströmmar, från horisonten, och uppvärmde mitt hjerta. Hvarje skymt af hat och harm voro så fjerran från mig som de lågor hvilka nu brunno kring nattens öga.

Hvarföre ock hata? — Månne Han, Den store Anden, som *"ej låter en sparf sig ohördan falla,"* kan utan afsigt ha låtit det obegripliga ske, som ingen Svensk man vill förstå?! — *Om* det är Hans verk, hvarföre då klandra den eviga ordningen, som ej af menniskors ord eller gerningar beror. — *Om* det åter är menniskofunder, kanske våra egna storverk, hvarföre då harmas öfver de fiender, som ganska oskyldigt fingo *för mycket?!* — Mig synes att Ryss-hat och Ryss-fruktan äro lika ömkeliga. — *Om* vi ej förstå att rätt gagna tiden, då det gäller, så borde vi åtminstone ej öka eländet med jeremiader *efteråt.*

Haparanda kyrka är byggd af trä, fyrkantig, men aflång. Tornet är vidbygdt på ena sidan. Man går genom dess nedra öppning in uti kyrkan, som är rätt kal, fast den kostat för mycket. Men den dufva som har många ungar blir sällan fet. — Öfver predikstolen hänger en högst okristelig Kristus-bild. Den har allsingenting Gudomligt i sin expression. Tvärtom ser den harmsen och missnöjd ut. — Artisten

måtte ha varit förargad då han målade den, — och att måla Kristus-bilder är farligt nu för tiden (a). Ne sutor ultra crepidam! — Jag gick upp i tornet och såg derifrån hela den nattliga taflan af naturen så skön att jag nu önskade mig vara en Fahlcrantz. — Nattsolen sänkte sig något under horisonten, men skenet flammade likväl uppå himlen, såsom lågan af en brinnande granat. — Inom fjorton minuter steg hon åter upp öfver bergen, och lyste å nyo, med härligt sken, som tillförne.

Då jag, tillika med ett par reskamrater, anlände från Avasaxa till Torneå, låto vi enfaldeligen och utan allt omsvep bära våra saker till gästgifvargården, der en tjock rödbrusig karl stod på trappan och figurerade såsom gästgifvare. Så snart han fick se oss begynte han pösa och ställa värdshusförnämiteten i ordning, på ett lika så tokroligt vis som man ofta får se de menniskor göra, hvilka tagit sig ett konstigt namn, fastän de, af den Allvetande, blifvit döpta till *Jöns.*

Just som bärarne gingo uppföre trappan med kappsäckarne vrålade han till ett par ord, och befallde dem att genast stanna och sätta ner sakerna, ”*till dess att vidare ordres hunno meddelas.*” — I början blefvo vi något förundrade öfver upptåget, och frågade sakteligen: ”om ej gästgifvargården vore här?”

"Visserligen;" — blef svaret.

"Kunna vi då ej här få ett par rum?" blef vår andra fråga.

"Visserligen! — Väl tio sinom tusende. — Men med hvem har jag nöjet tala?"

"Med Baron X, och — —"

"Ah! — mjuka tjenare! — Parlez vous français?"

"Oui! à vôtre service!"

"Det är bra. Det behöfs inte mer." — (Mannen kände nemligen ej ett enda Franskt ord mer än hvad han nu framkrystat.) — "Jag ser nu att Ni ä' helt annat folk än de der åsnorna, (han pekade på bärarne), som ville gå in, utan mina ordres." — Han plirade härvid å nyo på betjeningen likså "ämabelt," som en ilsken kusk plär betrakta främmande hästar. — Vi deremot försäkrade honom: att vi buro mycken respekt för både åsnor och oxar, och begärde fördenskull att ju förr desto hellre få komma ifrån "Hans Eminens." — Och det skedde så.

Sedan trifdes vi serdeles väl bland det gästfria folket, så väl i Torneå som på Finska landtsidan, der vi dansade och roade oss. — Bland alla dem som blefvo våra vänner och värdar sågo vi ej sedan den ringaste skymt af Herr gästgifvarn eller hans likar.

I dessa trakter hörde jag omtalas ett sätt att tillverka portvin af Norrlandsbär, — (rubus arcticus, åkerbär) — som, i fall det har sin riktighet, kunde gagna det fattigare folket i Norrland rätt mycket. Uppgiften skall blifvit funnen bland framlidne Landshöfdingen Carpelans papper, i Uleåborg, och hela konsten består deri: att ett väl förvaradt kärl, heleller kalf-ankare, fylles med mogna åkerbär, hvarefter det trattas fullt af godt och rensmakande bränvin, som dock ej behöfver vara destilleradt. Ankaret lägges derefter afsides och omskakas emellanåt; men efter tre månaders förlopp borras ett hål i underkanten af kärlets botten, likväl så högt ifrån laggen att endast den klara vätskan får utrinna, då grumlet stannar qvar. — Den klara spriten, som på detta sätt erhålles, skall likna portvin till smaken och vara serdeles god.

Hela denna operation är så enkel och så föga kostsam att den borde försökas i stort, ty onekligt är att den har sannolikheten för sig. Norrlandsbären äro mycket goda och ha en fin aromatisk smak, äfven syltade. — Som vin-gelé öfverträffa de alla andra. — Min sagesman, rörande vinberedningen, var en f. d. Kapten vid Finska arméen, som sade sig, flere år, på detta sätt, ha tillagat ett ypperligt inhemskt vin, hvarmed han förvånat sina gäster.

XV.

(d. 28:de Juni.)

Från Haparanda togs återvägen till den förut passerade Kalix elf. Derifrån affärdade jag de fleste af mina mobilier till Piteå stad, och behöll endast så mycket qvar, som var alldeles nödvändigt för den fotresa till Lappland, hvilken jag nu ensam anträdde.

Från Månsby gästgifvargård till Kamlungebyn, en och en half mil, är landet skogigt och bergbundet. Jag vandrade alltigenom bredvid Kalix elf, som väl oftast är strömmande, men icke värre än att man färdas så väl uppföre som utföre den med båtar och tjärflottor, till och med genom Kamlungeforssen, som är en af de allra svåraste i dessa trakter. Fordom var den högst vådelig att befara, emedan den kröker sig tvärt och kastade båtar och tjärflottor antingen på grund, eller dränkte och krossade dem i de häftiga, tvärbrutna vågorna. Nu är den likväl mindre farlig, ty strömrensnings-folket har anlagt en rak kanal förbi den farliga krökningen, och genom den nya strömmen färdas man temligen säkert, ehuru det ändock årligen händer att tjärtunnor lösrifvas och krossas af forssen mot ste-

narne. Det förbigår ock sällan något år utan att äfven menniskor omkomma i strömmarne.

Det i Kamlunge-forssen gjorda arbetet är väl beräknadt och lika väl utfördt, men lönar aldrig mödan. Förut rullades tjärtunnorna eller kördes förbi forssen, och det lyckades lika bra som flottningen, ehuru besväret var större. Nu går det väl lättare, men det är ock allt hvad som dermed har vunnits, och jag tror ej att hela värdet af all den tjära, som på ett decennium här framflottas, går upp emot arbetskostnaden af den öppnade kanalen, helst om man dervid beräknar att strömrensningen måste ofta förnyas, dels af det skäl att den häftiga vårfloden medför och omvältrar stenarne i floden, så att de komma i farleden, der jag ock sjelf såg dem, dels bygger ock folket sina laxpatar vid fors-hufvudet (fallets början), och när då vårfloden bortför laxfisket, så nedfalla de derpå lagda stenmassorna i strömmen och fylla den åter.

Just som jag reste från Kamlunge, lotsades en tjärflotta genom forssen. Den bestod af 40 tjärtunnor, och derpå var en liten gubbe, fader Per, styrman. Om honom sade man "att der ej Hin sjelf kan gå fram med lifvet, der dansar likväl fader Per." Han var lite pirum och stojade, samt sjöng och skrek, så väl inne som äfven ute, då han intog sin plats på tjärflottan, der han hoppade och dansade. Fyra man rodde förut i en båt och drogo, me-

delst en lina, fader Per och tjärflottan efter sig, hvilken senare alldeles öfversköljdes då den gick igenom de första böljorna vid fors-hufvudet. Vattnet brusade kring fader Per, som svor och skrek under det han stakade och styrde flottan. — Då den nu kom ner i kanalen, och gick ena stranden för nära, stötte den på ett par derstädes liggande stenar, som i ögonblicket lösrefvo två tunnor, af hvilka den ena kom till rätta och den andra flög sönder. Tjäran färgade vattnet både gredelint och grannt, men bonden hade likväl förlorat fem R:dr dervid. Då stöten inträffade tumlade fader Per på hufvudet och fick blöta sig förträffligt; men han stod snart på de fyra igen, och svor erbarmligt. Slutligen reste han sig ännu högre upp, och skröt, som mången annan förolyckad styrman, deröfver: "att farkosten ej gick alldeles till fanders."

Den två mil ofvanom Kamlunge varande Räktforssen har ej allenast blifvit rensad utan ock vidgad och utsprängd, hvarigenom vattenhöjden på de ofvanföre belägna ängarne blifvit så minskad, att de nu kunna bergas, och lemna både mycket och godt hö. — Om strömrensningar på flere ställen skedde *i denna mening*, och utfördes med beräkning och sakkännedom, så skulle dermed uträttas mycket godt, då man nu med allt fog kan påstå att de gagnat föga på de flesta ställen; och någorstädes, såsom i Umeå elf, ha de ej gjort den ringaste nytta.

Då man första gången far utföre så stora forssar som dessa, går en ovilkorlig rysning igenom en, serdeles då båten vid fors-hufvudet stupar utföre och gör de första sattserna i fallet. — Här (och allestädes bland Finnarne), tillgår det så: att fyra eller flere karlar sitta vid årorna och ro det mesta de förmå, samt hålla ögonen ständigt fästade på styrmannen, som här kommenderar med vinkar i stället för ord, hvilka ej skulle höras för larmet af forssen.

Då jag första gången gick utföre Räkt-forssen var båten stor; ty en liten skulle genast blifvit kullväkt. Ehuru mina kamrater på färden rätt ofta varit med om dylika äfventyr, voro de likväl alla mera tysta än vanligt, och betraktade forssen med spänd uppmärksamhet, hvilket för mig, såsom ovan vid uppträdet, än mera ökade dess högtidlighet. Båten var försedd med höga sidobord, och man igentäppte sorgfälligt å relingarne alla de öppningar, genom hvilka årorna voro utlagda, för att såmedelst hindra störtvågornas inträngande. Styrmannen fastsurrade roret, som liknade en stor skofvel, ordnade roddarne och pröfvade årornas fasthet. Det var en trygg och fast men försigtig karl. När allt var i ordning sade han: "Låt nu gå, i Guds namn!" och rodden begyntes. — Då vi kommo på forsshufvudet mönstrade han, med kännareblick, de hvitskummande hvirflarne, som nedom oss tumlade öfver hvarandra, utåt djupet. Forssens ljud var en blandning af

dån och hväsning. Det tjöt i öronen såsom en häftig vintervind uti skogen.

Då nu båten gjorde första sattsen, i öfversta fallet, skakades både farkosten och passagerarne, och vattnet fräste omkring och öfver framstammen. Dock kom ej rätt mycket in på oss. Med serdeles skicklighet vek nu styrmannen undan först för den ena och sen för den andra hvirfveln, och undgick således det mesta vattnet af de svallande böljorna, som eljest med en enda hvälfning kunnat fylla båten. Då sådant sker kantrar farkosten i ögonblicket, och begrafver både sig och folket i djupet. Ganska få ha med lifvet undsluppit dylika händelser. — Efter de första våldsammare stötarne följde satts på satts, och båten flög, som en jagad svan, genom vattnet. Inom få ögonblick låg den brusande forssen bakom och öfver mig, och dermed var hela äfventyret förbi.

Färden *uppföre* forssarne är både vådligare och mera besvärlig. Dermed tillgår så: att en man sitter ständigt i fören vid årorna, för att dels ro, dels äfven styra båten rakt emot strömmen. Under tiden framdrifves farkosten af ett par andra, som stå akter ut och begagna forkar (berlingar), hvilka de sätta mot botten i elfven och således skjuta fram båten mot strömmen. Större båtar måste likväl dragas uppföre forssarne med två linor, som äro fastgjorda i fram- och akter-stammen. Genom en efter behofvet afpassad vexelrörelse i båda linorna hålles båten

alltid nog långt ut i forssen, för att ej komma på stranden eller mot klipporna. Stundom är ock en styrare i sjelfva båten, för att hjelpa till med forken.

XVI.

Under rodden mellan Räktforssen och Öfver-Kalix passerade jag en myckenhet tjärflottor, som, vid stränderna af elfven och sjöarne, lågo hundradetals ihopfogade med vidjor och långa björkspröten, för att ofördröjligen nerflottas till marknadsplatsen vid Neder-Kalix. Der infinna sig "borgrarne" (köpmännerna) den 4:de och 5:te Juli, försedda med bränvin, penningar och gamla räkningar, för att genom denna trefaldighet både näpsa och släppa sina tjärbelastade Debitorer.

Då vankas först både en sup och två, för välkommans skull, och om Lappen eller Lappnybyggarn ej opåminnt får den tredje, så drar han ej länge i betänkande att fordra den, under tillsägelse: "Du skall veta, borgare, att ännu har jag väl några

renhudar qvar se'n i vintras, och dessutom min andel i några tjärtunnor; och om du ej vill vara foglig och billig med din säd, så vet jag vägen till *Stockholms-borgaren.*" (a) — Den som står på så oberoende fot att han vågar ett så förgripeligt tal mot penningkungarne, han kan ock vara säker om både bränvin och goda ord; ty "Stockholms-borgarens" tillkomst i Norrländska handeln har gjort de förut öfvermodiga krämar-kungarne fogliga (b).

Sedan vederbörande ägare af tjära och plankor m. m. fått sina behöriga välkomst- och handels-supar, så uppgöras affärerna vanligtvis så: att bonden för sina varor får några skäl (c) korn, lite socker och kaffe samt andra kramvaror, tillika med så mycket penningar, att han nätt och jemt kan reda sig för Länsmannen. — Af denna kassa torde likväl en och annan tolfskilling "ränna bort efter ett qvarter bränvin, för välfägnadens skull;" och då pimplas det huller om buller. — Den ene kommer se'n girande med sin sköna, plirar vexelvis på "sin hjertans kär," och ser sig om efter grannens Ingeborg; svär öfver trånga stöflor och solhettan; tar ett *pas de chasse* på elfstranden för att "visa sig vara karl i tygen," och gör i detsamma en öfverhalning åt babords sida och stupar "bums i kanalen." Den andre har slagit sig ner "i qvarteret," eller, om han är mycket romantisk, söker han "lundens enslighet" för bety-

gandet af sin trohet, som räcker till påföljande söndag, eller nästa marknad, om det är rätt allvarsamt. Andra sitta här och der spridda mellan bränvin och matsäckar. De som äro mycket sentimentala omfamna hvarandra, och sjunga, skrika eller skråla olikartade sånger. Bönder och drängar besjunga sin "Brunte, Bläsen och norrskens-snön," och den armaste Lappgubbe skriker då en lofsång öfver "sitt hemliga stenskrafvel (d), och sina många horn;" om han ock endast har tvenne.

Då sista natten gör slut på marknads-tumultet, så bär det åstad öfver skogsberg, dalar och strömmar, allt efter hvars och ens lekamliga förmåga, som sällan svarar mot de prunkande sångerna. Vid hemkomsten får mången Lappman, som på marknaden skrutit öfver sitt "hemliga skrafvel," åtnöjas med barkbröd, torr fisk och ren-ost. — Många bönder fara ock hem rätt släta; men större delen har försett sig med något koppar- eller silfver-kärl, hvarpå de sätta stort värde.

På dessa hemfärder ror och kör man i kapp. Männer, barn och kärringar tumla om hvarandra, bland köpmän, hästar och bränvins-buteljer; ty nu är allting både "härligt och kärligt." Har någon bond-dräng haft för god tur hos "kamratens Lotta", så kan det väl bli lite gräl, och stundom äfven slagsmål, för ombytes skull; ty skuggningen hör ju till perspektivet af hvarje tafla; men några mycket vil-

da uppträden hör man dock sällan omtalas i Norrland. — Då äro Lapparne värre.

När vi om aftonen rodde genom en gren af Kalix-elfven kom jag just lagom för att åskåda ett här brukligt sätt att i spakare strömmar fånga laxen: tvärt öfver hela strömmen voro tvenne rader större pålar nedslagna i botten, vid pass 100 alnar mellan den öfra och nedra pål-raden, och circa fem alnar mellan hvar påle. Ofvanföre den öfversta raden var ett nät sträckt tvärs öfver strömmen, så att det hvilade mot pålarne. Då laxen går uppåt strömmen och ej slipper igenom detta nät, uppehålles han der af sina envisa bemödanden att komma fram.

Hvarje morgon och afton uppfångas laxarne på det sätt, att ett dylikt nät då sträckes framföre den nedersta pålraden, och då äro fiskarne inneslutna deremellan. Flere båtar äro ock derinom till hands för folkets behof under arbetet. — När allt detta är i sin ordning, skrämmas laxarne ifrån öfra pålraden, der nu ett tredje nät sträcks öfver strömmen, strax nedom pålarne; se'n drages detta nätet, medelst landtelnar, sakta nedåt det nedersta, emot hvilket

det öfra omsider ansluter sig helt och hållet, och då ligga laxarne fångade mellan båda två, som derpå upphemtas tillika med fisken.

På detta sätt fångades nu fjorton laxar; men detta får ej ske annorstädes än i elfgrenarne. För kronolaxfiskets skull få ej heller laxpatarne i stora elfven gå tvärs öfver hela strömmen. Men att på vanligt vis bruka nät och ljuster öfver allt, det står hvar och en fritt. Fiskeriet idkas ock här å orten rätt ifrigt, och med fördel.

När jag omsider kom fram till Öfver-Kalix och passerade öfver ängarne till kyrkan, såg jag stora slätter som voro bara och utan gräs, emedan torfven var borttagen till betäckning af tjärdalarne. I denna trakt, såsom allestädes, voro byarne uppbyggda på den bästa jorden, och den goda marken var borttagen af en myckenhet små bodar och uthus. Allestädes vid stränderna voro större massor af nät upphängda bredvid båtarne, som lågo här och der uppdragna på strandvallen.

I Kalix kyrka var nu en liten folksamling, och jag begaf mig ditin, för att genast få göra bekantskap med en del af ortens invånare. Jag blef der emottagen med mycken välvilja och höflighet, som öppet och oförställdt visades mig intill dess att jag sade mitt hufvud-ändamål med resan vara det: att lära känna folket och äfven landet, sådant detsamma

nu

nu är, för att derefter bedömma dess möjliga förbättring i framtiden." Det ena molnet efter det andra drogs nu öfver menniskornas anleten. De blefvo förbehållsamma, och tystnade mer och mer. En och annan tycktes vilja undangömma både händer och fötter för observatörens blickar, och man skyndade sig att tillknäppa rockar och iordningställa halsdukarne, på det hvarje anledning till anmärkningar måtte förebyggas. Denna omsorg undföll mig desto mindre som jag tyckte mig, på hvarje ansigte, kunna läsa ett *caveto* för Resebeskrifvaren, och detta roade mig för en stund; ty menniskors förlägenhet, i småsaker, är alltid pusslustig.

Omsider försäkrade jag dem: "att jag ingalunda ämnade skrifva personalier, såsom Acerbi, så vidt det ej måste ske för att upplysa något sakförhållande, då jag i alla fall ville utelemna de enskilta personernas namn och lefnadsförhållanden, såsom ej tillhörande min resas föremål." — Härvid klarnade allas ansigten. Ögon, öron och andra lemmar, stucko nu fram ur sina gömställen, och det blef åter lif i spelet. — Derpå gingo vi upp i kyrktornet, hvarifrån jag hade en utsigt öfver elfver, sjöar och slättland, som täflade med Sollefteå-dalen.

Från det i sydvest belägna *Lappberget* skall man, flere nätter vid midsommarstiden, kunna se he-

la solskifvan öfver horisonten, liksom på Avasaxa. — Trakten vid Öfver-Kalix är ovanligt vacker och slätten omgifves rundt omkring, på närmre och längre håll, af vackra skogsberg. Den är skäligen bördig och väl bebyggd, och har dessutom sin egen märkvärdighet för *Göljens* masugn, som ej länge sedan blifvit anlagd tre qvart mil i nordvest, uppom kyrkan. Den är grundad på malm ifrån Gellivare, ligger blott en och en half mil i söder om polcirkeln, och jag såg likväl att kolhuset var alldeles uppfyldt. Ingen klagade här öfver kolbrist. Tvärtom lär man vara betänkt på att framdeles uppbygga ännu en masugn vid *Kattån*, beläget fyra mil i norr om polcirkeln. Stället är redan utsynt och privilegium vunnet, och ehuru Göljens bolag ej äger mer än ett enda utmål i Gellivare, så fruktar man likväl ej för brist på nödig malm.

Transportvägen från Gellivare till Göljen är tolf och en half mil, hvaraf hälften är landväg, och hälften vattenväg, på Skrof-ån och Engeså-elfven; men för tackjerns-transporten, från Göljen till sjökusten, vågar man ej att begagna Kalix-elfven, ehuru den blifvit upprensad, såsom förut är berättadt. Orsaken härtill lär vara den: att lastbåtarnes återförande uppåt elfven och forssarne är förbundet med så stort besvär att det ej lönar mödan, om man ock ville antaga färden utföre strömmarne för alldeles sä-

ker, det den likväl aldrig kan bli; och detta är ett skäl mera för klander öfver strömrensningarne. En väganläggning från sjökusten till Öfver-Kalix, hade varit långt mera gagnelig.

De vid Göljen verkställda odlingar, som ej äro ringa, bevisa hvad gagn norra Lappland kunde vinna om masugnar och jernverk anlades vid strömfallen i dess skogar, af hvilka de fleste äro lika så täta och växtliga som de hvilka nu lyda under Göljens bruk.

Baron Hermelin ville af Öfver-Kalix socken bilda en hel bergslag, hvarföre han ämnade att, utom Göljens masugn, äfven anlägga ett stångjerns-smide i *Tjelfån*, som rinner ur det ofvanföre belägna Tjelfträsket, och faller i Kalix elf vid öfra ändan af Morajärf. Från Göljen till Tjelfå, redan i Hermelins tid privilegierade hammarsmedja, är blott en qvart mil landväg. Resten, tre mil, är spakvatten, med undantag af Räktforssen, som torde kunna säkert befaras med väl inrättade större lastbåtar; och då det för hela transporten mellan Göljen och Tjelfån ej är fråga om att dra tomma båten uppföre någon fors eller ens någon ström mer än den nyssnämda, så borde Tjelfåns redan vunna smides-rättighet desto hell-

re begagnas, som fördelen deraf är tydlig, ej endast för Göljens bolag, utan också för hela den kringliggande trakten, som äger skog och koltillgångar för sju härdar i stället för tu. Detta vore ock för orten af desto mera vigt som dess invånare då kunde, i kolningen, finna ett surrogat för tjärbränningen, som i Öfver-Kalix socken tagit så öfverhanden att folket, blott fördenskull, måst skaffa sig flere hästar, för transporten af tjärveden och tunnorna. Denna ortens invånare försumma derföre sitt jordbruk långt mera än de öfrige Norrlänningarne, och emedan tjärbränningens alla bisysslor upptaga deras mesta tid, så blir allt annat en binäring. Orsaken härtill ligger äfven mycket deri: att då orten koloniserades, eller, rättare sagdt, skattlades, gick man dervid så obarmhertigt tillväga, att folket nu *måste* fäkta både natt och dag, för att, genom tjärkokningen, vinna penningar till gäldande af de utomordentligt stora krono-utlagorna. Men hvad Staten synes vinna på ett sätt, förlorar den mångdubbelt i hufvudsaken, ty folket nödgas nu arbeta endast för dagens lifsbärgning, och måste således åsidosätta både åker- och ängs-odlingar, för hvilka här finnas ypperliga tillfällen.

Öfver-Kalix socken är en af de bäst passande orter för en bergslags-inrättning, och om Baron Hermelins planstora själ hade kunnat inskränka sig

till ett mindre område, så hade han kunnat genomföra långt mer än hvad som nu skedt. — Att odla blott Öfver-Kalix socken och rätt begagna dess sofvande tillgångar fordrar mer än en vanlig menniskas tid och krafter; men om Baron Hermelin hade velat blott detta, i odlingsväg, så hade ock denna orten nu haft ett helt annat utseende.

XVII.

Man har, de sednare åren, både talat och skrifvit rätt mycket om Norrland och dess fattigdom, hvilken, i riktig välmening, blifvit för högt uppdrifven; måhända också för att derigenom beveka det lyckligare folket i söder till ymniga bidrag, hvilka *då* voro desto behöfligare, som verklig nöd var för handen på många ställen, serdeles bland nybyggarne. Men de som på fullt allvar tro att Norrlänningarne i allmänhet äro sämre lottade eller fattigare än Sveriges öfriga menighet, äro antingen okunniga om rätta förhållandet, eller ock vilja de

vara det. Sanningen är likväl bäst; och det låter, desto bättre, ganska lätt bevisa sig: att Norrland, i förhållande till sin folkmängd, står föga efter det sydligare landet, och *kan bli* vida bättre än mången tror. De som påstått motsatsen lära ej tagit noga kännedom af utmätnings-längderna annorstädes, och torde väl ej heller varit i tillfälle att jemföra Norrlands ressurser med dem som finnas i andra provinser. Det har ej heller varit behöfligt; ty man ser och hör allestädes att Norrlänningarne, före missväxtåren, voro nästan allmänt välmående; och om de få några goda år till, utom detta, som varit ovanligt gifvande, så skola de snart nog återvinna den lycka hvilken de, kanske främst af alla, förtjena.

Att deras välstånd mycket härflyter af större hushållsaktighet än i söder, är onekligt. Det är t. ex. ganska säkert, att då en bonde i Stockholms-trakten, öfver hufvud räknadt, förtär en kanna bränvin, åtgår ej ett qvarter för Norrlänningen; och då den förre genom fylleri och dess sviter, oftast försätter ett hästvärde om året, så gör sig Norrlänningen lagom munter vid Julen, på marknaden och något gille hos grannarne, men lemnar dessemellan sin flaska i ro; och lika sannt som det är att en jemn trefnad är lifvets största fröjd, ("lekamligen taladt,") så är ock

det hvardagliga superiet en grundorsak till obeståndet hos allmogen i södra Sverige.

Jag har i Stockholm hört påstås: "att man ej borde tänka på åkerbruk i Norrland — (än mindre i Lappland) — utan igenlägga åkern till gräsvallar, och bygga fäbodar öfver allt;" och detta yttrande, som desto värre hörts ifrån mer än en af de högre Embetsmännen, bevisar blott huru lätt man förhastar sig *af okunnighet om sakförhållanderna*, hvaraf skadliga förordnanden följa. Att deremot Norrland ej endast kan, utan äfven bör odlas, ju mer desto bättre, det har jag tillförne antydt; och att så *måste ske*, för att ej i framtiden behöfva andras hjelp, derom äro Norrlänningarne sjelfva tillfyllest öfvertygade. Mag. P. Læstadius, som väl känner landet, har ock, i Fortsättningen af sin Journal, betygat detsamma, och jag kan ej neka mig det nöjet att anföra hans ord, som i alla delar öfverensstämma med mina åsigter:

"Jag kan icke underlåta — säger han, sid. 418 och följande — att egna en reflexion åt den opinion, som, i anledning af de tätt på hvarandra följande missvextåren, som nu en tid bortåt hemsökt Norrland, yttrar sig nemligen, att åkerbruket derstädes blifvit drifvet till en i förhållande till klimatet onaturlig

höjd. Man har börjat uppå resonera, att Norrlänningarna borde slå sig hufvudsakligen på boskaps-skötsel, och idka åkerbruket endast såsom en binäring. Jag kan alldeles icke dela den åsigten. Att boskapsskötsel i ett sådant land som Norrland bör vara en hufvudnäring, erkännes; men dertill behöfver den icke först nu förvandlas, den är det redan, och har väl i alla tider varit det. Man talar om den nöd, det betryck och den förlägenhet, som Norrland råkat uti under dessa åren, och vet att den härrör af missväxt, men att missväxten icke mindre drabbat ladugården än kornladan, lära få hafva kommit att tänka uppå. På 1830 års missväxt, måste undsättnings-spanmål anskaffas; det är något som händt någon fler provins än Norrland, och lärer icke kunna åberopas såsom något skäl, hvarföre man bör lägga ner åkerbruket. 1831 och 32 års missväxter gjorde Norrland till föremål för den allmänna välgörenheten och för allmosor: det är först något utomordenteligt och som med rätta kan citeras, men dessa missväxter voro i nästan lika hög grad missväxter på hö som på spanmål. Att man 1831 icke fick hälften korn mot vanliga år, hafva alla talt om, men hvad verkan den omständigheten, att man icke heller fick mer än hälften hö, skulle utöfva på ett folk, som till den grad stöder sig på Boskaps-skötseln, som Norrlänningarna, det har man icke kommit sig att besinna. Spanmåls-missväxten gaf ett hårdt slag, men hö-missväxten, den

gaf hjertestöten, så är min öfvertygelse. Då en missväxt tömt min kornlada, så fylles den åter af en påföljande god skörd: har jag blott jorden qvar, så har jag korn att vänta. Men när jag slagtat ut min boskap, och mina grannar gjort sammaledes, hvarifrån skall jag då få boskap? Kor växa icke ur jorden som korn. Till Småland har jag långt och penningar är jag utan. Och då vill man, att jag skall öfvergifva åkerbruket till på köpet, och slå mig blott på boskapsskötsel! Nej, ifrigare än förr måste Norrlänningarne slå sig på åkerbruk, om de någonsin mer skola komma på grön qvist."

"På sådant sätt har Åsele Lappmark, blott inom en mansålder fyrdubblat sig sjelf, och föder nu lika väl sin fyrdubbla folkmängd, som fordom sin enkla: Nybyggarena lefva icke nu sämre än då, äro icke nu fattigare än då. Men låt oss icke hafva befattat oss med åkerbruk, utan blott vinlagt oss om äng: vi skulle hafva stått just jemt på samma punkt: vi sakna icke exempel derpå. På Arieplogs Prestebol, och äfven på ett och annat nybygge i samma socken, har man gått den vägen, och följden har blifvit just den jag sagt. Årligen för man ut gödseln på vallen och årligen måste man göra det; han blir eljest mager och mossbelupen. Han kan icke ens underhålla sig sjelf: den spillning som erhålles af sjelfva vallens produkt vore otillräcklig; man måste använda produkten

af myrängarna äfven. Men huru få ställen är det icke, som hafva en sådan tillgång på myrängar? Då nu sådana ställen, der man icke idkat åkerbruk, ännu stå på samma punkt som fordom, hafva deremot de nybyggen i samma socken, der man slagit sig på åkerbruk, stigit otroligt, och det icke blott till åker utan ock till äng. Man föder der väl dubbelt så mycket kreatur som i förstone, ja väl deröfver, under det man på de förra ställena föder knappt lika mycket. De som ingen åker haft, hafva också lidit icke mindre af missväxterna än de som haft det. De hafva måst förminska ladugården, köpa mer korn än vanligt och dyrare än vanligt. Nej, att öfvergifva åkerbruket går omöjligen an: det vore att öfvergifva den planka, vid hvilken man efter skeppsbrottet fäster enda hoppet om räddning, och gifva sig handlöst åt botten. Jag har allt för mycket sett, huru, äfven i sjelfva Lappmarken, åkerbruket är hufvudkällan för landtmannens uppehälle, och enda medlet att bereda utväg till bergning åt en starkt tilltagande folkmängd, att jag skulle kunna öfvertygas om motsattsen. Jorden gifver menniskan sitt uppehälle, men öppnar för henne icke sina håfvor utan att de framlockas genom arbete. Man måste rista och plöja jorden, eljest ligger hon i evig linda. Men när jag nu ristat och plöjt, tror man då att jag gör mig så stor skada igenom att så? Aldrig har jag hört att man räknat säden förlorad genom ett oår. I halmen

och den slösäd, som ändå erhållits, har man räknat den betald. Det är endast den säd man hoppades uppå, som man gick miste om, icke den som man sådde. Man använder nemligen slösäden till bröd, och gör derigenom en högst vigtig besparing: man skulle eljest få köpa dubbelt så mycket spanmål. Att brödet af slösäden icke är för rart att spisa på, lärer väl hvar och en inse, och har jag redan tillförne talt derom, men det är dock hjelpeligt i en landsort, der man har temmelig god tillgång på sofvelvaror: det är icke brödet som man skall äta sig mätt af, utan det man äter vid brödet. Jag har äfven sjelf varit i tillfälle att erfara, huru icke ens missväxten betager åkerbruket sin lönande egenskap. Jag sådde 1832 ett skäl (en åttondels tunna) korn. Skörden blef, såsom allmänt i landet, dels omogen, dels frusen, men så usel den ock var, skulle säkert en half tunna erfordrats för att motsvara den nytta man deraf hade i hushållet. Det förstås att den i absolut värde icke kunde svara mot en half tunna, men i relativt värde, efter omständigheterna, gjorde den det: det var surrogat för en half tunna, och åtminstone ett naturligare surrogat, än renmossa, bark och hvad det allt är, som man rekommenderar såsom nödbrödsämne. Med tillblandning af potates erhölls ett bröd, fullt ut så godt som det man allmänneligen brukar i orten äfven under goda år. Nej! må renarna få behålla sin mossa, må Hög-Asiens he-

dar och Lappmarkens fjellar, der allt åkerbruk är omöjligt, vara boskaps-skötseln ensamt förbehållna, men der åkerbruk är möjligt, der bör, der måste det idkas, om man af jorden vill hafva den nytta man kan hafva. Man måste väl då kännas vid oår, men månne de som idka blott boskaps-skötsel äro frie från all sådan olägenhet? Jag har redan anmärkt att de sednaste oåren ej varit stort mindre kännbara för Norrlands boskaps-skötsel än för dess åkerbruk, och hvarje landtman i riket har säkert erfarit, att hans höbol ej är mindre exponeradt för afslag än hans spanmåls-skörd. Jag vet att Lappen oftare råkar på obestånd än Nybyggaren, och att den förres obestånd är mera ohjelpligt än den sednares. När jag skall lefva ensamt af min boskap, hvad skall jag då lefva af, om jag måste slagta ut min boskap? Då måste jag ju sjelf bita i gräset."

"De nu så tätt på hvarandra följande missväxt-åren hafva väckt en sådan desperation i afseende på Norrland, att jag hört den tanken yttras af mer än en upplyst och för det goda nitälskande man, att man genom indirekta medel borde rent af afvända dess invånare ifrån åkerbruk, och att dessa, åtminstone till någon del, borde utvandra till de sydliga orterna. Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdin (från ytterlighet till ytterlighet)."

"Lika litet som Egyptierna fordom öfvergåfvo åkerbruket för de sju missväxt-åren, lika litet böra vi göra det för de fem. Gerna alla slags binäringar, så vidt åkerbruket kan drifvas derjemte, men i annat fall: bort med dem! Hvarken terpentin, eller pottaska, eller tjära, eller salpetter kunna ersätta åkerbruket, men de kunna hjelpa det att föda en tillväxande folkmängd i ett hårdt land."

"Vi hafva haft missväxt. Vi hafva behöft undsättnings-spanmål och fått den: det är ovisst, om och när vi kunna den återbetala; men skola vi någonsin kunna det, så måste vi beflita oss om åkerbruk — göra vi det ej, så skola vi hvart enda år behöfva undsättnings-spanmål. Vi hafva varit i nöd, vi hafva behöft understöd, och vi hafve fått. Det ädelmod, den gifmildhet, hvarmed man skyndat till vårt understöd, är beundransvärd, och historien torde bevara händelsen såsom ett af de vackraste drag af denna nyare tiden. Äfven detta har jag dock hört klandras, såsom skolande hafva till följd likgiltighet, overksamhet och sorglöshet för morgondagen, sedan man fått vanan att lefva genom andras gåfvor. Det vill säga: vi skulle genom de der understöden hafva blifvit förvandlade till ett tiggarefolk. Väl lemnar jag derhän hvad effekt de kunna hafva på en och annan dräflinge, hvilken i alla fall hade måst födas på andras bekostnad eller också svälta ihjel; men

hvad det Norrländska folket i allmänhet beträffar, så misskänner man det allt för mycket, om man tror, att ett understöd i nödens stund skulle kunna förvandla det till tiggare och lättingar. Hvarken i ena eller andra afseendet bör man förtvifla om Norrland och dess invånare. Nej, tillväxe Norrlands åkerbruk och befolkning! Den dag kan komma, då Svenska folket skall glädja sig att Norrlänningar finnas, och att landet icke blifvit utrymdt."

XVIII.

Den förutnämde Göljens masugn är anlagd i *Sandträsk-elfven*, något öfver en åttondels mil från densammas utlopp i Engesån och ungefärligen en fjerndels mil ifrån Sandträsket, som är en mil långt och har flere betydliga tillopp, hvarigenom vattentillgången försäkras, helst sedan, genom en vid Sandträskets utlopp anlagd spardam, vattnet nära nog till tre alnars höjd kan uppdämmas. Sjelfva masugnsdammen är anlagd midt öfver elfven, mellan de så

kallade Bro och Antnäs fotqvarnar, och *Hyllan* är belägen på östra stranden af vattendraget.

Detta läge för Göljens masugn är dock ej fördelaktigt, ty dels är kolbron mycket besvärlig, och dels besväras man stundom af vårvattnet, hvilka olägenheter helt och hållet försvunnit om masugnen blifvit byggd längre upp i strömmen. Dess nuvarande plats lär ha blifvit bestämd af några Damer, hvilkas insigter i många ting äro goda, men att de ej äro Bergmästare-befattningen vuxne, det ser man på valet af masugns-lokalen vid Göljen.

Enligt privilegium af den 20 December 1827, äger bolaget rättighet att, antingen vid Tväran eller Kattå anlägga *en Masugn*, med åtnjutande af 20 frihetsår.

Tvärån kallas egentligen den sista delen af Lainisjoki eller Skråf-elfven, innan dess förening med Ängeså-elfven, som sker genom en längre fors, en half mil ofvan om Göljen; det är utmed denna fors man funnit tjenlig byggnadsplats; men då granskapet med Göljen, såsom förut är sagdt, i framtiden kunde medföra olägenheter, torde all anläggning härstädes böra uppskjutas, och hellre väljas *Kattån*, som är ett mindre vattendrag, hvilket kommer från södra delen af Gellivare socken, och förenar sig i sjelfva Lappmarksgränsen med den segelbara delen af Lainisjoki eller

Skråf-elfven. Vid forssen, som är temligen lång, företer sig ett beqvämt byggnads-ställe, invid hvilket ett Bruks-nybygge äfven är utsynt, åtta mil ifrån Gellivare malmberg.

Det privilegium, som Friherre Hermelin erhöll på ett *Stångjernsverks* inrättande i den förutnämda *Tjelfån*, och hvilken rättighet bolaget sedermera inköpt, har genom Resolution af den 20 December 1827 blifvit flyttad till *Poimis*, att derstädes af bolaget (med 700 skeppunds smide) begagnas, äfvensom att inrätta knipp- och spik-hammare på samma ställe.

Huruvida detta eller än större verk kan komma att uppföras, beror på framtiden. Vid *Tjelffors* är emellertid nybygges- och hemmans-lägenheter insynte, efter vattendraget, i fall jernverks-anläggningen här framdeles kommer i fråga, såsom man bör hoppas.

Tillägg

och

Anmärkningar.

I.

(a) Furösund är inloppet till Stockholms skärgård då man kommer från Ålands haf. Det är lika så trångt som passet vid Waxholm, och är således en af de lokaler som böra begagnas till anläggning af fästningsverk, så vidt man eljest får ta för afgjordt att Stockholms avenuer från sjösidan äro de som i första rummet böra förses med så goda batterier att en del af skärgårdsflottan kunde söka och få skydd, under dem, för en storm eller en öfverlägsen fiende. — Det är sannerligen för mycket både taladt och skrifvet om Stockholms befästande, på landtsidan, troligen derföre att hvar och en sett de der varande avenuerna och reflekterat deröfver; men emedan långt färre personer ha sett eller känna Stockholms-skären och den öfriga skärgården, åt Ryska sidan, så ha de ock derföre kommit att förbise hvad som först af allting borde behjertas, nemligen kustpositionernas befästande, en sak som torde vara högst vigtig ej endast mot Ryssland, utan äfven mot hvarje annan möjlig fiende.

(b) Man vet att salig Dumbom, som prest, var klok nog att sluta der han skulle börja, ocb Gud vet om icke de omnämde fredsmäklarne bordt göra sammaledes. Någon ting värre än hvad som hände hade svårligen kunnat följa derpå.

(c) Kan någon gissa om detta skulle vara en slängkyss åt en del af våra riksdagsmän eller åt än större abcdarier?! *Om* vi ha sluppit den lekamliga Choleran, så ha vi dock öfver nog qvar af den andeliga jämren; ty ho är den som icke *nu* är behäftad af tadelsjukan, hvarmed alla politikens smågossar blifvit bekajade?! — Man måste dock le åt de enfaldigas välmening, då man hör den missfirmade liberalismens "äktaste hjeltar," i all sin orimlighet, och utan skymt af conseqvens, den ena gången skrika himmelshögt om *frihet*, d. v. s. rättighet att obehindradt göra *allt* hvad *dem* lyster; och andra gången pockande fordra *allt af Regeringen*. — Hvarföre ej binda munnen till på dem som tröska så illa?! — ty sannerligen är icke den ärliga och sansade liberalismen högst illa belåten med dylika kämpar. — Det är allom kunnigt att ganska mycket både kunde och borde vara bättre än det är, och det är rätt bra att man känner eller får lära känna de brister som vidlåda Statsinrättningen; men lika nyttigt torde ock vara att lika grundligt betrakta

det enskilta lifvet och dess brister, emedan individerna äro en del af det stora hela. Man skall då finna att äfven familj-lifvet, nu för tiden, har många betänkliga sidor, som borde utpekas och rättas; ty *om* hvarje enskilt Statsborgare vore *en man för sig*, såsom han borde, så skulle hvarken små eller stora dårar *kunna* länge trifvas i det gamla Manhem. Ja, *om* hvarje man vore en liten kung, så — —

(d) Bottenhafvets djup är ej klart, såsom saltsjön. Det förras böljor se derföre mera dystra och hotande ut under stormen.

e) Detta var ångskeppet Oscars sista sommarfärd; ty då det nästa gång ankrade på Stockholms ström kom elden lös deri, hvarefter det sänktes. Emedan ångfartyget Josefina tillförne brunnit, så tog man sig häraf anledning till hvarjehanda profetior. Men den som ej gjort mer än en enda tur med Oscar kunde likväl förutse att det förr eller senare skulle förolyckas; ty ehuru skepps-chefen onekligen var en hederlig man, så var han likväl ingen riktig sjöman. — Straxt efter ankomsten i Gefle hamn, t. ex., lopp hela besättningen, buller om buller, ifrån fartyget, som ej bevakades af någon, utom Förf., hvilken på däcket måste i flera timmar på e. m. afbida skjutsens ankomst. Styrmannen var då den ende

som ofta kom ned om bord, och svor jämmerligen öfver oordningen.

(f) Med *fugan* må ingen befatta sig som ej har sannt musikaliskt geni, ty en till och med stor talang, i vanlig musik, blir deri blott en hoppande jordkrypare; och om man finge kalla fugan *musikens uppståndelse och himmelsfärd*, så torde väl deraf bli tydligt att fugaisten måste vara en musikalisk kristus-menniska, om ej hans *à la breve* skall komma till korta.

II.

a) Jag vek ifrån kustvägen vid Stråtjära gästgifvargård och reste sedan, längs utmed Ljungan, till Hanebo, Heden, Kurland och Löfvik. Derifrån öfver elfven på färjan till Skene o. s. v. — Hela denna väg är ovanligt vacker och trakten mycket fruktbar.

(b) Så kallas de åkertegar som blifvit igensådda med gräsfrö.

(c) Jag har nu genomkorsat hvarenda provins på fasta landet i Sverige, och dervid bemödat mig om att lära känna både folket och landet, *sådant det verkligen är*, för att derefter kunna bedömma hvad som är att hoppas *för framtiden.* Jag har hos folket sett mycken misshus-

hållning, ("tout comme chez nous") och deraf följande fattigdom; men jag har ock sett att tillståndet i allmänhet ej är *så* jämmerligt som det blifvit utskriket; och detta gläder mig, ty jag vet att den egentliga Nationens kärnfullhet en gång kommer att väl behöfvas. Jag begriper ej *hvarföre* man skall måla grått i grått, då taflan blir osann af öfverdriften. — Om man ock dermed har god mening, så ursäktar det ingalunda bristen på *sanning*, som allestädes är bäst. *Hvarföre* ej hellre säga rent ut: att Nationen har ännu både moralisk och fysisk kraft att hjelpa sig sjelf och sina målsmän, om de vilja gå rätta vägar?! — *Hvarföre* ej hellre tala rent språk än förege diktade orsaker?! — I landsorten säges verkligen att man *ej vill* bortkasta sina penningar "i ett bottenlöst haf," då de långt bättre kunna användas till odling af vildmarkerna. Jag har hört mer än hundrade säga rent ut att de *ej vilja* betala högre skatter, då knappt tio deremot förklarat sig *ej kunna* göra än större uppoffringar *för Nationens ära och sjelfbestånd.* — Slå spiken på hufvudet, så går han in och tar fäste. Med sidoslängar och luftskott öder man endast tid, och konverserar till såsen kallnar.

(c) Till linsåning begagnas ej endast den gamla åkern, utan ock nyodlingar, serdeles de som göras i skog och betesmark.

(e) Man säge hvad man vill så är det dock sannt att *i Sverige* finns ingen ting bättre mot all opposition än Jacob von Tyboes gyllne regel: *Thu das Recht und scheu den Teufel nicht!!* —

(f) Svartviken gör verkligen skäl för sitt namn. Den ligger djupt inkilad i skogen och ser dyster ut; men på vestra stranden, tätt bredvid landsvägen, har Herr J. Dickson i Götheborg låtit anlägga en treflig bostad, ett slags faktori för de längre upp i landet belägna och förträffligt byggda sågverken, som tillhöra honom.

(g) Vifsta varf reder, för närvarande, fyra utrikes gående skepp och briggar, från 145 till 200 lästers drägtighet, samt ett dito för inrikes handel.

III.

(a) Jag har sett Norrlänningarne, vid timmerflottningar, stå med innerlig förnöjelse och påse huru stockarne dansat utföre forssarne; och när jag då frågade, *huru går det?* svängde de sig muntert ett halfslag, satte mössan tillrätta och svarade glädtigt: "jo, det går just *lusteligt.*" — Det är ett af deras favorit-uttryck.

(b) De flesta fraktskepp, så väl i Götheborg som i Norrländska hamnarne, äro Norrska. De äro bygg-

da till *"träsläpare,"* och gå merändels för billigare frakter än andra.

(c) Blott i Vester-Norrland är årliga produktionen af plankor, i tvåtum räknadt, circa 30,000 tolfter.

(d) Så kallas Gymnasii-huset, enligt dess gyllne påskrift.

(f) Detta skall mycket härröra af den här å orten brukliga methoden att sjöröta linet.

(g) Ångermanlänningarne voro, under missväxtåren, i tillfälle att med gåfvor biträda sina vanlottade landsmän, i likhet med hvad som, i större mått, skedde från det sydligare Sverige.

(h) Jag hörde mer än en skjutsbonde, som under det han sade mig namn på berg eller andra ställen, tillade: så står det i Geografien. Sammaledes åberopades historiens vittnesbörd angående vissa händelser.

(i) Nybygges-anläggningar i Norrland och Lappmarken ske på det sätt: att Nybyggarn sjelf, inför Konungens Befallningshafvande, uppger vissa lägenheter å de oafvittrade Kronoskogarne, som derefter utsynas af Länsmannen, med biträde af två Tolfmän, (nämdemän), hvilka bestämma huru mycket och på huru lång tid vissa byggnader och odlingar skola fullgöras. Vid samma till-

fälle utsätta äfven Synemännen vissa frihetsår, 15, 20 à 25, för nybyggarn, hvarefter Synedocumentet insändes till Läns-Styrelsen, som utfärdar en så kallad Immission å nybygget.

(k) Hvad här blifvit anmärkt om Helsingland och Ångermanland gäller äfven, med få undantag, om hela det öfriga Norrland, norra och södra Lappland, Jemtland, Trondhems Stift och Dalarne. Men ett ännu skadligare ekonomiskt missbruk ha ock dessa provinser gemensamt, och det gäller behandlingen af de små gödsel-stackarne. Jag har aldrig sett gödningsämnen mera omsorgsfullt samlas och likväl sämre vårdas än här. Genom ett eller flere hål på lagårdshusens väggar, äfvensom i stallet, utkastas spillningen handlöst i flere små högar, som ej sammanpackas. Derföre ser man i dem en myckenhet gropar och ojemnheter, genom hvilka fetman utlakas af töväder och förflygtigas genom vårvärmen. Detta går ock så mycket lättare, som lagårdshusen oftast äro byggda på sluttningen af en höjd, för att under golfvet få skjul för åker- och körredskapen. Nedåt sluttningen bortrinner således spillningens fetma desto lättare, och utan serdeles gagn; men husväggarne, mot hvilka spillningen hvilar, skadas af röta. Likväl är det ej härmed nog: På många ställen utköres spill-

ningen om vintren och utbredes å den snöbetäckta åkern, liksom man ville nödga tövintrarne, vårvattnet och värmen att utjaga den qvarboende drifkraften, och således tillfyllest förstöra gödningsämnet. — Der oförståndet är ännu större, ser man hela kornåkerns yta beströdd med kreaturs-spillning eller compost, hvilken på det sättet blir öfverflödigt neutraliserad af regnet och sommarvärmen, och gagnar således föga. Då Norrlänningarne, i allmänhet, köra sin jord väl, och tyckes egna den rätt mycken omsorg, i öfrigt, är det obegripligt huru *de* kunna förbise det som är vigtigast för allt jordbruk. Visserligen behöfva de sin korta sommar för andra göromål, och måste fördenskull använda en del af den sysslolösare vintren att då på åkern utköra dess blifvande födoämnen; men hvarföre ej då lägga dem i en hög, och sammanpacka den så tätt som ske kan? — Man hade ju då det svåraste arbetet undangjordt, och kunde sedan, snart nog, och strax före såningen, utbreda och nedmylla gödseln, hvars kraft sen verkade mera säkert och fortvarande.

(l) *Kulliga* kallas de klöfkreatur som äro födda utan horn.

(m) Med myror förstås i Norrland och Lappland en myckenhet bättre och sämre skogs-kärr, som

stundom bergas hvartannat år, och stundom aldrig. De äro sällan inhägnade.

(n) Jag vill säga detsamma om de raska Norrlandshästarne; ty de se verkligen ut som de ej *kunde* tröttköras och ej *ville* skena.

(o) Det är sannerligen förunderligt att de förståndiga Norrlänningarne kunna bete sig så oklokt. Oberäknadt den, genom de många ladorna förspillda jordrymden, så ökas ju alltid arbetet vid bergningen derigenom att höet måste först inpackas i de ofvannämnda små förvaringshusen, och sen hemköras efter behofvet, i stället att, om lagården vore nog stor och rymlig, kunde fodret köras hem direkte från ängen eller åkerlindan, och inpackas på höskullen, i öfre våningen af lagården, der det alltid vore genast till hands, utan att dess hemtning berodde på väder och väglag. Men största vinsten uppstod derigenom: att höet, som på det sättet inkördes i större mängd och sammanpackades på ett ställe, blef mera compakt och derigenom drygare till utfodring. — När ängarne äro långt aflägsne, såsom det ofta är händelsen i Norrland och serdeles i Lappland, då äro hölador nödvändiga; men å hemegorna äro de blott ett skadligt öfverflöd.

IV.

(a) Man reser till Sollefteå, beläget straxt bredvid Hullsta gästgifvargård, från Sundsvall till Härfvom, Byn, Sillre, Boda, Bispgården, Ledinge och Hullsta. Från Sollefteå bör man låta ro sig nedåt elfven till Hornö.

(b) En onödig forskning! — Den som i Skaparstunden blifvit dömd till orons sällhet och qval *kan* ej sofva. Han drömmer endast.

(c) Jag hade i Stockholm, före afresan, tillvexlat mig nytt silfvermynt.

V.

(a) *Vårfloden* kommer i April eller Maj af den snö som smälter på låglandet; men emedan snön uppå gränsfjellen först smälter i Juni, så inträffar ej *fjellfloden* förr än omkring midsommarstiden.

(b) Förtjensten af väganläggningen till Lycksele lär tillkomma Herr Landshöfdingen G. L. af Schmidt. Det är ock han som i södra Lappland har ombestyrt de derstädes nu pågående mossodlingar.

VI.

(a) Djekneboda är beläget i norr om tvenne insjöar, som nu till en del äro utgräfda. De äro omgifna af skogmyror och moraser, samt följakteligen rätt svåra att kringgå. Midt för Djekneboda framgår landsvägen, på den smala jordåsen som åtskiljer sjöarne, och vid pass hundrade alnar derifrån, vid gården, är en lagom höjd för att cachera ett batteri. Det var här som *le Duc* blundade och sprang. Ryssarne kommo efter, och skola, enligt berättelsen, blifvit, till förvåning, belåtna med "den liberala härförarn." De kunde således ej neka sig det nöjet att, vid Ratan, syrprenera "den ämabla flyktingen," det de dock gjorde som stympare; ty om de haft mod och skicklighet för en *gammal Svensk slant*, så hade haren blifvit både fångad och stekt.

(b) *De mortuis nil nisi bene* säger väl ordspråket; men: *hvad hade ock min son på galejan att göra?*

(c) Från Gumboda går vägen till Nybyn, Vedbomark, Bursiljum och Bjurträsk, samt Renbergsvattnet, Nora och Sunnanå, som ligger helt nära Skellefteå.

(d) Fäbodställe kallas en plan, långt upp i skogen, dit folket för sina kreatur på bete under sommaren. Der finnes alltid en stuga, fäbod och lador; men ingen bor der om vintren. Under betningen, i öppna skogen och på mossarne, åtföljas kreaturen af ett eller flere vallhjon, hvilkas hornmusik och sånger, i de vilda bergstrakterna stundom är rätt vacker. Fäbodstället är merändels beläget på eller invid den bättre ängvallen i någon dal. Det här omtalta fäbodstället hade ett serdeles skönt läge bland bergen.

(e) Med *Kyrkostad* förstås en myckenhet hus och stall som radtals äro uppförda vid kyrkorna, för att deri herbergera kyrkofolket och deras hästar; ty emedan de fleste bo långt ifrån templet, måste de äfven begifva sig dit sist på lördagen, och resa sällan derifrån före måndagen, serdeles vid de större högtiderna. Under tiden bo de i sina kyrkobodar, som vid de stora marknaderna göra samma tjenst.

(f) En liknande berättelse finnes hos Herr P. Læstadius om Arfvidsjaur.

VII.

(a) Detta prof har, i Fahlu bergslag, blifvit anstäldt af Herr Direktören N. Starbäck.

(b) Hans namn är Björk. Han lär ock vid upptäckandet af Näsberget blifvit biträdd af Herr Furtenbach, från Skellefteå slättland. Upptäckten skedde på sommarn år 1832.

(c) *Sel* och *sele* betyder ett lugnvatten mellan 2:ne forssar i en elf.

(d) Den är dessutom hårdt roterad och af Kronoskatte natur.

(e) Om den man hvilken detta omdöme gäller skulle få se dessa rader, så må han ej harmas öfver mitt yttrande! — Jag önskar innerligen att få mycket orätt deri; men fruktar för vederspelet.

VIII.

(a) Sådant är förhållandet till och med i södra Sverige, der tjäran ändock betalas med 7 R:dr per tunna.

(b) Utom vid några få tillfällen, såsom då furuträdet är mycket gammalt och butigt.

(c) Om t. ex. regn inträffar vid dalens packning, eller det stormar under sjelfva utkokningen, så gör sådant en förlust af 15, 20 à 25 procent.

(d) Vedens längd kan variera efter arbetarens förmåga att bära ihop den, om han ej äger en häst dertill.

(e) Se härom i Andra Delen.

(f) Sistlidet års lefverering, endast från Vesterbotten, utgjorde 11,259½ *L℔.*

(d) Må man ej missförstå detta yttrande! — Om Statens alla medlemmar voro välbehållna och *män för sig*, så voro regerings-omsorgerna både mindre och lättare.

(h) Deraf vunnes då ytterligare den fördelen att det blef än mera genomdrucket af kåda och således desto fördelaktigare till tjärbränning.

IX.

(a) *Länsor* kallas de timmerstockar som, sinsemellan hopfästade med jernlänkar, ligga på vattnet och hindra timmerflottorna att komma förbi.

X.

(a) Med *Myror* och *Kallmyror* menas mossar i skogarne, som, emedan jorden i dem oftast är iskall, fått den senare benämningen.

(b) Jag vet att ett större kornsäde å kärrodling aldeles bortfrös i fjol, ej långt ifrån Calmar; och detsamma hände äfven med flere dylika mindre kornåkrar samt med potater, i myckenhet. Af Tidningarne såg man äfven att detsamma inträffat i trakten af Christianstad.

(c) Se härom vidare längre fram Kap. XVII.

XI.

(a) Sedan Herr General-Consuln Dæhn numera öfvertagit befattningen med Selets bruk och Gellivare, bör man, af hans kända skicklighet och nit, kunna hoppas stora resultater.

(b) Så kallas landtungan mellan sjöar och strömmar.

(c) Båda två äro belägna 1 $\frac{1}{2}$ mil ifrån Qvickjock. Se 2:dra Delen.

XII.

(a) Se äfven härom noten (c) och dessutom 2:dra Delen.

(b) Emedan jag ej vill uppträda som angifvare, ej heller vill komprometterа *någon*, så har jag, så väl härvid som alltigenom, förtegat namnen, både

på

på ställen och personer. Skulle deremot någon betvifla uppgifternas sannfärdighet, så är jag lika villig som skyldig att dokumentera mig.

(c) Detta *Kungens män*, liksom det i notena får ingalunda tydas på Läns-styrelsen i Piteå, som onekligen är en af de bästa i vårt land. Få menniskor, serdeleles af högre befattning, har jag hört så allmänneligen prisas och älskas, af både höga och låga, som grefve C. Sparre i Piteå. Lappar och Nybyggare betygade enstämmigt "att han varit en far för dem i nödens tid." — De här menade Kungsmän äro några helt andra. Se 2:dra Delen.

(d) Folkets förtröstan på Hans Majestät Konnngen är nästan obegränsad, här i trakten. Sammaledes i Lappland. Se äfven härom 2:dra Delen.

(e) Det torde ej vara obekannt att Selets, Alters, Meldersteins och Avafors bruk, samt Gellivare äro Hans Majestät Konungen tillhörige.

XIII.

(a) Här å orten ville man veta att de så kallade Ryska affärerna blifvit uppgjorda under och ef-

ter ett Ryskt kalas, som likväl Svenskarne rundeligen fått betala *efteråt.*

(b) Detta inträffar de flesta somrar.

XIV.

(a) Vid Matarängi och deromkring talas dock äfven Svenska.

(b) Dessa äro ett slags stäng-gårdar som göras på det sätt: att en myckenhet stora käppar drifvas ned tätt bredvid hvarandra i elfven, långt ut i strömmen. I några öppningar, som lemnas på stäng-gården, sättas laxhåmmorna. Stundom byggas äfven ordentliga kattsor.

(c) *Några anmärkningar om Finlands Ladugårds-skötsel, och utvägar att gifva smöret ett högre värde i handeln; meddelade af Finska Hushållnings-Sällskapet* *).

"Hvem som känner huru ofta det gamla ordspråket, *ängen är åkrens moder,* af hvar Finsk Jordbrukare upprepas, skulle knappt tro sina ögon, då han ser i hvad skick våra ängar, med få undantag, ännu äro. Man må ej tala om ängars odling, ej mindre om deras gödslande, eller anstalter att kunna, då behof göres, vattna dem,

---

*) Dessa anmärkningar äro hemtade ur Finska Almnackan för innevarande år.

eller om odling af foderväxter, uppå trädesåkrarne; men, sjelfva bortrödjandet af buskar och tufvor, och afledandet af öfverflödigt vatten, försammas på ett bedröfligt vis, och utaf de herrliga ängar naturen sjelf på så många ställen danat, förderfvas en stor del genom ett obarmhertigt betande, både tidigt om våren och sent inpå våta hösten.

Man säger: ängen är åkrens moder, men man kunde ock säga, ängen ger säkrare bröd än åkren. Vi hafva, i Finlands nordliga delar, under två på hvarannan följande svåra frostår, haft allvarliga påminnelser huru vansklig åkrens afkastning uti vårt nordliga luftstreck är; men deremot hafve vi under sommarn 1832 öfver hela Finland sett ett fägnesamt bevis huru odling och skötsel förmå skydda ängar för missväxt. Öfver allt i landet har nemligen det visat sig, att odlade ängar nästan alls icke lidit, ehuru missväxten på hö var en af de svåraste, ja, erfarenheten har lärt att ängar, äfven utan odling, blott de ägt god växtkraft, och i synnerhet om de varit gödslade, haft förmåga att emotstå de menliga omständigheter, som vållat missväxten. Fägnesamt har i synnerhet det varit, att äfven på sådane frostömme ställen, der råg-grödan blifvit förstörd, hafva goda och kraftfulla, odlade ängar, ehuru flere gånger qväste af kölden, likväl repat sig, och gifvit rik äring. Huru mycket tryggare och mindre bekymrad skulle ej bonden uti frostömma landsorter emottaga de hårda froståren, om

han ägde en eller annan sådan äng att räkna uppå, och en ladugård, om ock ej talrikare än för det närvarande, likväl bättre född, då den kunde gifva, ända till dubbel afkastning mot vår närvarande.

Det är ett stort fel af dem, som verkeligen vilja bringa sin ladugårds-skötsel uti ett bättre skick, att de vanligen börja med att skaffa sig främmande boskap. Hvart och ett lands afvel passar bäst för det, och hvar landsort, ja hvart byalag har uti betets beskaffenhet, ja uti hela sitt läge sådane egenheter, att den som vill förbättra sin boskaps afvel, alltid kommer säkrast till målet, om han börjar med att förbättra egen afvel inom sig.

Den uslaste ko, då nemligen den icke är sjuk eller i grund förderfvad, fall som naturligtvis här icke komma i fråga, börjar straxt taga hull, få kortare glänsande hår, och ett muntrare utseende, så snart henne gifves en rundeligare och bättre föda, under en sorgfälligare skötsel. Efterhand börjar hon ock med ymnigare mjölk tacksamt betala den ömmare vården. Hvem som försökt det, vet att äfven små, och till utseendet usla kor kunna, genom god skötsel och rik föda, bringas till en betydeligt större afkastning. Mäter han sin mjölk, och för han ordentelig räkning öfver sitt foder, så skall han ock se, att en rundeligare utfodring betalar sig väl. Litet mera besvär, och 40 eller 50 Lisp:d hö mera, kunna bringa en ko från 150 eller 200 kannor mjölk

om året, till 300 och ytterligare 50 Lisp:d hö kunna efter hand höja afkomsten till 400 eller 450 kannor om året, hvilket är det kanntal som uti väl skötte ladugårdar mot hvar ko öfverhufvud tagit erhålles.

Detta är likvist för ingen del gränsen, hvarvid vi uti vårt land måste stadna, vid förbättrandet af boskaps-afveln.

Mäter man, icke blott dageligen, morgon och qväll, all mjölken, utan derjemte, hvar fjortonde dag, eller en gång i månaden, hvar kos mjölk särskildt, så skall man finna, att skillnaden emellan kor är så stor, att den ena kan gifva 6 ja 7 eller 8 hundrade kannor om året, då en annan ej gifver mera än 300, med likadan föda och skötsel. Att sålunda lära sig känna hvar ko, är alldeles nödvändigt för den som vill förbättra sin afvel, ty en god mjölk-ko gifver merendels afvel af samma beskaffenhet, och man kan slägte för slägte uppbringa och fullkomna denna egenskap, som hos boskapen är af alla egenskaper den mest dyrbara.

Härmed vill man för ingen del neka, det ju äfven andra egenheter finnas, som äro af högt värde. Ibland desse är den, att vara storväxt, en egenskap som är af stort värde uti de landsorter, der man nyttjar dragoxar. I sådane orter är det derföre väl om en och annan hushållare söker skaffa sig boskaps-afvel af stort slag, för att sjelf äga och kunna förse sina grannar med stora starka dragare.

Men har man ej sådan afsigt, så lär erfarenheten att vår småväxta Finska afvel, då den skötes och födes väl, är förmånligare, det vill säga, trifs bättre, och utaf samma mängd foder ger mera afkastning, än de utländska storväxta kreaturslagen. En allmän och osviklig erfarenhet lär äfven det, att vår inhemska afvel, då den väl födes, slägte för slägte kan blifva större, i synnerhet om man fäster ett hufvudsakligt afseende å denna egenskap, det vill säga, allt jemt, slägte efter slägte, utväljer afvels-djuren efter den största kon.

Mjölkens mätande är här anmärkt såsom en hufudsak. Den sker utan besvär om man för det käril, som begagnas till mjölkens samlande, gör sig en måttsticka, så att man vet stop- eller qvarter-talet, blott genom att doppa stickan i kärilet. Men då hvar kos mjöl, säsom nämnt är, mätes särskildt, bör det ske med qvartersmått, ty ett litet misstag hvar gång, kan göra stor origtighet uti omdömet, då man af blotta 10 eller 20 mätningar vill sluta till hela årets afkastning.

För en värdinna, som ej kan skrifva, går det väl ej så lätt, att hafva reda på denna sak; men hennes vanliga goda hufvud att räkna, och hennes trogna minne, skola nog hjelpa henne, blott det en gång blefve möjligt att öfvertyga henne derom, att denna lilla omständighet är af så stor vigt, att hon ej försummar att på pertor och karfstockar uppdraga sina märken öfver de dagliga mätningarne, och att hvar månad göra sitt

öfverslag, både öfver ladugårdens hela afkastning, och hvad hvar ko särskildt gifvit.

Näst ordning med mjölkens mätande, hvarigenom en trefven värdinna allra säkrast kan öfvertyga både sig sjelf och sin man, att allt uti ladugården ordenteligen tillgår, är det att hafva ordning med utfordringen, en högst väsentelig sak.

Erfarenheten intygar, att en sträng ordning, så att boskapen på bestämda stunder om dagen får sina vissa mått af foder, gör otroligt mycket, så att den ordentliga, med knapp foder-tillgång, kan få vida större afkomst än den som har vida större foder-tillgång men gifver det oordenteligt, så att boskapen stundom lider brist, än på foder, än på vatten, och får i hela timtal hungra och utledsnas, stundom åter får så mycket, att den äter sig öfvermätt, och dertill drar under sig och förderfvar mycket af fodret. För ombyte och ojemnhet är boskapen så ömtålig, att mjölk-kor för en tid märkbart minska mjölken äfven då, när man öfvergår från ett sämre till ett bättre foder.

För att få en rätt ordning, gör äfven en uppmärksam och van sköterska väl att tid efter annan väga fodret, för att öfva upp sitt ögnamått, och vara säker. Detta besvär är ganska litet. För husbonden gör det, i anseende till den stora mängd af små lador vi vanligen hafve, alldeles till fullo, då han håller räkning öfver sitt skrindtal. Samlas åter allt höet uti ett enda för-

varingsrum, såsom äfven uti vårt land på åtskilliga ställen öfligt är, så blir det utan vägning svårt, ja omöjligt, att vara rätt säker om en jemn utfodring.

Om ladugårds-skötsel vore ännu många andra saker att säga, men vår afsigt var här, att leda den hedervärda Allmogens uppmärksamhet uppå vigten af att smörets ans egnades mera uppmärksamhet, än nu är fallet.

Hvem som känner Finland, måste säga, att det förträffeligen skickar sig för boskaps-skötsel; icke derföre, som ägde vi så stor rikedom af foder, eller feta och ymniga betesmarker. Tvertom, många och de flesta grannländer hafva uti dessa afseenden företräde för oss. Men vårt lands starka sida är den, att landets vågiga och vexlande yta, bär en rikedom af kryddartade växter, och ger boskapen under betestiden tillfälle att välja hvad slags foder den finner för sig tjenligast, efter väderlekens beskaffenhet, sitt eget sundhetsskick, eller sjelfva lynnets hugskott, för hvilka man ej får förtycka att sjelfva boskapen vill hafva sitt lilla fria spelrum.

Denna kryddartade beskaffenhet, af vårt hårdvallshö, och af betet i kanten af våra backar och höjder, skulle gifva vårt smör, och än mera vår ost och boskapens kött en högt skattad och läcker smak, blott allt rätt tillställdes och begagnades, och boskapen alla tider på året väl föddes; ty detta är ett vilkor hvarförutan ladugårdens alster icke kunna äga den godhet landets natur

medgifver. Derjemte är ock det nödigt, att boskapen gifves mera salt, än man nu vanligen består henne, och kryddar man utfodringen med enbär, nässlor, höfrö*) och mera dylikt, blir nyttan så mycket större.

För det närvarande är, med få undantag, vårt Finska smör sådant, att om det komme till torgs med smör ifrån de orter, der ladugårdarne ordenteligen skötes, skulle det säkert få säljas en tredjedel eller hälften billigare, och det sämsta skulle alls icke kunna afsättas såsom mat. Det är likvist endast ansen och omtankan som gör denna skillnad; och komma en gång vi uti dessa punkter lika långt som andra, så skall ock ofelbart Finska smöret, likasom allt ifrån bergsbygder och högländta orter, skattas högt af förmögna, som hafva råd att högt betala sådane små och fina olikheter uti läckerhet.

Vi vilja nu lemna boskapens fodrande och skötsel, för att endast fästa oss vid mjölkens och smörets ans. Dervid förekomma följande hufvudsakliga punkter, som borde iakttagas, men som till en stor del försummas.

1:o En stund förrän mjölkningen anställes, bör man gifva kon att dricka. En säker erfarenhet lär, att hon derigenom, icke blott ger märkbart, ända till ett qvarter mera mjölk, utan man

---

*) Att höfröet sorgfälligt samlas, är af icke liten vigt; man bör i sådant afseende förse alla lador med täta golf.

vinner äfven det, att hon villigare ger mjölken ifrån sig, eller blifver hvad man kallar lätt mjölkad. Denna vattning bör likvist för ingen del ske genom att köra boskapan ut, en Finsk sed som kan hafva sin goda sida, då det sker blott vid mild väderlek, och man undviker halka, i synnerhet då vägen går utför branta backar.

Nyttjar man dagligen hötlag, så är det ganska tjenligt att gifva denna dryck före mjölkningen; kon blir deraf vid så mycket bättre lynne, och ger då så mycket villigare sin mjölk ifrån sig. I allmänhet må det ock anmärkas, att allt hvad som gör kon nöjd till hennes välmåga verkar mer än man tror; ty hennes natur är mild och lättrörd, och vid hård behandling vantrifves hon alltid. Ljusa och snygga fähus och att tid efter annan skrapa och borsta boskapen, äro ock derföre omständigheter af stor vigt.

Det, att nyssvattnad ko ger mjölken lätt ifrån sig, är icke heller af liten vigt, ty ett noga utmjölkande ända till sista droppan, är eljest icke någon lätt sak, och en hvar vet att detta likvist är en vigtig omständighet, emedan en ko genom vårdslöshet kan blifva sin, på tredjedelen af den tid, som hon vid god behandling skulle mjölkat. Men hvad man kanske ej så allmänt känner, är att vid hvarje mjölkning, den mjölk som sednast kommer är ända till 5 gångor rikare på grädda, än den mjölk som först drages ur spenarne, och att några uti jufret qvarlemnade droppar ger den nästföljande mjölken oarter.

2:o Den största renlighet uti hvarenda del af mjölkens skötsel är något hvarförutan den omöjligen kan vara rätt väl artad, eller gifva ett godt smör. Således bör ladugårds-pigan före mjölkningen tvätta sina händer, och åtminstone tid efter annan äfven kons jufver. Holländare, och andra, som äro kända för sina goda ladugårdar och sitt goda smör, tvätta jufret vid hvarenda mjölkning.

Att alla käril, stäfvor, mjölkså, sil och bunkar böra vara fullkomligen rena, är likaledes oundgängeligen nödvändigt. Huru reningen dagligen bör verkställas, och tid efter annan med enlag eller lag af getpors eller lut, som göres starkare med tillsatts af kalk, känner en hvar, men hvad man ofta ser felas är det, att kärilen få stå för länge, förrän de rengöras, och att torkningen ej sker så hastigt som vederbör. Äfven torde det af mången försummas, att tid efter annan låta kärilen stå hela dagen fulla med vatten, för att utdraga djupare ingrodde oarter. Utrikes är man, då ett käril finnes hafva oarter, ej ens nöjd dermed, utan söndertager kärilet, för att kunna särskilt rena hvar bit.

3:o Näst snygghet med kärilen, är den största renlighet nödvändig uti det rum, der mjölken förvaras. Mjölken är ett ytterst fint och ömtåligt ämne, ja det ända så långt, att den antager smak af luktande ämnen, som förvaras uti det rum der den står. Är således der snusklukt, så får mjölken en dylik. Röker rummet in, eller

rökes der tobak, förvaras lök eller andra starkt luktande ämnen, så meddela äfven de mjölken främmande smak. Man bör således med yttersta sorgfällighet akta både mjölken och den skummade gräddan, eller filet, som vi benämna det, för all främmande lukt, för damm och flugor, och sommartid bör jemn väderväxling hållas i mjölk-kammaren, hvilket vinnes om ett fönster uttages, och man i dess ställe insätter en ram, uppå hvilken är spikadt ett ylletyg, så glest att vädret fritt får spela, utan att flugor kunna intränga. På detta sätt kan man ock uti mjölkkammaren under den heta tiden bibehålla den svalka, hvarförutan mjölken ej vill arta sig rätt väl.

4:o Det är af vigt, att ej sila mjölken djupare, än högst två tvärfinger. Djupare mjölk ger derföre alls icke mera grödda. Mjölk-kärilen böra derföre vara vida, men låga. De böra äfven hafva stadiga laggar och väl tjock botten. Erfarenheten lärer, att sådant bidrager till ymnigare och bättre grädda. Deremot är det en origtig tro, att tillsatts af vatten är förmånlig. Man får väl mera grädda, men denna blir svagare, så att man ej alls erhåller mera smör; detta blir ock af sämre smak, än om mjölken uppsilas ren och oblandad. Gräddan eller filet bör man ej låta stå länge oskummad; det blir ej derföre dess mera, men det får oarter om det blir gammalt; deremot kan filet, då man, för att få deraf tillräckeligt, måste länge samla, utan olägenhet stå i flere dagar, ja uti mer än en veckas tid uti fil-

stäfvan, blott vasslan ofta aftappas, och filet en eller annan gång dageligen omröres, samt man för öfrigt iakttager hvad här ofvan om snyggheten anmärkt är.

5:o Vid smörets kärning äro äfven flere omständigheter att iakttaga. Den vana man uti landet på flera ställen har, att ställa kärnan en stund på hett ställe, att uppvärmas, är högst förderfvelig. Det bästa fil kan genom en sådan förseelse ge ett dåligt smör. Blir det nödigt att uppvärma filet, så intages detta 10 eller 12 timmar förr än kärningen skall anställas i varmt rum, och kärnan uppvärmes förr än filen islås. En jemn tackt vid kärningen är af vigt; några ovarsamme och hastiga tag af en okunnig kunna skämma bort det bästa smör. Vill smöret ej afskilja sig, kan man påskynda det, om en half jumfru skirt smör tillslås mot hvar kanna fil; än lättare hjelpes det med tillsatts af litet fint stött alun, af en ärts storlek mot hvar mark smör.

6:o Att smöret med yttersta sorgfällighet rengöres från vassla är dernäst af stor vigt. Det bästa smör kan eljest få oarter, om en doft vassla qvarlemnas. Detta vinnes, såsom bekant är, genom flitig arbetning med slef; men hvaruti man ofta felar, är det, att man bearbetar smöret uti för stor massa; det kan då ej utbredas så tunt som nödigt vore. Man måste derföre, då mängden är större, afdela det uti flere delar. Denna bearbetning af smöret, för att afskilja vasslan, är af största vigt, och så enkel den sy-

nes, fordrar den mycken uppmärksamhet, och ett eget handlag, ty bearbetas smöret för mycket, så blir det segt, och förlorar mycket af sin godhet. Att flitigt ombyte af friskt vatten befordrar vasslans afgång, och gör smöret stadigt, vet en hvar.

7:o Vid smörets saltning äro vidare följande omständigheter nödige, om man vill hafva smöret fullkomligt godt. Man bör rena sitt salt, tvätta det väl, torka det i ugn, stöta det fint, och väl förvara det för damm och annan orenlighet. Är saltet icke alldeles hvitt och rent, blir smöret omöjligen fullkomligt godt.

8:o En nogare sortering af smöret, är vidare högst nödvändig. Dermed menas icke blott att vinter- och sommar-smör ej böra sammanblandas, sådana stora olikheter förstår en hvar att undvika; men man måste gifva akt på än smärre skillnader. Äfven vid sorgfällig ans händer det, att allt smör ej lyckas rätt väl, eller antager en lika grann och klar färg; eller är utfodringen ej alltid lika god, eller uppstå andra små olikheter. Man bör derföre hafva en större mängd byttor, så att hvarje kärning kan mest i fyra eller fem veckor få stå för sig, och först sedan må man sammanblanda de som äro af enahanda godhet och fullkomligen lika till färg, ty denna lilla omständighet, så obetydelig den i sig sjelf är, då smöret eljest är godt, verkar otroligt mycket på priset, i synnerhet då afsättningen sker utrikes. Bor man nära stad, så att hvar kärning kan föras uti sin egen bytta, är det så mycket

bättre, i synnerhet, då det säljes med sin bytta. Slöjdandet af sådane, kan sålunda bli en liten vinter-förtjenst.

Härvid är vidare att iakttaga, att om det käril, i hvilket smöret skall förvaras, är nytt, bör det förut fyllas och få draga i sig stark sallaka. Utrikes är man dermed så noga, att de käril, i hvilka smör skall förvaras, hel och hållne kokas uti stark sallake.

(d) Således *utan konsiderationer.*

(*) Detta hindrar dock ingen att vara en Svensk man, *såsom sig bör*, då det behöfs; men hatet adlar hvarken riddarn eller hans svärd.

XVI.

(a) Herr Lilljevalchs mellankomst i Norrländska sädeshandeln m. m. har gjort otroligt gagn. Då en tunna råg förr kostat 21 och 22 R:dr ficks den nu för 10½ à 11. Hvilken skillnad! — Om Herr Lilljevalch gjorde en resa genom Norrland, och den blef kunnig för folket, så skulle den snart nog förvandlas till ett triumf-tåg.

(b) Man sade att "köpstads-borgrarne" till den grad i början voro hätska mot Herr Lilljevalchs ombud att de knapt nog voro säkra för våld; och jag har hört att mången Norrlänning som vid

marknaderne frågade efter "Stockholms-borgaren" blef vilsevisad m. m.

(c) Ett *skäl* är $\frac{1}{8}$ dels tunna, eller 4 kappar.

(d) Med stenskrafvel menas ett större stenrös.

Post Scriptum.

Ett par vänner ha funnit mina åsigter *alltför optimistiska*. — Hvarföre? — Ty det hör till ordningen för dagen att vara pessimist. — Jag älskar det icke.

Man tyckes nu för tiden vilja öfvertyga oss att vi hvarken äga försvarsvapen eller någonting som är värdt att försvara, att vi äro ett af Europas olyckligaste och minst betydande folk, en nation som öfverlefvat sig sjelf och sina skönaste minnen, och man är och måste i följd deraf bli högst obelåten så väl med sig sjelf som sin omgifning. Att dylika åsigter ej kunna inge tillit och mod, så nödvändiga för framtiden, det inses lätt nog, och man klagar derföre så mycket mera.

Då man således bemödar sig om att endast finna skuggsidor och derföre tyckes vilja förbise hvarje ljuspunkt, så är det naturligt att man på det sättet måste till slutet få en fullständig camera obscura, med idel spökgestalter. Derföre ser äfven dagens folk ut som gamla sorgbref med svarta ränder af nyare tillsats, och på dessa nutidens lefvande klagoskrifter får man väl en gång se de betydelsefulla bokstäfverna S. B. U. — om de få rum der.

Emellertid förklaras hvar och en för Romanticist som tror sig ha varseblifvit en skymt af sol och sommardag i vårt Nordland, och det är ej utan vådlighet att sätta blott en liten pinne *emot* den väldiga opinions-strömmen. Också hade jag svårligen vågat försöket om jag ej under forsfärderna genom Norrlands och Lapplands strömmar blifvit skäligen härdad mot alla omina af det slaget. — Jag bekänner således gerna att jag är optimist, *så vidt det på goda grunder kan ske;* men deraf följer ingalunda att jag funnit eller finner *allting* vara godt och förträffligt. Tvärtom har jag sett mycket som både bordt och kunnat vara bättre än det är, och bristerna ha derföre blifvit anmärkta. — Dessa anteckningar äro på stället gjorda, och nu återgifna med ganska få ändringar. De äro sanna, *enligt mina åsigter och observationer.* Om de äfven, för öfrigt, äro någorlunda riktiga, så är jag nöjd.

Dock, det är ett af våra hufvudfel, så väl i det offentliga som enskilta lifvet, *att slösa med ord och penningar,* och för att ej alltför mycket kompromettera mig i det förra hänseendet vill jag, som stöd för min ofvannämda optimism, i Svensk öfversättning, bifoga ett yttrande öfver Nordens Nationer, serdeles Svenskarne, som ur Edinburg *Quarterly Review* blifvit öfverflyttadt på Franska, i Julihäftet för detta år af *Revue Britannique.* — Jag har först nyligen fått se denna uppsatts, och bifogar den nu så mycket hellre som den, i de flesta delar, öfverensstämmer med min egen öfvertygelse, och ej lär undgå att af mina läsare vinna en välförtjent uppmärksamhet. Den lyder som följer:

"Utflygter i Europas Nordliga länder."

"Den stora jemvigtslag, enligt hvilken Nordens och Söderns folk ömsevis meddela hvarandra sin upplysning, eger ännu bestånd i våra dagar. Norden, som under alla epoker varit civilisationens sistfödde, tyckes, genom en evigt beståndande lag, vara bestämd att fullkomliga denna civilisation, att gifva den mera styrka och förmåga, att öka det förråd af ljus som påstrålat den, och att sedermera återkasta detsamma på det stationära Södern, som är dess ursprung, men der det ej hinner en högre fullkomlighet."

"Det tyckes som hade ödet sjelf så bestämdt det. Samma fenomen återfinnes öfverallt: både i större och mindre scala uppenbarar det sig i gamla historien; det uppenbarar sig äfven i den nya. Första strålen kom från Indien, kan hända från China, genomfor Assyrien, Fenicien, Judæen, Persien, mindre Asiens kuster, träffade Grekland och, alltid styrande kosan mot Norden, trängde ända fram till Ausonien (Italien). — Så går ljuset, från Södern till Norden, bryter sig en allt bredare väg, förlorar icke en af sina strålar, men ökar och hopar dem utan uppehör, allt efter som det insamlar de åtskilliga bidragen ifrån menniskosnillet."

"För nyare tider gäller samma anmärkning: Rom och Byzantium, civiliserade af Grekland, civiliserade i sin ordning Gallien, Brittannien, Germanien, till och med

Nordhafvets öar, som lågo försänkta i Cimmeriskt mörker. Äfven i sina minsta delar är civilisationens Geografiska historia underkastad samma grundlag. Spanniens glans under Araberna, Provençalernas under Medeltiden, gåfvo väckelsen åt allt hvad Europa har poëtiskt och lysande. Belgien och mellersta delen af vestra Gallien lågo i barbariskt mörker, i jemförelse med dessa länder; England ännu mera. Åren gingo: Norden och Södern bytte roller. Den förra har så väl begagnat sig af hvad den fått från den sednare, att den öfverträffat densamma i allt. — Scandinavien och Finland hade uti deras Geografiska läge, deras klimats stränghet, sjelfva naturens karghet i dessa isländer, ett hinder som tycktes oöfvervinneligt. Nå väl! Sverige, Dannemark och Norge äro längre komna i civilisation än vissa delar af Spanien och Italien. En mera moderat, mera förnuftsenlig styrelse råder öfver dem; tanken är der mera upplyst, mera omfattande, mera mäktig; folkets omdöme är mera rättvist, mera moraliskt. Civilisationen har der frambragt mera allmännyttiga frukter, oaktadt jordens karghet och sedernas gamla, nästan halfvilda stränghet, den nedslående åsynen af dessa frusna haf och den långa klippgördel som spetsar sig omkring dess stränder. Under folkens allmänna revolutionära yra hafva dessa Nationer framskridit långsamt och med vishet, samt med stadiga och säkra steg. De hafva afhållit sig från att kullkasta throner och förtrampa välden. — Flera resande hafva besökt dessa länder; vi skola från dem låna några taflor, några intressanta drag, värdiga att ådraga sig uppmärksamhet af det sydliga Europa, som tror sig göra så stora framsteg, och som tar sina konvulsioner för helsans styrka."

RESA

GENOM

Norrland och Lappland

TILL

Sulitelma och Gellivare,

år 1834;

af

J. Engström.

SEDNARE DELEN.

STOCKHOLM,
tryckt hos H. G. Nordström, 1834.

1.

(d. 4:de Juli.)

På Göljen kom jag öfverens med en nie qvarters Lapp-gubbe att lotsa mig, genom skog och myror, till Jockmock. Han betingade sig 24 sk. rg:s per mil för detta besvär, då han tillika åtog sig att bära de få saker jag medförde. Gubben hade ett platt-tryckt och fult ansigte med bredt utstående kindknotor, tofvigt hår under en randig Lapp-mössa, låg panna, små grå och djupt liggande ögon, mellan hvilka den lilla näsan stack fram, som tummeliten på en träkloss. —

Deremot hade Skaparn försett honom med en mun så bred att den kunnat stå bi för tvenne de mest pratsjuka käringar i verlden; ty mungiporna gingo ända bortåt öronen. Hakan var något spetsig, och derpå framstucko här och der några glesa skäggstrå. Omkring den bara halsen hade han bundit ett snöre, hvari den så kallade bröstlappen hängde. Denna persedel var utsmyckad med hvarjehanda sirater af tenn. — (Rika Lappar ha silfver.) — Skjorta hade Lapp-gubben icke, utan bar i det stället närmast kroppen ett slags vallmarskolt, som till skapnaden liknade en skjorta. Der utanpå hade han ett dylikt plagg af beredda renkalf-skinn, och kring midjan,

utanpå allt detta, fästades en gördel, som gaf beklädnaden någon likhet med en blus. Den slutade straxt nedom knävecket. — Innan gördeln fästades kring lifvet uppdrogs den yttre skinnkolten så mycket att den, efter åtbindningen, formerade en säck omkring barmen, hvari gubben gömde bröd, torrt renkött och fisk, jemte pipa, tobakspung och eldtyg, m. m.

I en serskilt näfver-kont — ett slags rensel — förvarades mina tillhörigheter, samt den för Lappmannen så kära bränvinsflaskan. Näfver-konten fastgjordes på ryggen med flere bröst- och axelgehäng, och den bars sedan utan svårighet. — Benkläderna voro äfven af rensämsk, liksom öfverkolten, och på fötterna bar han de i Lappland vanliga käng-skorna, som vanligen sys med sen-strängar i stället för tråd. De äro alldeles vattentäta, om de göras väl. Botten och sidostyckena äro af barkadt läder, som hopvikes och sammansys med öfverlädret, så att det hela får ett ungefär lika utseende med vanliga kängor. Öfverlädret och framtungan, äfven som den del af bakstycket hvilket svepes kring smalbenet, äro och måste vara af mjukt rensämsk (beredt renkalf-skinn), för att ej skada foten, då kängan snöras utanpå benkläderna med ett tumsbredt band, som är fastgjordt i skodonet. Strumpor nyttjas aldrig i dessa skotyg, utan i det stället instoppas en hop mjukt hö, som tillredes enkom för detta ändamål, och omger foten så väl, att både värmen

bibehålles och kängans botten blir sträfvigare att gå på. — Då kängorna på förutnämde sätt blifvit väl åtsnörde utanpå nedra delen af skinn-byxorna, så kan sedan ej vattnet intränga på kroppen, då Lapparne gå uti och öfver de djupa myror och strömmar, som finnas till öfverflöd i Lappland.

Jag sjelf hade klädt mig i vanlig sommardrägt, och Lappgubben skrattade fördenskull lika så mycket åt min "dåliga myggedrägt," som jag åt hans snuskiga skinntröja, hvilken nu var soltorkad och skrabbade som ett åkerspöke. — Just som vi skulle bege oss åstad skrek gubben till: "u — u — u — hm! hm! min knif! — jo, jo!" — och vred munnen ett halft slag åt högra örat. Derpå lufsade han tillbaka in i köket, der han nyss hade ätit och glömt den. Här begynte han krafsa upp kläderna, och band sedan i byxgjorden fast knifven, som var instucken i en läderskida. — Nu äntligen bar det åstad ifrån det kära Göljen och dess gästfria innevånare, först en half mil uppåt Engeså-elfven, och se'n öfver glesa sandmoar och myror till Tvärån, ett för Göljens bolag utsynt ställe till jernverks anläggning, som dock hvarken bör eller lär bli begagnadt, emedan det ligger för nära intill hufvud-egendomen. Sandmoarne voro beväxta med renmossa, och skogen var gles; men här kolades ifrigt, och föga syntes det ha medtagit förrådet.

Härifrån roddes åter en half mil uppåt strömmen, till Orasjärv, som ligger $2\frac{1}{4}$ mil ifrån Göljen. — Nybyggarn i Orasjärv skall ha blifvit straffad för penning-förfalskning, och hans hustru har varit antastad för annat brott. Då jag kom in i stugan, höll hon på att baka tunnt bröd, af malen halm och bark, jemte något kornmjöl. Det gräddades ömsom i ugnsmynningen och i spisen på en jernplåt, samt smakade bäskt och var elakt. Jag förfogade mig genast från Orasjärv, på vägen till Naisjärv, och passerade Pol-Cirkeln, straxt i norr om det förstnämda stället. Längs utmed polcirkeln gick sedan min väg till Ertsjärv och Bönträsk, $1\frac{3}{4}$ mil, genom moraser och myror, der jag fick vada i vatten och gyttja högt upp på benen.

Jag fann alltför snart huru orätt jag gjort som ej försett mig med täta vatten-kängor och Lappdrägt; men det var nu för sent, ty männerna voro allestådes borta. De hade redan begifvit sig härifrån på vägen till Neder-Kalix marknad, för att der få säd för sin tjära. I skogen såg jag många släpvägar efter tjärtunnorna, som här köras med en häst, och rulla derunder på marken. De äro fördenskull gjorde af ganska tjockt och starkt virke, och väl förvarade. Likväl sågos ofta, vid vägarne, söndersprängda band, som af stenar och stockar blifvit krossade. — Alleständes voro sandmoarne förstörde af skogseldar, men på de sidländta trakterna syntes lerblandad god jord,

och starrgräs på myrorna. Björk, asp och hägg växte öfverallt. —

Så väl Ertsjärv som Bönträsk ligga på höjderna vid ett par insjöar af samma namn, — (*järv* eller *järvi* betyder träsk) — och allestädes i Lappland ser man de första och flesta nybyggen vara anlagde i närheten af sjöar och strömmar, emedan derstädes är mindre frostländt, särdeles på norra sidan, om en skogshöjd stöter der intill.

I Bönträsk voro folket Lappar, men bodde likväl i ett litet hus, som kunde vara vid pass åtta alnar i fyrkant. Deri fanns en spis och två sängar, uppfyllda med renhudar och trasor, samt käringar och barn, af hvilka ett låg bredvid modren, inbäddadt i en urholkad träklabb, som nätt och jemt gaf rum åt den lilla skrikhalsen. En dylik träklabb, eller tråg, med ett deri på samma sätt insvept barn, hängde på remmar i taket, för att således vaggas till sömn.

Det var midnatt då jag kom till detta ställe, och alla sofvo, utom ett par svartraggiga hundar, som spetsade öronen och höllo ett gräsligt allarm då jag först tittade in i ett rökigt näste, der två qvinnor lågo på jordgolfvet och hvilade kring en eld, som ännu glimmade midt i den sotiga stugan. Röken gick ut genom en öppning på taket, se'n den förut tillbörligen svartmålat väggarne, der sot, trasor och torr fisk, jemte ett par träbänkar, utgjorde hela möble-

ringen. Det var härifrån man visade mig in i den förutnämda bättre stugan; men som jag ej heller der kunde trifvas, för smuts och myggor, så begaf jag mig ut i en nära belägen bod, ett litet kyffe, som var uppsatt på fyra alnshöga stolpar. Der kröp jag in, bland renhudar, hund-skinn och furubark, utbredde min regnkappa under och tuluppen uppå mig, och sof sedan godt till morgonen, då jag sjelf ombestyrde att den ena gumman tvättade sina händer och kons spenar innan hon mjölkade. Dernäst fick hon sammaledes purifiera ett par torra gäddor, hvarefter jag sjelf stekte, kokte och åt, samt begaf mig derifrån, se'n jag liqviderat välfägnaden. Här fanns intet kaffe och ingen trefnad, för mig åtminstone.

Så snart jag kom ut ur dessa rökhål, blef jag omgifven af millioner myggor, som höllo en satanisk taffelmusik kring mitt blottade ansigte, det jag ej kunde förmå mig att insmörja med tjära och smör, som skulle vara förträffligt att afvärja de oblyga gästerna med, om det ej rann ner i mun och ögon, och der åstadkom både osmak och sveda. — På vallarne, utomkring husen, så väl här som i Ertsjärv, växte rätt vackert gräs mellan åkertäpporna, på hvilka det obetydliga kornutsädet var klent, ty under hela våren och för-sommarn hade luften alltjemt varit mycket kall. —

II.

(d. 5:te Juli.)

Från Bönträsk till Risträsk, $\frac{3}{4}$ mil, finns en liten gångstig genom ödemarken, der man ofta måste vada genom myror och strömmar. Risträsk-ån var dock för djup att gå öfver på det sättet, hvarföre vi måste ropa efter en båt, som ock snart nog syntes på sjön. En Lapp-flicka rodde framåt och sjöng muntert tills hon blef varse mig, som stod på en klippa vid stranden. I ögonblicket stannade hon med rodden och gjorde en rörelse att vända om båten, då i detsamma min Lapp-gubbe kom fram ur buskarne och tillropade henne frid; ”ty — sade han — vi voro inga rymmingar.” — Då vände hon åter till oss, och vi blefvo öfverförda. — Orsaken till hennes tvekan lär verkeligen varit den: att hon trodde mig vara en af dessa rymmare, som stundom skola besöka Lappland, för att undgå lagens näpst; men närvaron af Lapp-gubben öfvertygade henne genast ”att allting stod väl till.” (a) — I Risträsk var tillståndet ej mycket bättre än på förra stället. Här voro dock männerna hemma, och syselsatte sig med att, ibland qvinnorna, rensa och koka den fisk som nyligen blifvit fångad. Det makliga folket satt hoptals i rökpörtena derinne och gjorde ingen ting, medan lite säd och gräs växte utomkring på de små

täpporna. Skogen stod på alla kanter hög och skön, ty som denna trakt ligger för långt ifrån sjökusten och marknads-platserna, så kan här ingen tjärbränning företagas, och *just derföre* voro furorna i behåll. Här växte äfven granskog i myckenhet, och på god jord.

Emellan Bönträsk och Risträsk ligger, bland många andra myrängar, den så kallade Björkmyran, en ängvall af minst fem hundra tunnelands vidd, på god kärrjord. Der gick nu en hop kreatur, af och an, och nedtrampade gräset, under det de afbetade topparne. Närmare intill Risträsk var åter en dylik större myräng, ibland kärr och mossar utan tal. På dem växte starrgräset alns-högt ibland löfskogen vid kanterna.

Från Risträsk till Gellivare Bruks-nybygge Herkberget, gick vägen, 1½ mil, genom de värsta moraser och vildmyror jag hittills sett. Jag måste vada genom kärr och mossar, högt öfver knäna, och fick på köpet gå öfver sju stycken större och mindre strömmar, af hvilka en del stodo mig upp till midjan. Vattnet i dem var iskallt och jernhaltigt. Spångar och gångstig fanns ej tecken till. — Då jag omsider kom fram till Herkberget var mannen borta och arbetade på anläggningen af ett för sig och de sina helt nyligen utsynt Krono-nybygge. Han kom likväl hem på aftonen, och sade sig ej kunna stå ut med den skatt och öfriga servituter, som, på sednare tiden, blifvit

bruksnybyggena pålagda, hvarföre han nu, på sin ålderdom, företagit sig att bryta nyhemman. Länsmannen med två Tolfmän (b) hade nyligen utsynt hans nya lägenhet, för hvilken embetsförrättning han var dem skyldig circa tjugo R:dr B:co, en summa som visst icke är för stor, i anseende till förrättningens besvärligheter på den långa väg som synemännen oftast måste färdas; men önskligt vore att synekostnaden kunde mildras, eller på annat sätt bestridas, ty kolonisationen af dessa vildmarker skulle derigenom mycket befrämjas, alldenstund hela denna omkostnad' nu ofta medtar nybyggarens halfva förmögenhet, och således knäcker honom i förtid.

En annan och större orimlighet ligger i det lagbud som ålägger nybyggarn att på vissa år fullgöra flere byggnader och odlingar å nyhemmanet, vid äfventyr att i motsatt fall bli derifrån skild, utan all ersättning. — Denna katastrof har ock någon gång inträffat blott på angifning af en hatfull eller spekulativ granne, som angifvit försummelsen hos Länsmannen, hvilken derpå hållit syn, funnit bristfälligheten verklig, och derefter anmält förhållandet hos Landshöfdinge-Embetet, som laglikmätigt förordnat om annan nybyggares antagande. — Då en fattig nybyggare *i dessa trakter* oftast har svårt för att lifnära sig med hustru och barn, särdeles om missväxt eller andra olyckor inträffa, så är

det nästan barbariskt att på ofvannämde sätt jaga honom från hus och hem, för en diktad eller verklig bristfällighet, som nöden åstadkommit. Det blir således här ej nog att vara fattig. Man måste ock bli hängd; — och Staten vinner ej på dylika operationer.

I Bönträsk hade jag ätit fisk och mjölk, med barkbröd, och här fanns ej heller utsigt till bättre förtäring; ty svarta väggar och paltiga barnungar förmörkade stugan, som utomdess var både låg och eländig. Jag hade ej försett mig med matsäck på resan, för att således tvingas till en kunskap *de facto* om nybyggarnes lefnadssätt, och, i sanning, jag glömmer det icke snarligen. — Jag var nu både trött och uthungrad, men måste åtnöjas med hvad jag förut erhållit. Min nattbädd var en famn hö, som lades på golfvet, i ett hörn af stugan. På höknippan utbredde jag åter min regnkappa och tuluppen, och sof till morgonen, då den välvillige nybyggarn trakterade mig med det kaffé som ännu var öfrigt efter nybygges-synen. Det presenterades i träkoppar och smakade bra, till och med utan socker. Här köpte jag en svarfvad Lapp-käpp af björk, det enda vapen jag medfört på hela resan, och det jag ej en enda gång behöft tillita.

Nybyggarn sade mig att i Herkberget skall finnas kalksten; men som uppgiften skedde om aftonen så blef ej förhållandet undersökt, och på morgonen

gick jag och gräfde i åkrar, ängar och mossar, och glömde kalkstensberget tills jag redan var en mil ifrån stället, då det var för sent. Om likväl den uppgiften har sin riktighet, så kan den i framtiden bli af stort värde för de masugnar som ofelbart skola uppbyggas i Lappland, då man en gång hunnit öfvertyga sig om både möjligheten och nyttan af en utvidgad bergsrörelse i dessa trakter.

Tätt bredvid Herkberget ligger den så kallade Herkmyran, ett fält om minst åtta hundrade tunnelands vidd. Der ofvanföre vidtar Solmyran, som i första sträckningen är en mil lång, och se'n fortgår med få afbrott förbi Nattavare och Kilvo ända framåt Gellivare, hvilket tillhoparäknadt gör åtta mil. På sidorna om dessa större myrängar ligga mindre skogskärr och mossar af lika beskaffenhet. De äro alla mer och mindre odelbara till äng. På större delen af dem växer nu medelsorts starrgräs, som här och der afbergas och förvaras i hässjor. — Denna höbergning tillgår på det sätt: att då gräset är afslaget blir det sammanräfsadt och upphänges sedan på hässjorna, der det oftast får sitta qvar tills det hemköres om vintren. Hässjorna göras af fyra eller flere störar, som parvis ned-drifvas i ängvallen. Emellan störarne bindas vidjor, den första en aln högt ifrån ängvallen, och sedan den ena öfver den andra, alltigenom. Å dessa vidjor läggas de stänger på hvilka höet se'n upphässjas, det ena hvarfvet öfver det andra; och emedan luften

har fritt spelrum deremellan, och det öfversta hvarfvet betäcker och fredar de andra för våtväder, så behöfver man allsicke att vidare bry sig om höet, då det en gång blifvit väl upphässjadt; ty se'n torkar det af sig sjelft och står i godt förvar tills vintren kommer, då det hemköres. Den enda olägenhet som kan hända, om ej hässjorna kring-gärdas, är att renarne helsa på det, och mer utrifva än uppäta fodret, då de tåga genom skogarne.

På Herkmyran såg jag en skogs-ren (c) som gick ensam och betade. Han tycktes ej bry sig hvarken om mig eller Nybyggarn i Herkberget, som nu blifvit min lots se'n Lapp-gubben tröttnat. — Större delen af myrorna ha i midten en sjö eller göl, och det är sannolikt att de flesta från början varit sjöar som växt igen; ty mellan det somligstädes blott alnsdjupa vattnet framgår nu här och der fastare jordrebbor, på hvilka man får söka sig fram; dock må ingen ge sig ut på djupet, ty äfjan är bottenlös. — Å dessa myrkärr är vattnet iskallt och stundom öfverdraget med en gredelinfärgad hinna, som tillkännager grannskapet af jern-partiklar. I en af de strömmar som löpa ur den milslånga Rismyran, var vattnet gulbrunt och smakade starkt af jern. Stränderna, liksom stenarne i hela strömmen, voro alldeles öfverklädda med jernockra, och sågo ludna ut. De stenar i strömmen som af fotgängare blifvit nötta hade ett stålblått utseende, och liknade halfpoleradt gjutet jern.

Två mil ifrån Herkberget ligger Muorki, ett nybygge midt i den djupa skogen. Det äger, såsom de andra, några åkerlappar och en grästäppa kring husen. Så väl här som vid de öfriga nybyggena, i denna trakt, voro furorna kullfällda och afbarkade, på en qvart mils afstånd från bostäderna, så att jag deraf kunde säkert sluta till granskapet af ett nyhem då de hvita träd-stammarne begynte att framskymta. Här fanns ock ingenstädes annan mat att få än barkbröd och mjölk, samt litet renkött, hvilket de arma nybyggarne hade förskaffat sig eller fått af Lapparne; ty sjelfve äga de nu mer inga renar, dem vargarne alldeles förstört under de sednare årens vintrar. — Omkring Muorki är skogen förträfflig; stället ligger något högt på en frostfri sandmo, vid Råneå elf, som flyter tätt der förbi, och har fall och lägenheter öfver nog till masugns-byggnader. Här såg kornet väl ut; men åkern och utsädet var alltför ringa mot hvad det bordt och här äfven kunnat vara; ty på en half mil här omkring funnos inga betydliga myror, och man sade mig att potaterna här gifvit tionde kornet, då jorden fått någorlunda gödning.

Sammaledes var ock förhållandet vid Anutkaski, tre qvart mil ifrån Muorki. Dess inbyggare voro ej så utfattiga som de hvilka bebo myrauds-trakterna mellan Göljen och Muorki, serdeles i trakten af Herkmyran och Solmyrorna der kölden var mycket

skarp vid soluppgången. Den kalla dimman som då uppsteg ur mossvallen var föga mindre plågsam än de mygg-svärmar som just på myrorna voro alldeles rasande, i synnerhet vid smått regnväder. — Om några varelser på jorden äro trofasta i döden så äro de det; ty ingenting kan förmå dem att åtskiljas, och aldrig öfverge de den vandrare som besöker deras skogar. Jag hade en Tysk silkesduk, på hvilken stod Kråkvinkel och dess hjeltar, och med den slog jag omkring mig, i förtviflans ångest, det mesta jag orkade. Men det ville ej hjelpa; ty myggorna flögo skocktals in i ögon, öron, näsa och mun. De kröpo mellan kläderna in på kroppen, och stucko mig så att blodet rann. Jag dödade så många af dessa barbarer att näsduken blef genomdränkt af blod, och millioner nya förföljare mötte mig ändock, så snart jag å nyo kom ut på slätterna, der, till min olycka, ingen vindpust kom mig till hjelp att fördrifva dessa Nordens muskiter.

Jag försökte nu att finna min räddning i flykten, och sprang genom mossarne så att smulsen yrade omkring mig; men då jag kom till skogsbrynet och vände mig om voro dessa smådjeflar strax efter mig, och slogo i ögonblicket sig fast på kläderna, alldeles såsom en uppretad bisvärm. De spelade med vingarne, som unga getingar, i glädje deröfver att jag ej kunnat undgå dem. — Dessa ärliga småsjälar gå alltid rakt fram, ehvad det gäller lif eller död; ja de äro, i san-

ning, så *rätt fram* att jag, för ombyte skull, rätt ofta önskade att få se dem *baklänges*. Derföre gjorde jag äfven många krokar; men till straff för alla mina krumbugter, som till intet gagnade, sjöngo de tron, med en pipande diskant: *vi, vi, vi*, &c., och satte sig skocktals i ansigtet och på tuberkeln bakom öronen, liksom de föresatt sig att der uppsöka räfven (man säger ju: han har en räf bak örat); — men det vet Gud att jag ärligt önskade dem till fanders, dessa plågoandar, som voro trofasta ända till odräglighet. Omsider band jag näsduken öfver mössan, så att blott en ringa öppning återstod framför ansigtet, det jag värjde så godt jag kunde, och lärde mig småningom att tåligt lida den plåga som ej kunde undvikas.

Att Lapplands myrängar och mossar kunna utgräfvas och odlas har jag förut sagt. Det har äfven, på några få ställen, blifvit försökt i smått, och har lyckats. Här skulle de förutnämda methoderna med uppdämning och vattenledningar vara på sitt ställe; ty allestädes finnas sjöar och strömmar, och vallen lutar utföre, åt sjökusten.

Om pottaskebränningens införande här å orten har jag äfven förut talat, och vill blott tillägga: att man äfven borde undervisa detta landets hoglösa menniskor om bästa sättet att bruka svedjeland; ty skogen och jorden förstöres ändock mycket värre genom vildbrännorna, af hvilka ingen afkastning er-

hålles, då deremot svedjelandet först lemnar säd, och se'n kan begagnas till potates-plantering, om jorden upphackas kring stubbarne och gödes något. Till slåttervall och betesmark bli sedan svedjorna förträffliga, om de igensås, och hela svedjearbetet göres utan kostnad. Första skogs-fällningen till ett svedjeland kan ske när som helst; men den kullhuggna skogen bör dock alltid ligga öfver, ett år, innan den brännes; ty erfarenheten har visat: att den hvilan gagnar jorden, liksom en gödning. En hufvudsaklig fördel af svedjeland, uti Lappmarken, är ock den, att frosten mera sällan skadar den säd som växer å bränd jord än annorstädes, och svedjelands-råg är bättre till utsäde på åker, än annan råg, dels derföre att den alltid är ren och fri från ogräs, dels ock emedan den mognar tidigare och ger mera i skäppan än åker-råg.

Vid Muorki och Anutkaski talades mycket om den herrn, som för några år sedan reste genom Lappmarken och ställde så till att Bruks-nybyggena blefvo högre uppskattade än de voro tillförne. (d) Häröfver fördes en rättmätig klagan, den jag så mycket hellre fick höra som folket trodde att jag nu vore utsänd i bättre afsigt, "efter jag — såsom de sade — idkeligen gick och påtade i deras åkrar och ängar, och dessutom så noga efterfrågade allting." — Jag märkte nu oråd, och sade fördenskull genast: "att jag retse

å egna

å egna vägnar, för att se landet." — Men de förblefvo ändock vid sin tro; "ty" — sade de — "så enfaldig kan ingen vara att han går här omkring och sliter ondt för ro skull."

Då nu allsinga motsägelser ville hjelpa låt jag dem bli vid sin tro, desto hellre som dermed ingenting ondt kunde åstadkommas, utan fastmera godt; ty folket trodde, att mina ekonomiska undersökningar skedde på högvederbörlig befallning, och gladdes deröfver "att de ej voro förglömda." Jag *måste* således gå och gälla för ett Kungligt ombud, och ökade fördenskull min omsorg att i möjligaste måtto utforska sanningen af hvad jag såg och hörde. Allmogens välvilja emot mig blef ock desto tydligare. Jag såg rätt ofta huru glädjen lyste ur deras ansigten då *Konungens utskickade* — såsom de kallade mig — anlände till dem. De gjorde allt hvad jag kunde önska för att på förhand visa sin tacksamhet för hvad godt de trodde mig kunna uträtta åt sig. De bådo mig tusen gånger att icke besvika dem, utan tala sanning "der den gällde något." — Detta har jag ock gjort *så vidt jag kan*, och sådant desto hellre, som detta folkets klagan blott var en bön till Hans Majestät, *"deras hulda Fader,"* för hvilken de alla hyste en obegränsad tillit och kärlek, sägande sig *väl veta att det vore bättre med dem, om Hans Majestäts Ko-*

nungen, blott kände rätta förhållandet." Hvad de menade härmed, skall framdeles visas.

Vid Anutkaski framgår vägen från Gellivare till Storbacken. Vintertiden skall den likna en landsväg, emedan både Lappar, Nybyggare och Bönder från kustlandet då köra malm derpå. Vid dessa tillfällen måste nybyggena, bredvid vägen, tjena som härbergen åt forbönderna, och man sade mig, att *de* nybyggarne, under hela transport-tiden, ej medhinna stort mer än köra och hugga ved åt de frusna malmkörarne. Detta var ock ett skäl hvarföre dessa nybyggare trodde sig ej böra för hårdt belastas med andra onera. —

Från Anutkaski till Muorgivare, eller Muorik, är $1\frac{1}{4}$ mils väg, omvexlande med myror och träsk samt förträfflig skog. Mellan dessa nybyggen ligga de broar ännu qvar som Baron Hermelin låtit anlägga öfver mossarne. De bestå af tvenne halfklofvar, af ett furuträd som blifvit spräckt i två delar, hvilka man sedan lagt bredvid hvarandra på träklossar, dock med flatsidan uppåt vänd, för att gå på densamma. Emedan Lappmarks-skogen är mycket kärnfull så ha dessa broar ej ännu alldeles ruttnat.

Vid Michaëli-tiden, år 1833, dog en nybyggare, Per Olsson, ej långt ifrån Muorgivare, då han, om vintern, skulle till hustru och barn hembära den säd han erhållit i Storbacken. Mannen var hemma i Ripas, som är det närmsta hållet intill Gellivare. Han lär dock förut ha varit förtärd af svält, elände och

sjuklighet, och blef fördenskull liggande midt på vägen. Denna händelse blef sedan mycket utbasunad, men den lär dock ha varit den enda i sitt slag här å orten.

Här, liksom i Herkberget, fanns en nitton års flicka af blott sex qvarters längd. Man sade att vanvård och plågor förstört dem båda i barndomen. Nu såg den sednare ganska rask ut, och visade mig vägen till Porsi, 2 mil ifrån Muorgivare. Hon hoppade muntert utföre berg och backar, och tumlade omkring i moraserna, som en liten harunge. Dervid hände ej sällan att den lilla stackarn fastnade i myrorna, så att jag måste hjelpa henne lös igen. Hon liknade mycket dessa tomtegubbar, i fornsägnerna, om hvilka folket tror att de äga öfvermenskligt förstånd och ovanliga krafter i en liten kropp, och hos denna flickunge brast inteldera. Då jag såg henne i månskenet trippa fram genom ödemarken, påmintes jag också om bergjättarnes slägte, hvarom jag hört många sagor i barndomen.

På höjderna, en half mil ifrån Porsi, är en stor och skön utsigt, öfver Luleå-elfven, bortåt de fjerran skogshöjderna och fjellen, som på andra sidan stå upptornade, likt åskmoln. — En qvart mil ifrån Porsi är jorden god, och består af svartmylla på lerbotten. Äfven här omkring voro furorna kullfällde och afbarkade, för att användas på vanligt sätt till

föda för både folk och kreatur. Porsi-byn ligger på norra stranden af den här spaka Luleå-elfven; men strax nedanföre brusar den häftiga Porsi-forssen, som ej kan befaras på något sätt, sådan den nu är. Der ofvanföre tillkommer lilla Luleå-elfven, som går ifrån Qvickjocks fjelltrakt förbi Jockmock och ner i stora Luleå-elfven. Uppföre den sednare låt jag ro mig en mil, och gick sedan, två och en qvart mil, öfver landtungan, genom förträfflig skog, till Nelkerim, vid lilla Luleå-elfven, uppföre hvilken ytterligare roddes genom forssarne till Matonjarka, der allting var vida bättre än i Gellivare skogsnybyggen.

Nybyggarn i Matonjarka berättade: att folket här å orten försökt att flotta såg-timmer utföre lilla Luleå-elfven, men att stockarne fastnat i forssarne, hvarföre man nödgats öfverge försöket, påtagligen af ovana vid detta arbete, som här skulle gå lätt nog, om blott några Westerbottningar kommo hit och lärde invånarne rätta sättet (a) — Från Matonjarka till Jockmock är ¾ mil, dels vatten — dels landväg.

III.

(d. 8:de Juli.)

Jockmocks kyrkoby och prestgård ligga midt i furumon, just icke vackert. Kyrkan är åttkantig, liten

och af trä; byggnads-sättet gammalmodigt. Rundt omkring prestgården stå sockenboarnes kyrkobodar radtals, så att det hela något när liknar en marknadsplats. Här skall ock tillgå på lika sätt vid marknadstillfällena, som förut är sagdt om Neder-Kalix. Tingshuset, tjuf-pålen och kurran stå midt ibland de öfriga husen, mellan prestgården och kyrkan.

Från Jockmock vandrade jag, d. 8:de Juli, genom furumon, förbi Saskems nybygge, som stod öde, samt vidare till Purkjaur; summa $1\frac{3}{8}$ mil. För att ifrån Purkjaurs-byn få båt måste jag upptända eld på stranden, hvarigenom min önskan blef kunnig för folket som bodde på det motsatta landet, en qvart mil ifrån mig. — Från Purkjaur till Randijaur var två mil, mest sjö- och en del landväg. Här såsom flerestädes var säden tunn, emedan det köpta utsädeskornet ej varit frött. — Baron Hermelins porträtt hängde här inom glas och ram.

Då jag gått öfver morkan (landtungan) vid Purkjaur kom jag till forssen, vid sydöstra ändan af Randijaur, och måste der arbeta mig uppföre strömmen. I båtens för-stam rodde min lots af alla krafter uppföre den brusande Randijaurs-forssen, och jag sjelf sköt på med forken (berlingen), för att såmedelst föra båten uppföre strömmen. — Morgonsolen sken klart på Randijaurs krusade vattenyta, och strålarne tycktes helt och hållet genomtränga de få skyar som sakteligen summo på himlen. Omsider tystnade den

oroliga forssen bakom mig, och ett högtidligt lugn herrskade rundt omkring, då en snöhvit strimma gick fram i nordvest, liksom dagranden en vårmorgon. På nordöstra sjöstranden gick en fiskare-Lapp, bredvid sin koja, och lagade näten. Midt deremot, på sydvestra kusten å bergshöjden, brann en skogseld, som slungade sina rökmoln i luften, och framföre mig; i nordvest framskred det ena snötornet efter det andra, likt molnstoder, men allt större och större, tills omsider en hög och hvitglänsande massa uppreste sig bakom de närmast belägna skogshöjderna. Dess vågformiga sidor voro här och der skuggade af dunkla grupper, men hela toppen sken hvit och klar, som ett ofanteligt silfvermoln.

Flere dylika skybilder framskredo, den ena efter den andra, och alla hvita som svan-flockar; men då morgon-skyarne sakta flöto bort med vinden stodo dessa jätteskepnader orörliga vid horisonten. Af lotsen blef jag omsider underrättad: att hvad jag beundrade var Kabblafjellets snötäckta spetsar, hvilka, ehuru nie mil fjerran, dock syntes helt nära. (b) — Strax derefter, men på närmare håll, framblickade fjellet Harrevardo, på hvars sidor snöränderna slingrade sig uppifrån nedåt; och slutligen såg jag, längst i sydvest, det höga Jarriberget, på hvilket de förgängliga snöfläckarne lågo spridda, som ordens-stjernor på nutidens stora män. Hela samlingen af snöfjell var

lik en väl belyst amfiteater, och presenterade sig mycket väl.

Under det jag således betraktade snömassorna och rodde framåt Randijaurs-sjön hörde jag en Lappflicka, som i skogen sjöng en vild och monoton sång, ej oliknande första takterna af valdthornssolot i Schweitzerfamiljen. Den antydde på en gång förtviflan och sorg, och man vet att Lapparnes sånger oftast uttrycka den känsla som för tillfället är rådande hos dem. Sången begyntes med ett vildt skri, som, likt forssfallen, småningom mildrades och bortdog med ett långsamt moll. Den lyder i öfversättning således:

Ve, o ve mig, sorgens barn!
I mörka skogen går jag allena.

Ju längre jag rodde utåt sjön ju mera tystnade sången, och Kabblas snöhvita spetsar gömde sig bakom de närbelägna Thorsbergen. — Nu dånade mot mig den hvitskummande Parkjaurs-forssen, belägen vid öfra eller nordvestra ändan af Randijaur; snöfjellen försvunno alldeles, och jag skyndade in i hamnen vid Randijaurs by, för att der få ny lots till resans fortsättande. — Parkjaurs-forssen är mycket häftig och kan ej bli farbar; men strax ofvanföre densamma kan och bör en fördämning göras, för att såmedelst höja Parkjaurs vattenyta och jemna den ofvanföre Parkjaur belägna och föga betydliga Skalka-forssen. — Tätt bredvid Parkjaurs-forssen ligger ett vackert bruks-

nybygge, som, för den dryga skatten, likväl är öde. — Mellan Randijaur och Parkjaur är blott en liten morka, och en mindre landtunga förbi Skalka-forssen. Derefter vidtaga sjöarne Skalka och Tjomotis, som äro fem mil långa. I södra ändan af Skalkajaur (*jaur* betyder *sjö*) ligger Björk-holmen, en ö som aldrig besvärats af frost. Dess bebyggare voro ock ganska välmående.

Då jag kommit ett stycke ut på Skalkajaur, framblickade åter Harrevardo och Kabblafjellets hvitrandiga toppar, men på närmare håll, och således tydligare än förut. Ju mer jag nalkades dem, ju mera hotande sågo de ut, och liknade åskmoln, på hvilka blixtarne simma. På södra sidan om Skalkajaur stod skogen liksom kufvad och rädd för sitt gigantiska granskap. Den var kortväxt, risig och full af svart lafva, som hängde ymnigt på grenarne. Å norra sidan egde ett motsatt förhållande rum; ty der stod skogen högväxt och vacker. I trädstammarne lade sjöfoglarne, som här vistas i myckenhet, sina ägg, som af nybyggarne borttagas. — Sjön var stilla och lugn; ingen vind rörde sig, och snöfjellen lågo på båda sidor, dock mest på den nordliga, omkring mig, som ett ishaf, hvilket hade stelnat under sitt raseri. Der syntes omätliga svalg mellan de upptornade fjellhöjderna, och på allt detta strödde aftonsolen sina sista strålar då jag passerade Stenviken, en fjärd af Skalkajaur. Jag

låg utsträckt i båten på renhudar; strax bakom mig sutto två Lapp-nybyggare vid styret, och snattrade oupphörligt, såsom Lapparne alltid göra, och i förstammen, vid det uppspända seglet, låg en gammal Lapp-qvinna, en ruskig figur med ett triangulärt ansigte och rinnande ögon.

För att ej plågas af hennes åsyn hade jag insvept mig i tuluppen och sof i god ro, tills jag väcktes af gumman, som nu kom sakteligen krypande på händer och fötter, och så nära intill mig som hade hon velat hedra mig med en kyss. I ögonblicket svängde jag mig om ett halfslag, åt relingen till, men blef i detsamma öfversköljd af en störtvåg, som spolade in öfver bord. Jag reste mig upp och förmärkte att vi nu hade en stickande storm. Båtstyrarne voro tysta; käringen hade krupit akterut för att nedtynga den delen af båten, emedan stormen blåste så häftigt uti det i förstammen uppspända seglet att båten stundom dykade under och tog in vatten. Emellertid flög han fram öfver böljorna med en hiskelig fart; men färden var högst vådlig, och de förskräckta Lapparne (c) vågade ej att gå fram och lösrycka skotet, för att således afböja den hotande faran; ty inom kort hade vi seglat i qvaf, om allting fått gå som det nu gick.

Så snart Lapp-gumman väckt mig och störtsjön tvingat mig att se upp märkte jag strax huru det

stod till, frågade hvad de tänkte på? men fick ej svar, och lösref genast skoten, samt refvade halfva seglet. Se'n vakade båten upp under sjögången, och seglingen gick raskt framåt. — Seglet bestod af ett täcke, som var utspändt på en tvärstake, å ett slags mast, som var fastgjord i sjelfva förstammen. Stundom begagna ock Lapparne täta björkruskor i stället för täcken eller lakan. — Då vi kommo till Tjomotis-byn var redan midnatten passerad; morgonsolen sken högt uppå himlen, och då vi satte i land vid Njavvi var ock stormen förbi, och sjön lugnare. — Här hvilade jag några timmar, åt sedan en god frukost, af vild fogel och ägg, (d) drack sedan kaffe och begaf mig å nyo på vägen till Qvickjock.

Nybygget Njavvi (strömmen) ligger vid slutet af Saggat-forssen, der Tjomotis- och Skalkajaur ta sin början. Det är omgifvet af höga skogsberg, som äro på topparne glest beväxta; men öfver hufvud taget syntes vegetationen ej sämre här än kring Gellivare myror. Alltifrån Jockmock och längs utmed stränderna af de sjöar som ligga deremellan och Qvickjock, voro nybyggarne välmående, arbetsamma, raska och muntra. Den enda klagan jag hörde beträffade en kungörelse från Ombudet för Gellivare, hvilken upplästes i Jockmocks kyrka d. 23 Nov. 1833. Derigenom förkunnades: att efter den dagen — (yttersta Domens söndag), — skulle man räkna 27½ *LU* malm på ett skep-

pund, i stället för de 26 *LØ.* som förr, och laglikmätigt blifvit beräknade per Skepp:d. — Detta prejeri — såsom de kallade det, — hade gjort folket så förargade att de hellre låtit sina hästar bli hemma än att först lida orätt vid beräkningen, och se'n vid betalningen på Edefors, der de påstodo att man aldrig kunde undgå obilligt trassel och afdrag. (e) De hade således, på den vintren ej förtjent någonting å malm-transporter, som eljest äro deras bästa penninge-förtjenster, å den orten.

Den nybyggarn hos hvilken jag bodde påstods vara rik och ha mycket silfverpengar nedgräfda i fjellen. I hans hus såg allting väl ut. En myckenhet nät och slag-jern bevisade att fiske och djurfångst ifrigt idkades. — Förbi Saggat-forssen, öfver morkan, gick jag en åttondels mil, och steg se'n i båten, som roddes af två karlar ett stycke uppåt strömmen; men forssen var för stark, och den ena roddarn måste fördenskull gripa till forken, för att såmedelst drifva båten uppföre. Det lyckades äfven, tills för-roddarn gjorde ett felgrepp, hvarigenom vi kommo på en sten, midt i forssen. I ögonblicket gjorde båten half svängning, och blef uppfylld af störtvågorna som spolade in. Härigenom hade ock hela färden blifvit slutad med döden, om ej den andra karlen styrt oss till rätta med forken, och således afvärjt den hotande olyckan. Han bragte oss genast i lä under en större sten, midt i forssen, der båten vattenöstes, och blef sedan lyck-

ligen uppförd i Saggat, en sjö som ligger närmast till Qvickjock, och som är tre mil lång. Den föregifves vara två hundra famnar djup, och derföre svallar den förfärligt i stormväder. Den ligger midt ibland klipporna, och är på alla kanter omgifven af snöfjellen.

Jag hade äfven här sydlig vind och vackert väder, i början; men fick sedan motvind och en nordvest storm så häftig att vattnet yrade som vintersnö öfver böljorna, hvilka här framvräkte i större massor än jag någonsin förut sett på Lapplands sjöar. Roddarne förskräcktes, och vände åter på halfva vägen, vid nybygget Orrinjarka. Der fick jag två raska drängar; men äfven de ville omsider fly, och hade väl gjort det om jag ej sjelf satt mig till årorna. Vi kommo slutligen upp under lä land och fingo då sigte på Nammatsch-fjellet, som ligger vid nord-vestra ändan af sjön, midt emot Qvickjock. På längre afstånd, i sydvest, såg jag nu snö-toppen af Staika, som liknade en hvitrandig Lapp-mössa. Strax derefter framblickade Skellapuolta, samt Wuoka, Lastaktjavelk, Wallespiken och Portifjellet, med flere, som stodo upptornade bredvid hvarandra, och sågo på långt håll ut som hvita skymassor och snötorn. Kabbla, Harrevardo och Jarri sjönko allt mer och mer undan, då jag nalkades denna större halfcirkel af ändlösa snömassor, på hvilka blott här och der syntes svarta fläckar eller ränder af sjelfva bergen, hvars toppar oftast voro insvepta i skyarne. — Bland de

många snöbergen såg jag äfven det märkvärdiga Ruotivare, ett jernmalms-berg som påstods vara gediget. Det var långt mindre än fjellen, och hade allsingen snö.

På södra sidan af Saggat var skogen mycket mosslupen. Den hade der ett sjukligt och nästan förtryckt utseende. Strandbergen voro äfven kala och ödsliga. Deremot hade vegetationen på norra sidan ett friskare utseende, men var till större delen förhärjad af eld. Den i behåll varande skogen gick upp emot toppen af Orrevaara och Kassevaara, som ej äro fjellberg. Från höjden af det förstnämda nedstörtade en större bäcke, på minst fem hundra fots höjd. Under fallet bröts den flere gånger af klipporna, och formerade några oändligt vackra kaskader, innan den bortdog i Saggatjaurs böljor, 1,060 fot högt öfver hafsytan.

Här ändrade vinden sig åter ifrån nordvest till sydlig, och med detsamma vek kölden och stormen för den ljummare syd-vinden, som nu förde mig vänligt fram till Qvickjocks-dalen, der den lilla träkyrkan, med den romantiska kyrkogården, prestgården och byn lågo på den gröna slätten, i snöfjellens granskap, som en flock Anemoner bland drifvor och stenrös. Jag landsattes på ängskanten, vid mynningen af de förenade Kama- och Tarra-elfverna, och det som här först väckte min uppmärksamhet var en hög af jernmalm, som låg dels på elf-stranden, dels ock

i djupet af strömmen. Denna malm har, på Baron Hermelins föranstaltande, blifvit lösbruten i Ruotivare och hitförd, för att se'n forslas vidare; men Hermelin kom på obestånd, och så väl Routivare jernmalm, som mycket annat godt och nyttigt för Lappland, har sedan fått hvila.

IV.

Någonting mera stort och imposant än Qvickjock fjelltrakt kan man ej gerna få se i Sverige. Man tänke sig först Saggatjaur omgifven af skyhöga snöfjellar. Bergen på båda sidor, nästan hänga öfver sjöstränderna, och likväl kunna de ej begränsa utsigten; ty på fyra och fem mils afstånd ser man, under rodden, den ena snötoppen efter den andra blicka fram och försvinna, tills man, en qvart mil ifrån Qvickjock, på en gång får se den vackra dalen och alla dessa underbara fjellbildningar, rundt deromkring. Det är då som man stod på en liten ö i den hvitskummande oceanen. Man ser i början ej annat än vågorna på Saggat och snöfjellen, som likna böljor, kring hvilka storm-molnen tåga fram, både på toppen och vid sidorna. Jag hörde ej annat ljud än suset af vinden, af sjön och af Kama-elfven, som midt för prestgården störtar häftigt utföre klipporna ner till Tarras möte, hvarpå de båda floderna förenas och genast försvinna i Saggatjaur.

Här rådde ett högtidligt allvar, men naturens tystnad och likdrägt, bland elementernas sorl, var någonting hemskt. Det förekom mig här såsom sedan på Sulitelma: det var förtjusande, till och med Gudomligt att se en sådan natur, och att derjemte ha en så stor synvidd, der snön, molnen och himlen voro ett; men jag blef andtruten och beklämd om hjertat; jag vet ej hvarföre; om det ej kom deraf, att mitt hufvud var för trångt att inrymma en riktig idé om den här gigantiska naturen. Jag hastade fördenskull genom ängarne, förbi forssen och uppåt kullen till prestgården, der välvilliga menniskor visade mig fryntliga ansigten, och bådo mig vara *välkommen*, — ett Gudomligt ord allestädes, men särdeles i en befolkad ödemark. — Jag skyndade mig in i den trefliga prest-boningen, men kunde ej der låta bli att se och se om igen på de hvitklädda jättebilderna derute. De förekommo mig nu som vålnader ifrån sago-verlden, hvilka rest sig ur grafven för att skrämma bort alla braskande små-poëter, som rimmat om fjellar och hällar, och som bordt ha pisk-smällar för omaket. — (Gud ske lof! jag har ej nyligen rimmat!) —

Ett litet stycke från prestgården växte vackert korn, som var utsådt af fjolårets behållning från samma åker; — ty sådan är seden i Lappland, att de små täpporna besås hvarje år med samma sädes-slag, utan omvexling af annat än någon gång litet potatis

eller rofvor; och emedan kreaturen äro så få blir ock gödningen ringa, och säden fryser fördenskull bort, eller ger ringa afkastning. Här var dock ett motsatt förhållande, ty Qvickjocks prestbol har goda ängar, och den nuvarande pastorn är en god och förståndig hushållare, som, jemte sin tjenst, — hvilken här uppe just icke är trägen, — skötte väl sin ekonomi, till hvilken jag alltid och i främsta rummet räknar ladugården. Emedan ock denna var i godt skick, så hade ej åkrarne saknat föda, och det är säkert att just denna omständighet, jemte läget vid strömmen, var orsaken dertill att kornet ej bortfrusit. Dertill bidrager äfven den omständigheten att Qvickjocks-dalen ligger mycket lägre än de fleste öfriga fjelldalar, och har inga myror i granskapet.

Midt för prestgården syntes, i strömmen, några damstockar efter den silfverhytta som fordom stått här, för att nedsmälta malmen från silfverberget i Kedkevare, beläget en mil på sidan om Sulitelma; men ingen kunde nu meddela mig säkra upplysningar om tiden när hyttan varit i gång. (Den lär dock ha drifvits på samma tid som Nasafjells silfververk, i dess början, således under Drottning Christinas regering). Här visste ingen hvarföre den upphört på sednare tider; men af Lappar hörde jag sägas: att i den så kallade Silpatjocko, (silfverkullen), som är en liten del af det stora Kedkevare, skall finnas både mycket och god silfvermalm. Men till berget är åtta mil

ifrån

ifrån Qvickjock, genom den alldeles obanade och vilda fjelltrakten, der endast renskjuts, om vintren, skulle kunna begagnas. Det blef svårt att både bygga och bo vid Kedkevare, ty vid foten af berget är man fulla tre tusen fot högt öfver hafvet. Men inemot samma förhållande äger rum vid Rörås koppargrufva, och köpingen af samma namn, i Norge. De ligga midt på det kalla och skoglösa fjellet, och likväl tillverkas der årligen två tusen skepp:d koppar. Är malmen i Kedkevare blott rik nog att löna mödan, såsom det påstås, så får den väl också en gång vandra verlden omkring, såsom silfver.

Sedan jag, på förutnämde sätt, hade något litet sett mig omkring i Qvickjock, kom jag der öfverens med en i Lapp-språket väl kunnig man, att bli min tolk under vandringen till Sulitelma, dit jag påföljande morgon ville begynna min gång; men som ingen Svensk hade färdats den vägen sednare än Professor Wahlenberg, år 1807, (a) och den af honom begagnade vägvisarn ej kunde fås, så beslöt jag att gå till nybygget vid Tarrajaur, två och en half mil från Qvickjock, der min tolk hoppades att träffa Lappar som kände vägen. I Qvickjock köpte jag mig ett par nya Lappska käng-skor, och blef rikligen försedd med matsäck; — ty det var åtta mil från Qvickjock till Sulitelma, och på den vägen fanns endast nybyggarn vid Tarrajaur som man säkert kunde finna hemma.

Resan troddes ock nu bli mycket besvärlig, i anseende till snöns myckenhet uppå fjellen, der den i år sades ligga i större mängd qvar än någon kunde minnas förut. Härtill uppgafs den förutgående ovanliga sommarkylan såsom orsak, och sant är att då nordvestvinden blåste något skarp var det bittert kallt uppå bergen. Deremot rådde idel sommarluft vid snöfjellens fot nere i dalarne. Det var blott ett eller par tusen fots afstånd mellan ett sommarland der nere, med vilda vinbärsbuskar, violer, förgät-mig-ej och hjortron-blommor i mängd, då snömassorna lågo två till tre famnar djupa, några slungkast derifrån, uti fjellen.

V.

(d. 10 Juli.)

Ifrån Qvickjock låt jag ro mig en half mil uppåt Tarra-elfven, som här, utom en mindre fors, går ånstilla fram genom vackra och till en del gräsrika ängar. De som tillhöra prestbolet äro väl underhållna och gifvande; men de som lyda under ett härintill liggande bruks-nybygge äro alldeles igenväxta, ty nybygget är öde. — Just der jag slutade rodden och steg i land föllo två fjellbäckar in i Tarra-elfven, som härifrån och allt uppåt, genom fjelldalen, är

mycket häftig och brusande. Så väl elfvens som fjellströmmarnes vatten var klart och kallt, såsom det plägar vara i spring-källor. Det medför så mycket sand och småsten, vid flodtiderna, att bergen, i elfven och vid dess stränder, slipas både runda och kantiga deraf.

Vid ett af Tarra-elfvens fall, midt emellan Kaskaivo-fjellet och Ritnut-bergen, circa fyra tusen fot långt ifrån hvartdera, hade vattnet slipat berg-väggarne dels ovala, kantiga och af flere former, dels äfven gjort större och mindre urholkningar, i hvilka forssen oupphörligt arbetade sig inåt. Ofvanpå berget, dit vattnet ej nu räckte upp, funnos en myckenhet så kallade jätte-grytor, af en qvart, en half och hel alns djuplek, från och med en qvart till och med en half alns vidd. I de fleste af dem, och i alla de djupare, lågo större och smärre stenar, jemte sand och grus. Somliga jätte-grytor voro aflånga, till och med trehörniga; men då var ock stenen, som låg i dem, aflång eller trehörnig, o. s. v. — Alla dessa urholkningar, som voro mer än ett hundrade till antalet, hade erhållit sin skapnad af de stenar, som floden kastat öfver den uppstående bergkammen, på sidan om forssen, der de sedan blifvit liggande, och småningom hade gräft sig ner i berget, dels genom sin egen rörelse, förorsakad af vattnet, dels ock af det sandgrus, som åtföljer strömmen. Detta grus gör den mesta slipningen, och jag anmärkte att äfven de stenar som

lågo stilla voro så kringskurna att en del af dem numera hvilade på en blott liten upphöjning, hvaromkring berget var utsvarfvadt, som en skål.

I den ofvannämda kammen eller upphöjningen af berget, som liknade en fördämning, voro flera större och mindre ıännilar på samma sätt inslipade af floden och gruset. De voro flera alnar långa, och hade ett snarlikt utseende med sjelfva strömfåran, som likt en kanal gick igenom berget, och tycktes på lika sätt vara utskuren af forssen. Sjelfva bergets glatta ytor hade utseende af Damascener-stål. — Den häftiga forssen hade ett vildt och tjutande läte, som på ett besynnerligt sätt kontrasterade med de blyga och milda förgät-mig-ej, och flere af söderns blommor, som växte helt nära vid flodbrädden, ibland vackra björkar, häggbuskar och granar. Snö-sparfven och ärlan qvittrade här lika muntert som lärkan i söder, när vår-värmen förjagar drifvorna. Här var luften riktigt sommarljum mellan snölavinerna på fjellen, och derföre hade ock de odrägliga myggorna redan flyttat hitupp.

Mellan Kaskaivo och Njunnas-fjellet, ett stycke längre framåt, är en djup och trång dal, ur hvilken framstörtade en fjellström, som genast delade sig i tre stycken mindre bäckar, hvilka nu framflöto på botten af den flod-bädd som vårtiden lär öfverskölja det kringliggande fältet. Denna flodbädd var en likbent triangel, hvars nära tusen fot långa basis var

Tarra-elfven, i hvilken fjell-bäckarne hastigt neddykade. Triangelns spetsiga vinkel var den ofvannämda fjell-dalens mynning, der strömmen gick fram på slätten, som nu till en stor del var beväxt med björk och tall, samt annan småskog. Men deremellan voro många nu mosslupna rännilar och större kanaler, och det syntes klart att en större vattenmassa hade fordom framrusat här och med vild fart up-plöjt kanalerna samt hopvräkt stora massor af sten och grus, som här lågo allestädes bland träd och buskar. En hop fjelltrastar flögo rund omkring och liksom skrattade åt mina grubblerier öfver tiden *när* detta skedt. De flögo straxt öfver till den kalare södra stranden af Tarra-elfven, der en munter fjellbäck hoppade ner ifrån höjden af Täka-oive. Den var redan förvandlad till skum då den fladdrade ned uti elfven.

Här berättades mig: att ett par Lappar, som voro så genomdrifna med rentjufnad att de aldrig i lifstiden kunnat ertappas, likväl blifvit upptäckta och straffade i döden. Deras namn var *Nalta Lanni*, och hans son *Pålso* (Pål), hvilken sednare ofta skall bemödat sig om att förmå fadren till bättre gerningar, och ville derföre öfverge det fula handtverk de idkade. — Men hans bemödanden hade så alldeles misslyckats att han deremot blifvit, af fadren, tvingad till delaktighet i tjufnaden.

Dessa två männer hade gjort en rik fångst, om hösten, och hade gömt de stulna och slagtade renar-

ne i det ofvannämda snödjupet, mellan Kaskaivo och Njunnas. Dit gingo båda tjufvarne kort före Julafton, för att hemta sig högtids-kost, och voro som bäst sysselsatta med detta göromål, då, i detsamma, snön nedrasade från fjellen och begrafde dem båda under lavinerna. — Ingen menniska visste, eller kunde ens gissa, hvad det blifvit af dem, förr än våren kom, då en björn fått väder af köttet, och hade fördenskull rifvit sig ner ett långt stycke i drifvorna. Han hade likväl måst öfverge sitt företag, emedan snömassan var för djup och hård. — Men *Saulo-Adda*, som var Pålsos svärfvar, gissade orsaken till björnens gräfning och fortsatte arbetet än vidare, tills han i djupet fann både liken och renarne.

Efter tvenne mils vandring, från Qvickjock, kom jag till det nyligen utsynta Krono-nybygget *Njunnas*, bestående blott af en gammal Lapp-kåta, hopsatt af störar, ris och torf. Sammaledes ett fähus. — Nyodlingen i den ypperliga jorden var ännu blott ett kappeland, midt i den sköna dalen, som var ett litet Bleking vid foten af det snöklädda Njunnas-fjellet. Rundt omkring kojan växte gräset och blommorna alnshöga, och snösparfven (emberiza nivalis) qvittrade bland björkarne, hvilka här stodo resliga och skönt grupperade kring en fjellbäck. Vilda vinbärs-

buskar och vild hampa växte här flerestädes, jemte hägg, rönn, al, vide, lingon och blåbärsris.

Här, på Tarras nordliga strand, var vegetationen härlig, luften varm och trakten Romantisk, då deremot allting var mera öde och kalt på södra sidan, så snart man kom ett stycke från elfstranden. Detsamma observerade jag allestädes i norra Lappland, särdeles ofvanföre polcirkeln. På *den* latituden måste nybygggarn för sina odlingar, söka ett skydd af fjellen, eller helst af sandkullar och skogsberg, mot den förstörande nordvinden, som vintertiden och stundom äfven om våren lär vara alldeles rasande.

Några hundrade alnar härifrån blommade hjortronbusken, och två mindre bäckar hoppade rakt ned, på mer än två tusen fots höjd, från toppen af Njunnas, der snön bortsmälte af den först nu riktigt började sommarvärmen. En half mil längre bort dansade ström vid ström utföre fjellbranterna, och den ilande Akolma-floden störtade så häftigt ner ifrån brådjupet, att en stor del af dess vatten förvandlades till dimmor. Sammaledes Tarra-elfven, hvars böljor här, mer än tusen fot under mig, flögo, såsom snöhvirflar, utföre klipporna. — Här växte myosotis, pingvicula vulgaris, viola biflora och rubus articus, rundt omkring. De hvita och vackra blommorna af den sednare, som äro mycket frost-ömma, voro här, vid foten af snöfjellen, alldeles oskadade, då de likväl, utan undantag voro bortfrusna på Gellivare kallmy-

ror. Jag har ingenstädes, i hela det nordliga Lappland, sett vegetationen så rik och skön som i denna fjelldal, der jag likväl nu på mossarne begynte få se is och snöfläckar, bland hvilka den frodiga Caltha palustris dock blommade.

Jag vandrade rakt i nord-vest, och såg fjellarne, framför mig, som ett hvitskummande stormhaf. Mellan dem brusade den ena strömmen efter den andra, och öfver Akolma-forssen låg ännu qvar en del af den is- och snöbrygga som der alltid formeras af de sammanfrusna dimmorna. Öfver denna snöbro framgick, för några år sedan, en Lappqvinna, om våren, och emedan snön då var något upptinad af solvärmen, så brast ock bryggan under henne, hvarvid hon för alltid begrafdes i djupet. Man gjorde mig uppmärksam härpå, och varnade mig för Sulitelmas laviner. — I sydvest om Akolma-fallet uppreser Staika sin spetsiga snötopp. Den liknar fullkomligt en uppstående randig Lapp-mössa, och kan blott svårligen bestigas. Den ligger 4750 fot högt öfver hafvet.

Midt emot Staika, på norra sidan om Tarraelfven, ligger Tarre-fjellet. Vid dess fot är en mörk sida på fjellet, som liknar väggen af ett hedniskt afgudahus. Midt derpå, men ett litet stycke från marken, var uti och inåt bergväggen en sex fots fördjupning, som liknade en tempelport. I detta hvalf ha Lapparne fordom offrat renhorn åt deras förglöm-

da Jubmel, som nu ej fruktas mera än att både Lappar och Nybyggare uppsamlat hornen och kokt lim deraf. Hela berget består af en svartblå skiffer, som alltjemt vittrar sönder och nedrasar, hvarföre ock stora grushögar ligga sammanhopade vid foten, så väl af detta som flere likartade fjellberg. — Ett par alnar på sidan om det förutnämda offerstället nedrinner en liten bäck, ifrån högsta fjellspetsen, och vattnar ännu Jehovahs liljor vid foten af Jubmels plundrade benhus.

En qvart mil längre i nordvest är Tarre-spiken, en otillgängelig syltopp. Emellan densamma och Tarrekajsi framstörtade en mindre bäck, som dock stundom lär vara en vild flod, hvilket kunde skönjas deraf att strax nedanföre bergets fot, och ända framåt elfven, funnos djupa rännilar, af två till tre alnars bredd. Stenarne och gruset voro här lika häftigt nedslungade af forssen, som vid Kaskaivo.

Ju längre jag kom upp i fjellen, ju kortare och nästan jordkrypande blefvo björkarne, liksom de ville vara nordvindens "ödmjukaste tjenare." Öfver fjelltopparne framsläpade skyarne, som stora massor af kardad bomull, och nordvest-vinden begynte att tjuta mellan bergen, då solen sjönk ned bakom drifvorna

---

VI.

Vid ankomsten till Tarrajaur, 2½ mil ifrån Qvickjock, träffades nybyggarn från Njunnas, som vid sjöstranden hade uppbyggt en kåta för sig och sina barn, samt en jordkula för två kor och några får. Ehuru Tarrasjön ligger en half mil ifrån nybygget vid Njunnas, så hör likväl både sjön och marken deromkring till detsamma. — Nybyggarn hade här slagit sig ned öfver sommarn, för att genom fiske samla nödigt lifsuppehälle för vintern och den tid då de första byggnader och odlingar vid nyhemmet skulle verkställas. I Tarrajaur kunde han när som helst med noten uppfiska så mycket röding (salmo alpinus) han åstundade, ty sjön var ej djup och bottnen var jemn. Af röding, komjölk och litet bröd lefde ej endast han sjelf och barnen, för sommarn, utan deraf insaltades och torkades äfven ett ansenligt vinterförråd.

Nunjas nybygge är det nordligaste som finnes och kan finnas i denna Lappmark; ty en qvart mil ofvanföre Tarrajaur vidtager en fjelltrakt så vild och kall att den säkerligen alltid blir Lapparnes och deras renhjordars ensamna tillhörighet.

Man har tadlat nybyggs-anläggningarne i Lappland såsom varande inkräktningar på urfolkets jord, ett påstående som ej synes tarfva rätt mycken vederläggning, då man vet att Lappar och nybyggare nu redan hafva så stort gagn af hvarandra, (och få det alltmera ju större framsteg kristendomen och kulturen gör ibland dem), att de förståndigare numer allsicke klaga öfver hvarandra. — Den mark som Nybyggarn ockuperar behöfver ej Fjell-Lappen, och renbetesfjellen samt passen deremellan kunna på intet sätt begagnas af nybyggarne. — Att ren-betestrakterna äro och förblifva tillräcklige för ett tre till fyra gånger större antal renar än som nu finnas i Lappmarken, derom öfvertygas hvar och en som med uppmärksamhet genomtågar fjellen. Att dock Lapparne gräla sig emellan om renbetet bevisar lika litet dess otillräcklighet, som man skäligen kan påstå att de Svenska marknadsplatserna, i allmänhet, äro för trångt utstakade, för det att några få kältringar skuffas och slåss der ett tjog kunde fredligt få rum.

Dessutom står det ju Lapparne fritt, liksom den Svenska befolkningen, att låta för sig utsyna nyhemman, och en stor del göra det äfven. Deras stora benägenhet för maklighet gör likväl att de helst äro Nomader. — Men om kristendomen får, hädanefter som hittills, gå någorlunda i bredd med Lapplands kolonisation och kultur, så skola snart de som blindvis ifrat för Lappfolkets så kallade ”urgamla rättig-

heter" få se än vidare huru mycket de misstagit sig, då de påstått att Lappmarken för alltid borde vara ett ren-land. Kolonisationens välgörande följder synas bäst i Lycksele och Åsele Lappmarker, som numera kunna betraktas såsom några det nordliga Sveriges lyckligaste trakter, så länge skatten är billig.

Nybyggarens kåta vid Tarrajaur var byggd som en kolare-hytta, af träkäppar, ris och torf; men den var, i likhet med Lapp-kåtorna, öppen i toppen. Der utgick röken af den eld som brann midt i kojan. Rundt omkring elden vid väggarne lågo barn och hundar på utbredda renhudar, och midt i rökfånget deruppe hängde fisken och torkades. Der lågo äfven, för samma ändamål, några färska ostar, likväl något på sidan. Från midten af rökhålet nedgick en vidja, hvari nederst var fästad en krok, uppå hvilken grytan hängde midt öfver eldbrasan.

Å södra sidan om Tarrajaur, uppå Såki-fjellet, syntes en större flock renar som der gingo och betade. Några Lapp-kåtor sågos väl icke, men jag visste ändock att de måste finnas i renarnes granskap, hvarföre jag äfven höll på att bege mig dit upp, då i detsamma ett rop efter båten hördes på andra sidan om sjön. Kort derefter ankommo två Lappar till nybyggarn, för att af honom tillbyta sig fisk för torrt renkött, och händelsen fogade så väl att just den ene af dem var måg till den Lapp-gubben, som bäst

kände vägen till Sulitelma. Jag fick nu veta, af mågen, att hans svärfar, den eftersökta vägvisarn, just nu låg vid foten af Staika, der han hade sin renhjord.

Sedan Lapparne tillkommit blef der ett ifrigt pladdrande, på Lappska, och orden uttalades så alldeles *con espressione* att det lät som hade någon vigtig afhandling varit å bane, ehuru alltsammans blott rörde mig och vandringen till Sulitelma, jemte några frågor och svar om "den i år så ovanliga mängden af snö uppå fjellen" m. m.

Orsaken till Lapparnes qvasi-expressiva konversation är den: att flere ordböjningar (kasus) i Lappspråket ske genom olika accent på vokalerna, dem Lapparne rätt ofta förbyta, efter eget behag. Då t. ex. i norra Lappland säges *tjalme* (öga), uttalas det *tjelme* och *tjilme* i det södra landet. — Sammaledes uttalas ordet *suolò* (ön) blott med hårdare accent på *ó*, (*suol*, öns) i genitiven. -- Af *suoló-tjalme* (öns öga) lär Sulitelma fått sitt namn, som, genom det ofvannämda vokal-ombytet, blifvit ändradt först till Suolitjelme, och sedan till Sulitjelma och *Sulitelma*, såsom berget nu kallas af både Lappar och nybyggare.

För att välfägna sina Lappska vänner fyllde nybyggarn en mindre kopparkittel med nyss fångad röding, hängde den på kroken öfver elden och kokte fisken. Derefter placerade hela sällskapet sig rundt omkring eldstaden, med benen korsslagda inunder sig, såsom skräddare bruka sitta. Hvar och en tog

nu sin fisk med de fem, åt friskt, utan bröd, och pladdrade oupphörligt. — Äfven jag fick "en bit färsk fisk" på ett särskilt fat, och tvingade mig att förtära något af den välvilligt erbjudna gåfvan. — Men när fisken var slut kom en annan rätt, som jag likväl måste undanbedja mig. Det var Lapparnes så kallade *Jobmo*, en tjock gröt, som kokas af hästsyreblad (rumex acetosa) med vatten, och sedan ätes med sur mjölk. Den skall vara mycket helsosam och välgörande för Lapparne, som ofta besväras af obstruction, den de ådraga sig genom ymnigt förtärande af den feta renmjölken. *Jobmon* verkar då som ett digestiv-medel; men jag hade ej lust att medicinera för den gången.

Under måltiden frågades, som vanligt, efter hvarjehanda nyheter. — (*Mah sakan?* — hvad nytt? är andra eller tredje frågan efter deras *puorist!* god dag!) — Deribland förekom slutligen till och med *den långa riksdagen i Stockholm*; och då jag ville veta *hvarföre* de brydde sig om det som ändock ej rörde dem, sades, sannt nog: "att det som rör deras vänner på slätten, (kustboarne) det rör äfven dem, på sitt vis, efter de handla och vandla med Svenskarne, som äro *deras bröder.*" — Detta uttryck kunde visserligen komma deraf att den ena Lappens bror var tjensteman i Jockmock; men sant är ock det att Lapparne nu, till det mesta, ha bortlagt den fiendtliga sinnes-stämning, mot Svenskarne,

som förr utmärkte dem. Detta är till större delen en följd af deras förbättrade kristendomskunskap, och den hjelp som de, i nödens tider, erhållit af "sina bröder, Svenskarne."

Strax efter maten påtändes tobakspiporna, små nubbar af tre tums längd. Jag tror visst att Lappen hellre mister sin hustru än denna *conditio sine qua non* för hans trefnad. Pipan följer honom som skuggan, utom då när han fått så pass stort bränvinsrus, att han måste skråla om "sitt stenskrafvel, sina horn och de grönskande fjellen." — Efter mathvilan, klockan fullt nie på qvällen, begynte vi tänka på vår afresa, och begåfvo oss derföre öfver sjön. Derefter klättrade vi först uppföre Såki-fjellet, som på flera ställen var betäckt af stora snödrifvor, mellan hvilka renarne gingo och betade af gräset och fjellväxterna. På höjden af Såki, som i stort liknade en aflång jul-limpa, voro tvenne Lappkåtor uppslagna. De voro gjorde af väf, som nu var temligen svart af rök och smuts. Ett par hundrade renar framdrefvos småningom, af deras väktare, till kåtorna, der flere spetsörade och svartraggiga hundar larmade såsom ville de uppsluka oss.

Orsaken hvarföre Lapparne föda så många dylika hemdjur är den: att hvarje medlem af Lappfamiljen har sin egen hund, som är honom följaktig den tid på dygnet som han, enligt sin tur, måste vakta renhjorden; och utan dessa ondsinta medhjelpare skul-

le renarne ej kunna styras; men på Lappens befallning jagas de fram och åter af hundarne, som aldrig missförstå husbondens mening.

Då hela renhjorden var samlad vid Lapp-byn, (så kallas ett dylikt samhälle, ehvad det består af två eller flere kåtor och familjer) och deromkring hade lägrat sig, började mjölkningen, som förrättades af både män och qvinnor på det sätt: att Lapparne, med särdeles skicklighet, och ofta på långt håll, kastade töm-slingor kring halsen på vajorna (ren-korna) drogo dem till sig och mjölkade i en träskål. Derunder hölls vajan fast antingen af en medhjelpare, eller ock på det sätt att den mjölkande sjelf trampade på tömmen och såmedelst fasthöll ren-kon. De fleste vajorna mjölkade ej mycket öfver en half jumfru, ty den kalla vår- och sommarluften hade förhindrat renbetets tillväxt, som äfven minskades af den ymniga snön. Under mjölkningen, och äfven dessemellan, hade vajorna ett grymtande läte, som liknade det af en uppretad svinahjord, och ren-kalfvarne svarade alltid derpå med en ton såsom af större grisar. När hela förrättningen var slutad vandrade renhjorden ut på bete igen, och Lapparne tömde mjölken i träkaggar att der förvaras tills vidare.

Klockan var nu elfva på aftonen och jag kröp slutligen in i den ena Lappkåtan, der en naken barnunge,

unge, om två år, lekte kurra-gömma med trasor, träslefvar och renskinsvantar. Kåtan var gjord af grof treskäftad buldan, som var utspänd i rundel på några i jorden nedstötta käppar. Dörren, som var på ena sidan, kunde öppnas och tillslutas efter godtfinnande, derigenom att en framför densamma hängande buldans-läm sköts framåt eller tillbaka, och det var i sanning angeläget att här utestänga den kalla nattvinden så mycket som möjligt, ty den ringa eld här fanns närdes blott sparsamt af litet rip-ris (betula nana), som brann dåligt midt i kåtan. Elden var upptänd på bara marken, och rundt deromkring lågo Lapparne, huller om buller, utsträckta på snuskiga trasor och renhudar, som voro kringströdda bland barnungar, hundar och mat-kärl.

Lappfolket härstädes hade samma utseende som min förut omnämde vägvisare från Göljen: ett triangulärt och knotigt ansigte, något liknande ett ruggigt fjellberg; drägten luden, såsom den varit mossig. Den var endast af skinn, (ren-sämsk), ty mot den kalla fjellvinden hade en vallmarskolt ej länge bevarat dem. Jag märkte det bäst som låg hopkrupen i en vrå och frös i min sommardrägt. — Då de beskedliga Lapparne sågo detta, gåfvo de mig sina egna renhudar till betäckning mot kölden, och jag emottog

skinnvarorna tacksamligast, ehuru ej utan hemlig fruktan för inqvartering. Likväl slapp jag den alldeles, både nu och allt framgent, ehuru jag ofta nödgades hvila hos både Lappfolket och Nybyggarne.

VII.

(d. 11:te Juli.)

Då jag vaknade om morgonen, den 11:te Juli, hade snö fallit om natten på Staika och det var bittert kallt i luften, ty vinden var mera nordlig än förut. Luften var klar och jag såg nu tydligt att de kringliggande fjellbergen ej äro så oföränderliga som mången tror. Det ifrån höjderna nedrinnande vattnet har allestädes plöjt djupa fåror i bergens sidor, och på flera ställen gjort stora urholkningar; men det är ock till märkandes att ej alla fjellbergens beståndsdelar äro blott sten. Tvertom äro rätt många, och kanske de flesta, jord- eller stenhögar, hvars grund och kärna är berg, men hvars öfra lager består af stundom rätt god jord, sand och stengrus. Eljest kunde på dem ej växa det ymniga renbete, hvars frodighet i dälderna stundom förvånar den resande.

På bergshöjderna är dock vegetationen mycket dvärgartad och mossig. Fjellbjörken, som i dalarne

växer uppåt, flätar sig der efter marken, är knutig och ser lillegammal ut.

Vi gingo en half mil ifrån Såki bortåt Staika, der den rätta vägvisarn hade sin Lapp-by. Dess invånare liknade ej alldeles de förutnämde. De voro både snyggare och vackrare, samt äfven längre, och deras ansigten hade ej det Lappska utseendet, utan voro ovala. Det folket liknade Svenskarne, från hvilka de ock sades härstamma på mödernet.

De äkta Lapparne ha nästan alla ett slags likhet med fjellbergen och sina kåtor. De äro mörka, knotiga och kantiga, kanske derföre att deras omgifning är sådan, ty huru mycket beror icke derpå, särdeles i psychologiskt hänseende, och af *den inre* menniskan är *den yttre* som oftast en skuggbild. — Jag har märkt: att anletsdrag och kroppsrörelser förändras i följd af lidanden eller passioner. Jag har således sett skurk-fysionomier förbättras, på samma gång som hjertat, och jag har äfven sett vackrare anleten försämras på lika sätt. Men dervid bör anmärkas: att af alla dessa anleten har ej ett enda helt och hållit afvikit från sin medfödda grundton. Jag har således aldrig sett ett verkligen nobelt mensko-ansigte bli gement, eller tvertom; men sådant inträffar dock stundom med vissa landskaper, hvilka, t. ex. genom elementernas härjningar, blifvit för längre eller kortare tid förstörda, och då har jag äfven trott mig finna ett menligt inflytande deraf på ortens invånare.

Att Lapparne, i smått, äro bilder, men karrikatur-bilder, af sitt fjell-land, det synes mig vara tydligt. De äro det till och med i sitt lynne: de sofva gerna, göra helst ingen ting; ja, de nästan afsky allt arbete, som fordrar ansträngning. Hvad entusiasm är det begripa de ej, och blott få af dem ha något begrepp om den högre och sublimare kärlekens sällhet. — Deras giftermål bestämmas endast af konsideration för penningen, som är deras adel. Slägt och fränder uppgöra vilkoren, och se'n fås bruden på köpet. Till och med "*sina blanka*" (silfverriksdalrar) sammanhopa de i ett skrin och gömma det så väl i ett "stenskrafvel" att om döden öfverraskar dem så är silfret för alltid förloradt. Detta gäller åtminstone om Jockmocks- och Qvickjocks-Lapparne (Tourpun-stammen), hvilkas land är beläget bredvid lilla Luleå-elfvens vattendrag.

Deremot skola Sirkas-Lapparne, som bebo det vackra och släta Ultivis-fjellet samt sydvestra trakten om stora Luleå vattnen, vara mycket bättre, vackrare och af ett raskare lynne. De äro utmärkta skidlöpare och jägare. Af Sirkas-stammen ha t. ex. tvenne drängar, under förliden vinter, på skidor rännt upp och dödat 23 stycken vargar. På föregående året fälldes af dem ej mindre än 50 sådana odjur. Slikt borde belönas.

Kajtom-Lapparne, som bo norr om stora Luleå vattendrag, skola fordom ha varit några äkta gräl-

makare; men Läseriet kom äfven till dem, dock utan all sekterism eller skrymteri, således blott i sin goda skepnad, och dess inflytande på hela stammens förbättring skall vara högst märklig. — Om Gellivare Lapparne, söderut, är tillförne taladt. De bebo några stygga och eländiga myr-trakter, och se äfven ut som myrbjörnar.

Äfven hundarne ha ett triangulärt och spetsnäsigt utseende, och Lapplands myggor — (utan att ändock på dem vilja tillämpa det förut anförda) — kallas *långnäsor* för näbbens skull. Dessa plågo-andar ha äfven sin nytta för det land som de tillhöra; ty utan dem skulle hvarken väktare eller hundar förslå att styra renarne, som gerna vilja skingra sig i skogarne, och således skulle förvandlas till vild-renar, dem ingen har reda på. Men emedan de äro särdeles ömtåliga för myggorna, så vandra de genast undan och åt fjellen, så snart dessa framkomma med sommarvärmen. Då hettan upphör begifva sig renhjordarne sjelfmant ifrån snöbergen och nedåt skogstrakterna.

På Såki-fjellet och i dess grannskap funnos inga myggor, ty kölden var skarp och vinden blef allt mera kylig och rifvande. — I dalen mellan Staika och Koraipuolta gingo vi på skaren öfver de djupa drifvorna, genom hvilka den här färmbrusande häftiga fjellströmmen hade utskurit sin väg. På andra stranden, å en bar kulle, betade en mycket stor renhjord,

tillhörig *den rika Lappen* Anders Pålsson Huljo, som här å orten dessutom var ryktbar såsom presterskapets buse på sockenstämmorna, der han varit så otidig att han fördenskull blifvit lagförd och pliktfälld. Han var allmänneligen ansedd för en öfversittare af första rangen.

Min Lapp-gubbe hade försett sig dels med lina, för att upphemta oss ur snödjupen och isremnorna på Sulitelma, om någon skulle sjunka ner, dels medförde han äfven en tre alnar lång staf, för att dermed hjelpa sig sjelf öfver strömmarne. Jag hade ej annat stöd än den korta käppen jag köpte i Herkberget, åt hvilken Lappmannen blott skrattade; och att det ej skedde utan skäl blef jag snart varse, ty då jag kom ut i den nyssnämda häftiga fjell-strömmen måste jag stanna, emedan vattnet var lika djupt som käppen var lång, och jag hade således ej tillräckligt stöd af densamma. Jag måste fördenskull återkalla min vägvisare, (som redan gått öfver), för att erhålla hans långa staf, hvilket ock skedde. Då jag nu satte detta stöd emot bottnen i strömmen så gick jag stadigt framåt; men gubben, som ej var bättre belåten än jag med den korta käppen, halkade omkull, och hade säkerligen fått en obehaglig skjuts nedåt klipporna, om jag ej fått tag i honom och hjelpt oss båda i land.

Här kom nu rika Huljo emot oss, och var så bister som en Tartar-khan. Han ville veta hvad jag

hade i fjellen att göra, och hvarföre Lapp-gubben lotsade mig?" — Han var lång och välväxt samt hade ett manligt Svenskt ansigte. — Riktig Lapp var han visst icke till födelsen; men drägt och språk voro nationella. — Då han ej fick ett underdånigt svar på första frågan gick han mig närmare och förnyade sitt spörgsmål än mera högljudt; men jag gat dock ej lemna honom besked, utan gick i det stället bort till några utmärkt vackra hvita renar, dem jag nyfiket betraktade, emedan jag förut ej hade sett några med annan färg än den vanliga grå. Då vände sig Huljo till min ledsagare och de helsade hvarandra på Lappska derigenom att nästibbarne sattes emot hvarandra, med det vanliga *puorist!* (god dag!)

Härefter begyntes klättringen uppföre det 4750 fot höga Skaidas-fjellet, som består af skiffer och sandblandad mull. På dess sidor låg snön tre till fyra famnar djup, och under drifvorna frambrusade samma flod som vi nyligen öfvervadat med möda. Den ormade fram i otaliga krökningar, stundom osynlig under snön, i fjellets fördjupningar, och stundom skummande hvit utföre branterna. På en af snöbryggorna passerades floden för andra gången, ej utan en hemsk känsla, ty vattnets sorl hördes mycket väl under oss.

Ju högre jag kom uppå Skaidas ju större och skönare blef utsigten. Den förutnämda strömmen såg ut som ett hvitt band inunder mig, och hela fjell-

trakten der omkring, ifrån toppen sedd, hade än mer det tillförne omnämda utseendet af ett brusande haf som stelnat under stormen. Jag såg här äfven Tarras-elfven som låg fulla 3000 fot under mig. Äfven den hade en likhet af ett hvitt hermelins-bräm, som slingrade sig omkring barmen af klipporna. — Molnen skockades mer och mer. De sväfvade kring bergstopparne som tjocka morgondimmor. Deras vanliga mörka färg var ljuslett eller blågrå när massorna framsläpade öfver fjellen, och serdeles på dem som voro snöfria och svarta syntes skyarne hvita.

VIII.

På toppen af Skaidas var jag nu högt öfver molnen och hade fri utsigt *uppåt*, men *nedåt* stängdes den mer och mer af de sammanhopade dunstmassorna. På denna höjd såg jag första gången toppen af Sulitelma såsom en ofantelig berg-kristall. Dit var dock ännu $4\frac{1}{2}$ mil, och dertill *Lapp-mil*, som alltid äro drygare än vanligt. — Vandringen utföre Skaidas-fjellet var ej mindre besvärlig än uppstigandet, och om här någon halkat så vet jag ej hvar den fallande hade stannat. — Allting lyckades om-

sider väl och vi kommo, ett stycke från Skaidas, ner i en stor fördjupning, ett pass mellan bergen, der en Lapp, som fordom körde silfvermalm ifrån Kedkevare, frusit ihjäl, hvarföre ock stället blifvit kalladt Frostdalen. Vinden tjöt der som en fjell-flod, och kölden var bitter.

Här ofvanföre, på höjderna, sågs åter toppen af Sulitelma, som stundom badade i aftonsolens strålar, och stundom insveptes i mörka skyar. — Min Lappgubbe gick, enligt *det* folkets plägsed, mestadels rätt fram, och förde mig derigenom ofta på brådstupande höjder, samt öfver remnade isfält. Lapparne fråga ock sällan efter en besvärlig höjd eller en islupen ström, blott de få gå den genaste vägen.

En mil i nord-ost om Sulitelma passerades den lilla sjön Kietikjaur, på hvilken isen låg alnstjock. I snön derpå syntes spår efter en talrik renhjord som nyligen gått deröfver, och detta stärkte oss i hoppet att vi skulle finna den efterlängtade Lapp-byn uppslagen i Sulitelma-dalen. — Isen på Kietikjaur hade remnat och var på några ställen lossad från stränderna, alldeles så som förhållandet härmed plägar vara i Mars månad söderut. På de bara fläckarne, å det närbelägna fjellet Kietikpauktasch, blommade viola biflora och Ranunculus nivalis, samt en och annan blek förgät-mig-ej, straxt invid drifvorna. I luften deromkring tyckte jag mig höra ärlans qvitter, och

snösparfven sjöng muntert sin sång för den sjunkande solen. — Ur nyssnämda sjö flöt en bäck åt Svalakjaur samt vidare åt Sulitelma-dalen, der mer än ett halft tjog större och mindre strömmar förenade sig i en enda, som derefter rann ned i Pjeskejaur, der Piteå-elf tar sin början.

Då vi omsider hunno fram genom fjellen, till nordöstra kanten af Sulitelma-dalen, syntes den stora bergsträckan midt framför oss, vid dalens sydvestra höjning. Der stodo norra och södra Sulitelma upptornade, en half mil ifrån oss; men föga syntes af sjelfva bergen, ty de voro öfver allt betäckta med snö. — Vi hade nu vandrat 5½ mil, utan mycken hvila, och blickade ifrigt nedåt slätten för att få se den efterlängtande Lapp-byn, der vi tänkte hvila öfver natten. Men ingen Lapp-kåta var synlig från höjden. — Vi hoppades likväl ännu det bästa, och öfvervadade flere fjellbäckar, för att komma ner i den vidlyftiga fjell-dalen, som är rund och inemot en half mil bred åt alla kanter.

När vi omsider hunno dit, på en kulle, upptäckte vi platsen hvarest Lapp-kåtorna nyligen varit uppslagna; men för öfrigt fanns der ej annat qvar efter de bortflyttade Lapparne än något dels brändt och dels färskt ris af fjellbjörken. — Orsaken till deras hastiga flyttning var den: att både Sulitelmaberget och dalen tillhöra Piteå Lappmark, hvarföre

ej några andra än dess invånare få längre stannaqvar i denna trakt än som är nödigt för att låta renarne hvila. — För oss återstod således ej annat val än att fortsätta vandringen; ty tält hade vi ej medfört, och kölden medgaf ingen hvila. Väl upptändes en eld i rip-riset, men den blef knappt tillräcklig att steka några fiskar. Mina vägvisare, som, under förlitande på nattherberge hos det nyssnämda Lapp-folket, hade förledt mig att på denna dag gå för långt, voro nu mycket bekymrade öfver utgången af företaget, helst det såg ut att bli en riktig vinternatt. Men ännu var himlen ej öfvermulen, och ännu fanns modet qvar, om ock krafterna voro svaga. Jag beslöt fördenskull att bestiga Sulitelma på natten, och vi begynte genast vår gång med att öfvervada ett par häftiga fjell-strömmar.

Den ene af dem var ganska stor; men å en grusbank utbredde han sig vidt och bredt, och just der gingo vi öfver floden, väl vetande att hvad som är mycket *bredt* kan ej derjemte vara serdeles *djupt*. —

Efter ännu en qvart mils vandring kommo vi till foten af den piedestal, — om jag så får säga, — från hvilken Sulitelma-bergen upphöja sig. Denna så kallade piedestal, eller grundval, är en stor bergås, som går från nordvest till sydost, och ligger flere hundra fot högt öfver den nedanföre belägna Sulitelma-dalen. — Ifrån denna basis uppresa sig

norra och södra Sulitelma, jemte flera mindre fjellberg. Lapparne veta dock ej att omtala mer än ett "trollberg," hvarmed de mena den södra bergshöjden, som öfverträffar alla de andra. Dess högsta spets uppgifves, af Wahlenberg, ligga 5796 fot öfver hafvet.

Uppföre Sulitelmas ofvannämda grundval begyntes nu vår klättring. Berg-åsen var brant och alldeles betäckt af snö. Flere bäckar nedrunno från de kringliggande fjell-höjderna och framsorlade, under våra fötter, genom de flere famnar djupa drifvorna.

Då jag således uppkommit på basen för Sulitelma-bergen hade jag redan en vidlyftig och skäligen fri utsigt öfver den djupt under mig liggande fjelldalen och den bergs-trakt som der omkring låg grupperad. Efter en ytterligare vandring af ett par tusen alnar var jag vid foten af södra Sulitelma, der dess fjellbäck rann ut ur en liten mellan bergen liggande sjö, som dock nu var alldeles betäckt med is och snö, utom vid den lilla mynningen der bäcken gick fram.

Sulitelmas topp var ännu så högt öfver mig att jag, för att se den, måste rigta min blick temligen högt uppåt de skyar, som allt mer och mer skockade sig omkring densamma. På sjelfva Sulitelma-berget syntes ej en

enda bar fläck, ej heller hörde eller såg jag en skymt af dess glacierer, ehuru mycket jag eftersökte dem; ty allting var nu begrafvet under ovanligt stora snömassor. — Ett lika förhållande egde rum på det norra Sulitelma, och äfven på Lairo-fjellet.

En enda bergs-höjd, i sydost om det södra Sulitelma, var här och der snöfri, och på de bara fläckarne såg jag en och annan ranunculus nivalis, viola biflora och några Lichenes; men för öfrigt var allting dödt och tyst, utom stormens tjut och fjellströmmarnes hotande sorl under drifvorna. Till och med snösparfven syntes ej mera; men då jag på skaren passerade öfver snödjupen mellan den förutnämda bergs-höjden och det egentliga Sulitelma-berget så uppskrämdes ett par der varande fjellripor, som likväl ej flögo långt förr än de, med ett kuttrande ljud, slogo ned igen.

De djupa svalgen mellan klipporna voro fyllda med en snö som tycktes vara minst 12 eller 15 famnar djup.

Vi klättrade uppföre bergets branter ifrån den ena drifvan till den andra, och upphunno således den höjd af Sulitelma hvarifrån toppen uppstiger. Utsigten härifrån var stor och förvånande, lik den ifrån Skaidas, men likväl större. Det oändliga fjellhafvets åsyn omkring mig, och stormen på höjden, gjorde stundom att andedrägten liksom hämmades. Den kringliggande snö-verlden liknade ett stelnadt

chaos, hvilket Skaparn hade öfvergifvit. Det enda lif man här varseblef var fjellströmmarnes hemska sorl i natten, och stormens tjut.

De mörka skyarne begynte allt mer och mer att beströ oss och bergen med snö; men klättringen fortsattes ändock, fast stormen ökades. Med den kommo dock slutligen skymassor, från Norska sidan, så tjocka att de, inom några minuter, insvepte både oss och Sulitelma i mörka dimmor. Straxt derpå började snön att yra omkring oss så att vi knappt sågo återvägen. — Lotsen (den förutnämda Lappgubben) befarade nu "att vi kunde bli insnögade på *trollberget*", och ville fördenskull genast gå derifrån, desto hellre som han i detta mörker ej heller kunde se vägen uppåt sjelfva toppen. Derjemte fruktade han äfven för is-remnorna, der uppe. — Jag öfvertalade honom likväl att dröja en stund; men som stormen, snön och kölden alltjemt tilltogo så att jag sjelf omsider ej längre kunde berga mig för kölden, så *måste* uppbrottet ske, och återtåget begyntes derföre. —

IX.

I klart väder skall man från toppen af Sulitelma kunna se Norska kusten och Vesterhafvet samt 10 à 12 mil långt nedåt Svenska landet. Deraf har ock berget fått sitt namn, (Sulitelma = öns öga) och sannerligen är det icke mödan värdt att göra den besvärliga resan dit upp, för att en gång få se den kringliggande förunderliga jätte-naturen. — Från den höjden af berget der jag måste vända återstod ej fullt 200 fot upp till högsta toppen, och synvidden var äfven der förvånande, innan snömolnen blefvo för täta, då jag till slut hade samma utsigt från Sulitelma, som tillförne på Skaidas, nemligen en klar himmel *öfver mig* och yrande snömoln *inunder*. Men här skakades jag så häftigt af kölden att jag *ej kunde* hålla mig fast i snön och ispiggarne, för att klättra högst upp.

Den 12:te Juli klockan 1 på natten skedde återtåget, under det snön alltjemt yrade omkring oss.

Efter en half timmas vandring stannade vi omsider vid norra kanten af den förutnämda Sulitelmadalen, och hvilade der ett par timmar, bland snön och klyftorna. — Vid uppvaknandet voro vi halfstelnade, och ingen möjlighet fanns att här få upp eld, ty på en qvart mils omkrets funnos knappt 4 fjell-

björkar, jemte några små enbuskar, af hvilka dock ingen var sex tum hög. Så väl rip-riset, och fjellbjörken (betula nana) som enbuskarne voro tätt flätade efter marken, knutiga och eländiga; ty kölden och stormen, som i dessa trakter hvarje ögonblick omvexla med det korta solskenet och sommarvärmen, tyckas ej vilja tillåta någon högre vegetation. — Så väl toppen af Sulitelma som de öfriga högre bergshöjderna äro sällan molnfria. Lapparne anse äfven denna fjeltrakt för både svår och farlig, och högst få äro de Lappmän som någonsin bestigit Sulitelma, det de ännu anse för "ett trollberg." Min vägvisare hade aldrig förut varit der uppe, ehuru han ofta genomtågat dalen och gränsfjellen.

Då jag vaknade sken morgonsolen klart, och jag såg då en hvit fjelluf som kretsade omkring Sulitelmas skimrande krona. Jag ämnade ock att vända åter; men innan vi slutat vår fruckost var halfva berget å nyo insvept i snömoln, och jag afstod derföre ifrån ett förnyadt besök. — Återvägen till Qvickjock togs mera nordligt, för att få se äfven den delen af fjelltrakten, som likväl föga oliknade den andra; ty strömmar, fjellhöjder och snö-laviner omvexlade med brådjup och jemnare dalar, der vattnet brusade samt snön och isen lågo hoptals bredvid gräset och några fjellblommor.

Alle-

Alleständes bland bergen finnas dalar af $\frac{1}{4}$ och $\frac{1}{2}$ mils vidd, der renarne beta och Lapparne slå upp sina kåtor. De flytta vanligen $\frac{1}{2}$ eller högst en mil i sender, allt mer och mer nordvart. En del af Fjell-Lapparne begifva sig ända ned till Norrska kusten; men de äro få. — Då hösten kommer flytta de åter ned åt Svenska landet.

Efter att på trettio timmar, ha vandrat $10\frac{1}{2}$ mil, återkommo vi till vägvisarens Lapp-by, som nu var flyttad från Såki-fjellet, $\frac{1}{2}$ mil längre norr ut, och stod uppslagen i en täck och gräsrik dal, vid stranden af Tarra-elfven. Der emottogos vi ganska välvilligt, och undfägnades med renkött och mjölk, samt en varm soppa, som kokades af något renfett, sönderskuren ost och vatten. Om den just icke var "delikat" så var den dock varm, födande och välsmaklig för oss, som voro genomvåta, förfrusna och alldeles uttröttade.

I stället för bröd till dessa anrättningar brukades halftorkad renost. Stundom begagna ock Lapparne torkad rökt fisk i stället för bröd, som hos dem sällan finnes. Osten torkas på det förut omnämda trähalstret, som hänger öfverst i kåtan, straxt vid sidan af rökhålet. Fisken deremot

skäres i tu och upphänges färsk, midt öfver brasan, Då den skall ätas stekes den lindrigt och tjenar både som bröd och sofvel; stundom ätes den tillhopa med kokt färsk fisk, då det så faller sig, jemte ost-soppa och jobmo.

Denna vägvisare var den förste Lappman som hellre tog silfvermynt än sedlar. Fordom emottogo Lapparne aldrig sedelmynt, utom i nödfall, och då förvexlades det alltid, så snart ske kunde, mot blanka specie-riksdalrar, som derefter förvarades i kistor, hvilka nedmyrades i "stenskraflet" bland fjellen, oftast så hemligt, att ingen utom husbonden kände gömstället. Det skall derföre ej sällan händt att mången betydlig summa, på detta sätt, gått förlorad genom mannens hastiga frånfälle. — Huru min vägvisare gömde sitt mynt vet jag ej, men rätt noga invecklade han och förvarade silfverbitarne.

Trovärdiga män ha sagt mig att mången Lappman har ännu sitt silfver qvar se'n den gamla goda tiden; men det är så noga och hemligt förvaradt att ingen vet ens på hvad trakt i fjellen det är gömdt. — Lapparnes misstänksamhet tillåter dem ej att utlåna sitt kapital, och deras nomadiska lefnadssätt hindrar dem att på annat sätt göra det fruktbart. Icke heller kunna de föra det med sig, af fruktan för tjuf-

var, som lätt kunde åtkomma det i den alltid tillgängliga och stundom öde lemnade kåtan. Deras förfarande är således en följd af nödvändigheten, så väl hvad silfret angår som ock beträffande matförråderna, dem de på lika sätt nedgräfva och gömma på vissa ställen, från ena året till det andra. — Emedan deras flyttnings-väg alltid är den samma, så insamla de sin jobmo, jemte flere grönsaker, den ena sommarn, och nedgräfva dem här och der, för att begagnas det påföljande året, i fall de då komma tidigare, eller andra orsaker göra förrådet behöfligt.

Men härvid drabbar dem ofta en ej mindre ofärd, i thy att en af deras svåraste fiender, järfven, som lär vara särdeles slug och ha mycket goda lukt-organer, uppsöker de gömda mat-förråderna, sönderbiter kaggarne hvari de äro förvarade, och gör således rent hus, så att de stackars Lapparne, vid ankomsten, finna visthuset plundradt. Sådant skall nyligen hafva händt med en förmögen Lappman, som, i trakten af Wirijaur, en mil ifrån Norska gränsen, hade gömt hela sitt sommar-förråd. Dit anländ fann han allting vara förstördt af järfven, och måste fördenskull i hast begifva sig ner till Qvickjock, för att der köpa hvad som brast.

Jag hvilade öfver natten hos min beskedliga vägvisare, och mådde rätt bra i hans kåta vid Tar-

ra-elfven, emedan allting hos honom var mera snyggt än hos mina förutnämda värdar på Såki-fjellet.

Påföljande dagen, d. 13 Juli, begaf jag mig vidare till Qvickjock, der man firade andra bönedagen. Både Lappar och Nybyggare voro här i myckenhet församlade på kyrko-vallen och vid prestgården. De buro nu högtidsdrägter, som väl liknade hvardags-kostymerna, men voro dock snygga och stundom utstyrda med broderier på ståndkragarne. De sågo ej illa ut; men qvinnornas sed att till kyrkan medföra sina små barnungar ville ej behaga mig. De buro dem insvepta i de förutnämda trågen, som hängde på en rem, hvilken var fästad kring nacken.

Vid söndagar och alla högtidliga tillfällen, ehvad det är böndag, tings- eller marknads-dag, få Lapplands prester ofta vara värdar åt en mängd af socknemännen, som, utan omsvep, spassera in och uppfylla rummen, der de stundom föra ett obehagligt stojande, särdeles Lapparne, om de fått sitt *qvantum satis* af det kära bränvinet. Plågan är ock desto värre som den vanligen räcker 3 till 4 dagar; ty som folket har lång och besvärlig kyrko-väg, (och vid kyrkorna hållas äfven alla ting och marknader) så begifva de sig alltid åstad en dag eller två förut, och anlända således till kyrkan dagen före högtiden.

Då inqvartera de sig visserligen i kyrko-bodarne, deraf hvar och en har sin egen, antingen ensam, eller ock i kompani med grannen; men presten måste dock alltid påhelsas, både först och sist, dels för höflighets skull, dels äfven derföre att folket gerna medför något till skänks åt "kära far", eller ock afbördar sig någon tionde, o. s. v. Då måste kaffet rinna i prestgården som honung och manna i Egypten.

På sjelfva högtidsdagen resa blott få ifrån kyrko-staden; ty de fleste, som bo flera mil derifrån, skulle ej hinna hem; och det är dessutom ej vanligt att fjeska i Lappland, der folket ger sig god ro med allting. Presten har således det nöjet att hela den dagen få vaka öfver sin hjord, och detsamma räcker stundom hela den påföljande dagen, tills vederbörande omsider, på 3:dje eller 4:de morgonen, finna kontarne (renslarne) vara befriade från både mat och kaffe. Då ändtligen tänka de på hemfärden, efter att således ha hållit högtid för en eller flera månader, och presten får nu husfrid på längre tid; ty i Lappland hålles ej Gudstjenst mer än *högst* hvar fjortonde dag. Kyrk-folket församlas likväl ej talrikt, utom vid de större högtiderna. Dessemellan ha derföre presterna blott ringa sysselsättning med församlingens invånare, som äro spridda på 10 till 20 mils afstånd, särdeles Lapparne, som vintertiden vistas i skogarne eller Svenska kustlandet, och om

sommaren genomtåga fjellen, ofta långt ner åt Norska sjökusten.

Under dessa vandringar, och innan de tåga längst bort, församlas Lapparne omkring de kapell-kyrkor som äro byggda längst upp i fjellen. Ett sådant kapell hade äfven Qvickjock på Alkavare-fjellet, beläget 8 mil i nordvest, uppåt gränsen. Detta bönehus lär vara uppfördt af lösa stenar, som blifvit uppstaplade utan murbruk, hvarföre ock stormen har fritt lopp genom väggarne af templet, som, både före och efter Gudstjensten lär begagnas, af Lapparne, såsom härberge. Deremot bor presten i ett tält som medföres på renskjuts. — Påföljande söndag skulle pastorn i Qvickjock begifva sig till Alkavare, och lär den färden ofta nog vara ganska besvärlig.

Jag betraktade å nyo den Romantiska Qvickjocks-dalen, som har varit stället för Lapp-folkets urgamla Gudsdyrkan, här å orten. Man visade mig en större urholkning i det norr om Qvickjock belägna Porti-fjellet och en dylik i det gent emot, på södra sidan, belägna Skellapuolta, (offerkullen), hvari de gamla Lapparne offrat renhorn åt Jubmel, på lika vis som i den förutnämda grottan i Njunnas-fjellet. — Men, likasom derstädes, ha den nyare tidens Lappar och Nybyggare äfven på offerställena

vid Porti och Skellapuolta uppsamlat hornen och begagnat dem till limkokning.

Om den i fordna tider brukade Lappska ritualen kunde jag ej här få tillförlitliga underrättelser, ty missödet ville att den enda Lapp-gubbe som kände något derom var nu så långt borta i fjellen att man ej kunde finna honom. Man sade mig att han kände många ceremonier, och kunde fullkomligt härma de gamla Laparnes Mager, då de förkunnade sina orakler dels under sång, dels äfven med ett slags recitativ, hvarunder de dansade, gestikulerade och grimacerade förfärligt. Derjemte betjente de sig af den så kallade Lapp-trumman, som äfven kallas spå-trumma.

Enligt hvad jag sedermera i Åsele fått veta af en bättre person, som sjelf sett en sådan spå-trumma, hade den utseende af ett såll eller tambour de basque. Den var gjord af en tunn träskärm som blifvit sammanböjd till en rundel, utöfver hvars ena öppning ett renkalf-skinn var utspändt. På detta skinn, äfvensom på den några tum breda trä-skärmen, voro en myckenhet figurer målade, såsom åtskilliga djur, jemte fiskar och foglar m. m. — Då trumman begagnades till spådom skedde det dels så: att renhår, som uppkastades i luften, blefvo uppfångade på trumskinnet, och efter de olika bilder hvarå de nedföllo lämpades oraklerna. — Vid högtidligare tillfällen förkunnade spåmannen sina domar

under sång och dans, såsom förut är sagdt, och då slog han derjemte på trumman med en liten hammare af renhorn.

Då under Carl XI:tes tid man trodde sig böra strängeligen hålla räfst med det förmenta "trolldoms-väsendet," lära äfven Lapparnes spåtrummor, och mera sådant, ha blifvit utdömda. — Deras ägare näpstes dervid så hårdt att de fleste nödgades förstöra så väl trummorna som andra minnesmärken af de Gamlas Guds-tjenst, hvarföre ock ganska litet deraf nu återstår; och de få reliker som finnas, förevisas högst ogerna, emedan Lapparne i allting äro misstänksamma, då de ej påtagligen kunna inse orsaken.

I Qvickjock berättades en ganska tragisk kärleks-historia, hvilken jag desto hellre anför som den rör en man af Lapp-folket, bland hvilka dylika äfventyr äro högst sällsamma. Dess sannfärdighet är intygad af Mag. P. Læstadius, och den lyder således: En ung Lapp vid namn *Anta* (Anders), var mycket förälskad i en Lappflicka som het *Ristin* (Christina); men som, enligt hvad jag förut sagdt, det ej är ömsesidig böjelse och högaktning m. m. utan rikedomen som bland Lapparne afgör hvarje frieri så fick Anta korgen af Ristins föräldrar, ehuru de unga tu

älskade hvarandra, både förut och äfven sedermera. — Emedlertid kom den förut omnämde rika *Pålso* och friade till Antas Ristin, och hon *måste* antaga hans sillbud, såsom varande ganska fördelaktigt. Men när då den stackars Anta på en gång blef underrättad om både förlofningen och bröllop-pet så blef han alldeles vansinnig. Han begaf sig till Qvickjock och tog der sitt beständiga tillhåll på en kulle, som för sin blomster-rika skönhet kallas Rosbacken. Här gick Anta beständigt, både natt och dag, ropade sin Ristins namn och sjöng dessemellan hvarjehanda besynnerliga sånger. Hans tal var äfven osammanhängande och vansinnigt, men Ristin gällde det mesta. Under allt detta åt han föga och sof aldrig.

När man omsider började att plöja på Rosbacken så jagade Anta bort arbets-folket derigenom att han kastade stenar både på dem och hästarne. Då vardt han slutligen tagen och bunden, samt införd i en lada, hvarest man tillagat en bädd åt honom. — Anta fann sig ej nöjd dermed, hvarföre han slet sig lös och var, tidigt på andra morgonen. åter på Ros-backen, der han med vilda klagorop åkallade sin Ristin, under idkeligt vandrande fram och åter, så att deraf bildades en ordentlig gångstig.

Antas slägtingar, som härom blefvo underrättade, kommo slutligen till Qvickjock och togo honom med sig derifrån. Men efter några veckors förlopp

kom vansinningen halfnaken åter, och fortsatte sitt förra lefnadssätt. Han hade ej nu mera kläder på sig än blott en titen kolt, som fladdrade för vinden, när den olycklige Anta förgäfves anropade både Gud och menniskor, för att återfå sin förlorade brud. — Slägtingarne hemtade honom å nyo till sig; men äfven der åt han ej mer än en gång i veckan, och hvilade aldrig. — Efter kort tids hemmavistande gick Anta ånyo bort från de sina; men tog ej numera vägen åt Qvickjock, utan begaf sig långt bort i fjellen. — Först om hösten blef han då funnen död i en liten stenkula, en graf uppå fjellet, den han sjelf hade uppbyggt åt sig. — Såsom ett bevis på oförgängligheten af Antas kärlek, föregaf man att kroppen var oförmultnad. (? !)

Den lycklige rivalen Pålsos öde är förut berättadt, och i bådas historia lär ingenting vara digtadt.

X.

(d. 14:de Juli.)

En och en half mil i nord-nordvest ifrån Qvickjock och tätt bredvid Kama-elfven ligger det märkvärdiga *Ruotivare* (jernberget), och gent deremot,

på Vallefjellets norra sida, uppstår det mörka Karvikberget, som en svart palt på en jul-limpa. Det är nästan lika stort som Ruotivare, och säges äfven vara likså beskaffadt. Också föreger folket, der i orten, att de två bergen varit sammanhängande *före syndafloden;* men att de då blifvit delade af Kama-elfven, som nu framflyter emellan dem.

Då jag begynte vandringen till dessa berg blåste det sunnan-vind och var så varmt att jag ej kunde fördraga blott sommar-rocken; men innan jag hade gått en fjerdings-väg förändrades vinden till nordvest och blef stormande, samt mycket kylig. — Jag låt ro mig ett stycke uppföre Kama-elfven, men gick för det mesta genom de vackra ängarne, som dock nu voro alldeles igenväxta; ty äfven de tillhöra ett bruks-nybygge, som är öde. Här växte en härlig björk-skog bland det alnshöga gräset, som ingen bergade. — Derjemte såg jag äfven här en myckenhet vildt växande vinbärs-buskar, som allestädes voro kringspridda bland videbuskar och annan löfskog. Jordmånen var god och vallen vattnades ofta af elfven, som äfven nu var i stigande af den föregående nattens regn och dagens solsken.

Omkring Ruotivare ligger en stor och ofruktbar mosse; men närmast intill berget växer både furu- och gran-skog som ser rätt frisk ut. Berget tycks vara omkring 400 fot högt öfver marken. Det

är inemot $\frac{1}{2}$ mil långt och $\frac{1}{4}$ d:o bredt, och har en gedigen malm-gång, som åt söder är circa 150 fot hög och 300 fot bred. Den synes genomstryka hela berget från sydvest till nordost, hvarest den är fulla 200 fot hög och går flerestädes upp i dagen, stundom betäckt af några tums tjock stenskorpa. Man ser der den gedigna malmen allestädes, och kan utan svårighet slå så mycket löst som man åstundar.

Det var här som Baron Hermelin låt dels bryta dels äfven borra och skjuta lös den malm, som nu till en del ligger nedvräkt utföre bergets norra sida, och till en del blifvit nedkörd och aflassad på ängen vid Qvickjock. Nedanföre det förstnämda brytnings-stället står ännu den stuga qvar som Hermelin der låt uppföra åt arbets-folket. Den är väl timrad och försedd med två rum, samt fönster, dörrar och spis.

Baron Hermelin lär väl ha varit i Qvickjock, men icke vid Ruotivare; ty då hade hvarken husbyggnaden eller sprängningen skett, emedan allt detta var så mycket mera öfverflödigt som vid bergets södra ända ligger en så stor myckenhet malm, hvilken nedrasat från bergshöjden, att blott detta lager är mer än nog, i ett sekel, för tie masugnar. — På denna ofantliga massa af gedigen malm ligger nu ett tunnt lager af grus, jord och mossa, hvari skogen växer. Malmhögen räcker upp på halfva ber-

get, och går sluttande minst ett par tusen fot nedåt skogsmossen, der utomdess spridda stenrös af gedigen malm ligga här och der kringkastade.

All denna malm ligger sjelfbruten tillreds att afhemta, när som helst, och man behöfver ej dervid göra sig mera besvär än att endast bortsopa mossan och sedan pålassa större eller mindre klumpar, efter behag, och köra de jemna ängarne utföre till Qvickjock, ditåt marken lutar.

Ruotivare-malmen är af olika beskaffenhet, både sämre och bättre, ifrån och med 50 till och med 60 procents rikhaltighet. Den är blågrå och glansig, samt något magnetisk, men utan all oart. Skulle det någonsin bli fråga om dess bearbetande på allvar, så har den äfven fördelen af att vara mycket lättbruten. I sjelfva berget skulle man, utan skott, endast med spett och jernkilar, kunna lossa större qvantiteter. Med några slag utaf släggan sönderdelas de stycken som ligga nedrasade. — Likväl är den så fast att man ej behöfver frukta för dess söndergrusande vid transporten, såsom händelsen är med en del af Gellivare malmsorter.

Ofvan på Ruotivare finnas två mindre sjöar eller gölar, ur hvilka en bäck nedrinner åt norr, just der sprängningen skett för Hermelins räkning. Den andra bäcken går åt söder, och framsorlar öfver det nedrasade malmlagret, hvarest vattnet har bortsköljt

mossan från malmstyckena, som der således blifvit blottade.

Om Baron Hermelin fäst sina bergsåtgärder endast vid Ruotivare, så är det mer än sannolikt att detta berg nu haft lika stor ryktbarhet som Gellivare, ty, då man till Ruotivare äfven räknar Karvikberget, så äro dessa malmlager lika så stora som de i Gellivare. Om de ej äro likaså rikhaltiga torde sådant dock uppvägas af malmstockens gedigenhet i dessa berg, då den i Gellivare är besvärad af mellanliggande bergarter, som göra brytningen både kostsam och besvärlig. Dessutom är all malmen i Ruotivare lätt transportabel, huru långt som helst, hvilket deremot ej är förhållandet med en stor del af Gellivare malmsorter, t. ex. i Välkomman, Gustaf Wasa, nya och gamla Robsahm och Johannis grufvorna, samt till en del äfven i Bergmästaregrufvan m. fl. Dessas malmer är grynig och så lös att den faller sönder, hvilket allsicke sker med Ruotivare-malmen, utan våld. Den skall, utom allt detta vara lättgående och ge godt jern; men ingen har hittintills noga undersökt möjligheten för en någorlunda vinstgifvande malmtransport ifrån dessa Qvickjocks malmberg, hvarföre jag ålade mig denna pligt, och vill nu redogöra för resultatet af mina forskningar.

Från Ruotivare till Qvickjock är, $1\frac{1}{2}$ mil jemn och lättkörd väg, allt utföre till stranden af

Saggat. Derifrån och till Niavvi är 3$\frac{1}{4}$ mil, hvaraf $\frac{1}{8}$ är landväg öfver morkan. Vidare öfver Tjomotis och Skalkajaur tillsamman (efter de åtskiljas blott af ett litet sund, med fullkomligt lugn-vatten) är 5$\frac{1}{8}$ mil, hvaraf $\frac{1}{16}$ är landväg, öfver morkan, förbi Skalkaforssen. Derifrån öfver Parkjaur och morkan 1$\frac{1}{16}$ mil, hvaraf $\frac{1}{16}$ är landväg. — Öfver Randijaur är 1$\frac{1}{4}$ mil. Derifrån äro se'n två vägar att välja: antingen öfver skogen till Vaikijaur, $\frac{1}{2}$ mil landväg, och sedan sjön utföre, 1$\frac{1}{2}$ mil, tills elfmynningen och fallet begynner, vid sydöstra ändan af Vaikijaur. — Den andra vägen går öfver morkan mellan Randijaur och Purkjaur, $\frac{1}{2}$ mil, samt vidare öfver den sistnämda sjön och Saskemjaur till Saskems nybygge, hvarifrån det är $\frac{1}{2}$ mil landväg till Jockmock.

För min del gillar jag så mycket mindre den senare vägen som den förra leder rakare till målet, om jag får tänka mig en jernverks-anläggning i Vajkijaurs-forssen, dit man har circa 12 mil sjö- och 2$\frac{1}{2}$ mil landväg. — Det låter väl något besvärligt att nödgas transportera malmen 14$\frac{1}{2}$ mil; men då man betänker att blott 2$\frac{1}{2}$ deraf äro landväg (låt vara äfven 3, ty vägen är ej bestämdt mätt) så minskas svårigheterna betydligt, helst de *nu* i dessa trakter boende nybyggarne vilja, på större båtar, transportera malmen från det ena båtlaget till det andra. — Efter den beräkning som der å orten gjordes, i sam-

råd med förståndiga bönder, skulle man kunna, för 1 R:dr B:co per *Skål.*, ha malmen i trakten af Jockmock.

Om den förutnämda uppdämningen gjordes i Parkjaurs-forssen, och Skalka-strömmen rensades så att Tjomotis, Skalka och Parkjaur fingo en jemn yta, så hade man derigenom fått en enda segelbar sträcka af nära 7 mil, och *det* arbetet blef ej svårt, men lönade sig rikligt. — Att för öfrigt, till en början, bråka med kanaler och strömrensningar vore ej rådligt, ty sjelfva jernverks-anläggningen blir kostsam nog. För transporterna sörja invånarne med all säkerhet, *om de behandlas ärligt och ordentligt.*

Ville man deremot, en gång, slå sig ut i stort, så kunna ej bättre lokaler för större jernverks-anläggningar önskas än de som här finnas; ty man tänke sig *ett* jernverk vid Niavvi, *det andra* i Parkjaurs-forssen, der dammen således på en gång kunde gagna jernverket, och tillika åstadkomma den förut omtalade uppdämningen. Slutligen *det tredje* i Vajkijaurs-forssen, ½ mil från Jockmock. — Alla dessa bergverk finge då en särdeles behändig kommunikation sig emellan, ty lastbåtarne, som t. ex. förde kol eller ved upp till Niavvi, kunde ta malm och tackjern derifrån nedåt Parkjaur, och så alltigenom, undan för undan. — Vattenbrist i dessa strömmar är ej tank-

bar;

bar; men väl kunde dammarne skadas, af is och flodvatten, om de ej byggdes väl och säkert.

Hvad slutligen beträffar kolskogen och dess tillräcklighet, så medgifves gerna att de ej obetydliga qvantiteter som finnas i trakten af Vallefjellet och Qvickjock, äfven som vid stränderna af Saggat och i trakten af Niavvi, ej böra påräknas såsom tillräckliga för en masugn vid det sistnämda stället. Men deremot äro skogarne kring Tjomotis och Skalkajaur så stora och växtliga att de för alltid skola stå bi, ej endast för Niavvi, utan också för en enkel eller dubbel masugn, med tillydande stångjerns-hamrar, vid Parkjaurs-forssen, helst Randijaurs kringliggande stora skogssträckor få räknas dit.

Hvad angår Jockmocks-verket, vid Vajkijaurs-forssen, så må det byggas huru stort som helst, — (med beräkning ej endast på Ruotivare, utan äfven på det *Blodstensberg*, som nyligen blifvit uppfunnet ej långt ifrån Jockmocks prestgård); — och skogarne deromkring skola dock alltid finnas tillräckliga. Jag har ej flyktigt betraktat denna vigtiga sak, utan med noggrannhet undersökt och pröfvat densamma, och jag har dervid funnit: att skogen omkring lilla Luleå vattendrag, äfvensom deremellan och stora Luleå elf, är lika så växtlig som å sandmoarne i grannskapet af Selet och Avaforss, samt mellan Skellefte och Näsberget. — Jag har anmärkt att skogens friskhet be-

6

ror mindre af ortens latitud (så vidt ej fråga blir om sjelfva snögränsen och dess trakter), än af jordmån, sjöars och strömmars grannskap, samt traktens höjd öfver hafvet. — Saggat, t. ex., ligger blott 1060 fot högt; Skalka och Randijaur ännu lägre, och Vajkijaurs yta ligger föga mer än 900 fot högt öfver hafvet. Detta ovanliga förhållande, med en så långt upp belägen fjelltrakt, gör att den kan vara och är äfven ganska fraktbar och drifvande, så väl hvad skogen som den öfriga vegetationen angår.

Dessutom måste äfven härvid anmärkas att skogen i dessa trakter är mera kärnfull och hårdare än söderut, i följd hvaraf kolen äfven bli drygare, om milorna väl utbrännas. Jag har låtit fälla träden, och efter safringarne beräknat växtligheten, som i sanning öfverträffade min förmodan. — Man kunde, vid kolningen, invända att folket här å orten ej äro vana dervid, och det är sannt; men penningen är en ypperlig läromästare, i våra dagar, och *om* den ej skulle visa sig tillräcklig, så vore det ju en enkel sak att vid Parkjaur uppföra en dubbel kolugn, dit veden flottades och utbrändes, hvarefter kolen derifrån lätteligen kunde forslas, både uppåt och nedåt vattendraget, efter behof.

Den nya uppfinningen att blåsa tackjern med upphettad luft får ej heller glömmas i kalkylen, helst den metoden insparar $\frac{1}{5}$ kol. — Skulle nu dertill, såsom man har allt skäl att hoppas, pudlings-pro-

cessen och tackjernets behandling med ved lyckas, så har man i dessa förbättringar en ny anledning att allvarligen tänka på Ruotivare. — Hvarföre ock icke bygga masugnarne och stångjerns-verken så nära intill hvarandra att tackjernet kunde tappas direkte ur smältugnen in i stångjerns-härdarne?! — Månne ej dermed kunde sparas både kol och arbetsmöda?! — Jag ser ej något giltigt skäl *emot* det förslaget.

Om någon skulle tro att jag, i föregående anföranden, romantiserat, så får jag deremot anmärka: att jag sjelf ej *kan*, och derföre ej heller *vill* begynna en jern-affär, hvarken i stort eller smått, i dessa eller andra bergsbygder; men att, så vidt jag nu vet, finnes rätt få orter hvarest män med kapitaler och kunskaper skulle kunna bättre använda dem än i Qvickjocks-trakten; och emedan jag både sjelf sett, och af invånarne äfven hört försäkras, att en bergsrörelse der å orten skulle sprida mycket lif och verksamhet för landets odling, så kan jag ej annat än innerligen önska, det måtte någon sak-kunnig man pröfva det af mig uppgifna förhållandet och derefter ta sina mått och steg, både till eget och allmänt bästa!!

XI.

Sedan jag, på förutnämde sätt, hade noga betraktat Ruotivare, begyntes klättringen uppföre Vallefjellet, för att komma till toppen af Vallespiken. — Klockan var redan 9 på aftonen; men som intet mörker hindrade min vandring så fortsattes den i jemt stigande, först genom den vackra granskogen, som växte ymnigt på sidorna utaf Vallefjellet, och sedan genom de dernäst vidtagande björklundarne. De voro i början täta och vackra, men ju högre jag kom uppåt fjellet, ju glesare och knutigare blef björk-skogen, som ock slutligen alldeles upphörde, och lemnade rum för en hop låga videbuskar och fjellbjörken, hvilken högst upp på berget var sällsynt och jordkrypande.

Här flöt den ena bäcken bredvid den andra och förde ett iskallt vatten, som flöt ned ifrån snömassorna på den höga Vallespiken, och öfversköljde fältet.

Mina följeslagare hade ej lust att gå rätt fram, utan sökte sig krokvägar, för att undgå vattnet och

drifvorna, hvarföre jag ensam gick rakt uppåt berget, der snön låg flere alnar djup; men ju högre jag här kom upp på fjellet ju mindre blef snön, tills den omsider alldeles försvann. Jag klättrade sedan på en ofantlig massa af större och mindre, mest flata, stenskifvor, som voro hopvräkta, det ena lagret uppå det andra. Deremellan fanns, här och der, en och annan ranunculus nivalis; men slutligen såg jag ej något annat än stenskraflet. Här tillkommo mina vägvisare, och jag fick en nödig beklädnad mot den kalla nattluften, fast det nu var för sent, ty jag kände mig redan vara genomkyld.

Omsider nådde jag högsta toppen af Vallespiken, och der fanns ej heller annat än idel hopvräkta stenmassor. Jag såg ingen skymt af kärnberget, ej heller någon mull. Hela fjellhöjden liknade en ofantelig störtvåg af sammanhopade stenskifvor.

En halftimma derefter gick solen ned; och så väl före som under solsättningen var denna fjelltrakt oändligt skön. Från Vallespikens topp, som ligger 4100 fot högt öfver hafvet, såg jag en mängd af fjellberg, strömmar och sjöar, rund omkring; men det som här mest förtjuste mig var solskenet på de få glacierer som lågo vid horisonten, och voro snöfria. Det var som hade elden flammat på dessa glatta isfält när solstrålarne träffade dem. Lågorna skiftade mellan blodrödt

och brandgult, och gåfvo de tillgränsande snöfälten ett slags eldfärg. — Jag ville förlikna detta mångskiftande eldskimmer vid Norrskens-flammornas lek, som här syntes på isbergen, i stället för på den klara himmelen.

Då slutligen allt detta upphörde begaf jag mig genast på återvägen till Qvickjock, men tog nu kosan utåt det jemna och vackra Vallefjellet, som ligger minst 5 eller 600 fot lägre än Vallespikens topp. Likväl har det, Gud vet af hvad orsak, blifvit uppgifvet såsom varande långt högre, då likväl intet fjell i hela denna trakten af mig kunde anses öfverträffa Vallespiken, med undantag af Staika och Tarrekajsi. — Jag hade ännu 2 mil till Qvickjock, var ytterst uttröttad, och plågades här äfven af myggorna, men glömde alltsammans då jag kom till södra ändan af Vallefjellet, hvarifrån utsigten öfver Saggatjaur och Qvickjocksdalen var särdeles romantisk. Sjön låg nu stilla i djupet, som en vänlig graf, och derjemte stod kyrkan och griftplatsen inunder mig, såsom en fridhamn ur stormarne. Kama-elfvens sorl i den stilla natten förekom mig nu som en dyster högtids-sång, bland de otaliga jättevålnader, hvilka rundt omkring stodo tysta, såsom mumier i sin likdrägt. Hela naturen tycktes drömma, och inom en qvarts timma, efter hemkomsten, var äfven min själ en pilgrim i drömmarnes regioner.

XI.

(d. 15:de Juli.)

Påföljande eftermiddag, d. 15:de Juli, lemnade jag Qvickjock, och begaf mig nedåt Björkholmen, der jag fått löfte om lots öfver skogarne till stora Luleåjaur och Harsprånget. Jag hade velat ta vägen från Qvickjock rakt öfver Ultivis-fjellet till stora Luleåträsket; men som ingen säker vägvisare kunde fås så måste jag åtnöjas med kroken åt Björkholmen.

Då jag, på denna sjöfärd, passerade Tjomotisjaur berättades att Tolfmannen i Randijaur, bland de häromkring varande bergen, hade funnit en märkelig koppar-anledning. Jag har sedan varit i tillfälle att granska malmprofverna från det ifrågavarande kopparberget, och har funnit dem skäligen goda. — Dernäst sade man: att i Tjomotis-elfvens största fors har ej längesedan stått en bild af Jubmel, midt i det skarpaste fallet. — Denna stenbild hade, för kort tid sedan, blifvit kullstörtad af en nybyggare från Granudden, och ehuru ingen numera saknade "Afgudabilden" så tyckte man, likväl, ganska riktigt, "att den

gerna kunde fått stå qvar, såsom ett minnesmärke från forntiden." — Det sades äfven att "våldsverkaren" för omaket blifvit lam i högra armen, ehuru detta var dikt, ty händelsevis kom mannen till Björkholmen, medan jag var der, och befanns vara utan all vank.

Under färden öfver stenviken, på Skalkajaur, öfverkom mig, för andra gången, en nästan lika så häftig storm som vid uppresan; men äfven nu gick allting bra, och jag kom lyckligt och väl till Björkholmen, på morgonen den 16:de Juli. — Då jag sedan vaknade kände jag mig ej endast trött, utan äfven illamående, och beslöt desto hellre att här hvila öfver en dag, som stället var trefligt, och folket godt.

Äfven här å orten betraktades jag såsom ett kungligt sändebud, och som jag derföre hade lust att sätta folkets välvilja på prof, så sade jag nu till mannen på Björkholmen, hvad sannt var, att jag ingalunda vore någon "Kungens man", utan endast min egen "sjelfsvälting;" och emedan jag nu blifvit sjuk så bad jag honom att likväl ej öfverge mig i nöden, utan herbergera och vårda mig, tills vidare, med vilkor att derföre *framdeles* få sin betalning.

Den som hunnit öfver sina 17 år torde väl ha sett huru långt man i allmänhet kommer *i denna*

verlden med löften om *Guds välsignelse* och *framdeles liqvid.* Det är ock föga underligt; ty framtiden är omyndig, och Guds välsignelses rike är förvandladt till en allmänning, der alla stympare gripa en liten glosa, för att dermed gälda stora välgerningar. Också trodde jag ej att min karl skulle hålla god mine, se'n han fått säkert veta att jag ej var "Kungens man," och ej hade penningar; men, till skam för mitt tvifvel, förblef han ej endast lika höflig som tillförne, utan gick bort till sin bror, och, i all välmening, skaffade mig först Engelskt salt, och förklarade sedan: "att, ehuru brådtom det var med höbergningen, så ville han likvist bli hemma och betjena mig som var sjuk." — Detta tilläts dock ej, den dagen; men påföljande morgon märkte jag fullväl att mitt halfva skämt blef helt allvar, ty nu *kunde* jag ej fortsätta resan, emedan den tilltagande febern redan gjorde mig hufvudyr. — Bonden blef nu i två dagar min trogne vårdare, och äfven hans hustru visade mig derunder all möjlig välvilja.

Jag har, långt förr än vid detta tillfälle, både kommit uti och ofta med föresats kastat mig in i brydsamma hvirflar, af både större och mindre art, för att *derigenom* få se Guds verld och menniskorna *sådana de egentligen äro:* en kunskap som intresserar mig mycket, men som icke vinnes så länge man

blott sakteligen konverserar och tar sitt thé med dem. — Höflighet är visst god, men *sanning* och *ärlig mening* värderar jag långt högre, och jag har alltid njutit mer af en enda Gudomlig blick och ett par vänliga ord, än af dessa tusen tomma tirader, som hvarje hjertlös stympare har instuderat. Ja, jag hör till och med hellre att någon, i vredes mod, *ber fan ta mig*, ty jag vet då att det är uppriktigt taladt, än att man, af artighet öfversköljer mig med *Guds välsignelse* och snömos.

Det lär väl ej behöfva sägas att *de* välönskningar som gå ifrån hjertat ej kunna vara ovälkomna, och man igenkänner dem äfven lätt på röstens klang och på blicken m. m.; men då så mycket i denna verlden är ställdt på att *synas* och så litet på att *vara*, till och med inom kärlckens och vänskapens heliga område, så må det förlåtas om man någon gång sätter det goda folket på halkan, för att få se huru tokroligt de bete sig. Mängden stretar ynkligt, ty jordens Gudomligheter äro ej många; men Nybyggarn i Björkholmen höll profvet så att jag, under hela min återstående lefnad, skall bevara hans minne i ett tacksamt hjerta. — Det var ändock ej behagligt att insjukna på allvar, så långt upp i fjellen; men tanken på döden är ej tyngre än den uppå lifvet, och då man redan har sett sin lefnads vårmorgon och dess

sommardagar försvinna, så ser man just icke så ogerna att hösten nalkas, ty hvem vet icke att hvarje timma då för oss närmare till evighetens skönare vårland?! —

Lördagen, d. 19 Juli, begåfvo sig alla till Jockmock, för att der fira böndagen, och jag låt då äfven föra mig, i en båt, först utåt sjön, och se'n genom den förutnämda Skalka-forssen, och se'n vidare, nedåt Jockmock. — Jag såg nu ytterligare att den ofvannämda forssen ej är svår att både rensa och uppdämma; men för öfrigt må man ej här uppe tänka på forsfärder, med last-båtar. Strömmarne äro dertill för häftiga, och kunna ej göras farbara. — Med utmärkt välvilja blef jag emottagen på Jockmock, der Lapparne, redan om Lördags-aftonen, stojade både i och omkring prestgården, och voro ej tysta på sjelfva söndagen. Då jag nu jemte deras olåt, fick höra klockringningen, på morgonen, och såg ett par Lappgubbar komma in till mig, trodde jag, i feber-drömmen, att man ville föra mig till kyrko-gården; protesterade fördenskull emot en dylik åtgärd, under föregifvande att jag ej ännu vore död; men då ringningen förnyades trodde jag det blef allvar, och tröstade mig med den förmodan: "*att Doktorerna kände döden bäst*," och tänkte: det må gå. Derpå vände jag mig åt väggen, somnade in och — lefver ännu.

Efter nära tre veckors sjukdom, under en engla-vård af det dyrkade prest-folket, beslöt jag att å nyo försöka mina krafter, fick derföre en vägvisare och begaf mig åstad, klockan 8 om aftonen, d. 3:dje Augusti. — Jag har hört berättas att någon, som varit bra pirum, funnits stående midt på gatan, en natt, med sin portnyckel i handen, och då någon frågade hvarföre han stod der? svarades: "att emedan hela verlden dansade omkring honom, så trodde han att äfven hans eget hus skulle komma, i sinom tid, och då ville han genast kunna öppna dörren och gå in." — På ett dylikt sätt hvimlade nu äfven träd och klippor för mina ögon, och aldrig tillförne voro Lapplands strömmar så besvärliga som nu. Likväl gick jag småningom från Jockmock till Wajkijaurs by, ½ mil, genom vacker skog, och rodde sedan ¼ mil öfver sjön.

Kring stränderna af Wajkijaur voro, här och der i träden, upphängda några urholkade klossar, hvari knipor och andra sjö-foglar lade sina ägg, som af Nybyggarne uppfångades. — Detta sätt att låta de i Lapplands vattendrag ymnigt förekommande sjöfoglarne värpa, i dylika vid stränderna utsatta holkar, är allestädes vedertaget, och lemnar ofta en god behållning. Sammaledes brukas äfven att straxt under vattenytan, vid sjö-stränderna, utlägga slagjern med

fisk eller något annat till agn, för att dermed fånga sjö-fogel, särdeles svanor, som här skola finnas i myckenhet, vissa tider.

XIII.

(d. 4:de Aug.)

Från Vajkijaur gick vägen öfver skogar och sjöar till Bruks-nybygget Anajock, som ligger i närheten af stora Luleå-elf, två mil ifrån Vajkijaur. — Hela denna trakt var beväxt med vacker furu- och granskog, samt asp, al och björk. Der skogs-eldarne hade gått fram stod nu ett härligt gräs. Jord-månen var, å flere ställen, lerblandad och ganska god, till och med på höjderna. — I Anajock växte ett öfver måttan vackert korn, rundt omkring husen och på några åker-täppor, som voro upphackade på höjderna i skogsbrynet och vid stranden af den lilla strömmen Anajock. Den löper ur skogs-träsket Anajaur, och faller i stora Luleå-elfven, $\frac{1}{4}$ mil ifrån nybygget.

Här, liksom på flere ställen, lågo de utdelade soppgrynen obegagnade qvar i sina karduser, eme-

dan folket, af okunnighet och ovana, ej förstår att handtera och bereda dessa födoämnen. Att, i undsättningsväg, lemna penningar torde alltid vara det bästa, ty den behöfliga säden anskaffas då lätt nog ifrån städerna, och renkött fås då utaf Lapparne. — Allestädes här å orten såg jag, vid byar och nybyggen, flere par snö-skidor, jemte vinter-åkdonen (*attjan* och *pulkan*) utom hus, samt Baron Hermelins porträtt inne på kammar-väggen. Så äfven i Anajock. Den ädle mannen omtalades, af Lapplands Nybyggare, såsom deras störste välgörare, och saknades djupt af både höga och låga. Han föddes d. 4 April 1744; var rik, och egnade hela sitt sköna lif *åt fosterlandet*. Han dog fattig, d. 4 Mars 1820.

I Anajock hvilade jag några timmar, hvarefter vandringen å nyo fortsattes, genom vacker skog. Jag styrde nu kosan mera nordligt för att komma uppåt det beryktade vattenfallet, i stora Luleå-elf, som kallas *Harsprånget*. Straxt der nedanföre på sydliga stranden, hade nybyggarn, som nu lotsade mig, en båt, för att fiska harr i selet mellan forssarne; men han sade mig, att ingen resande förut hade gått öfver elfven på detta ställe, och han trodde ej heller att jag skulle våga försöket, då jag fick se skummet och hvirflarne. Han sade likväl, att der var ett *sel*, (spakvatten) och jag beslöt *derföre* att gå rakaste vägen. — Då jag kom upp på höjden af Ananas-berget hade jag på en gång en härlig och stor utsigt

öfver elfven och det kringliggande landet, och hörde här äfven dånet af det ofvannämda vattenfallet, som skall vara det största i Sverige, och ett bland de större i Europa. Ju mera jag nalkades derintill ju mera ökades dånet, som liknade en fjerran orkan. Då jag omsider kom upp på de sydvestra skogshöjderna, vid elfstranden, $\frac{1}{2}$ mil ifrån fallet, syntes de hvita dimmorna, som derifrån uppstego i skogen, likt bleka molnstoder.

Natten var ovanligt skön, och månen sken klart öfver mig ned på elfven, som här frambrusade mellan berg och branter. Båda elfständerna äro här ytterst ojemna, sterila och bergbundna. Jag har aldrig sett en vildare och mera rå natur än dessa stränder, som på en mils sträckning upp till Porrios-fallen, der stora Luleå-vattnet begynnner, utgöras af idel ruggiga och svarta klippor. — Det vackra månskenet kunde ej mildra denna spök-fysionomi. — Då jag kom ner till elfstranden, der båten låg uppdragen vid det så kallade selet, syntes der ofvanföre en trång mynning, mellan klipporna, hvarifrån vattnet frambrusade med kokande hvirflar. Detta var sista afsatsen för Harspränget, och circa 500 fot der nedom var åter en forss. Emellan dem båda skulle vi ro öfver i en båt, som på sin höjd kunnat bära en man till. Nu såg jag huru orätt min lots hade gjort som med benämningen *sel* (spakvatten) lockat mig häråt, ty böljorna kokade fram mel-

lan forssarne, och lugnvatten fanns blott i den lilla bugten der båten låg. Jag *måste* nu antingen färdas öfver elfven på detta ställe, så godt jag kunde, eller ock gå 2 mil tillbaka och sen 2 mil upp igen, i stället för denna vattenväg af hundra fots längd. — Båten drogs derföre i vattnet — och forssfärden begyntes.

I början gick allting lätt, ty strömmen var obetydlig vid landet, der harrfisket var; men så snart vi kommo ut i de rätta hvirflarne ville det ej mera bära sig. Vattnets kraft var härstädes långt större än jag hade förmodat, och båten dansade omkring ett par slag nedåt forssen. Roddarn vardt blek dervid, men teg och tog bättre tag, och jag sjelf dröjde ej länge att hjelpa till med reserv-årorna, ty färden såg visst icke väl ut, såsom den nu gick. — Efter några allvarsamma tag, och lite kall dusch af störtvågorna, uppnåddes nordliga elfstranden, just i behaglig tid. — Sen klättrade vi uppföre de svarta och mossiga bergen och vandrade framåt Harsprånget, hvars dån, i den tysta natten, var majestätiskt, men hemskt. — Vi gingo nära ¼ mil framåt, och på större delen af denna väg syntes elfven, eller, rättare sagdt, den fortsatta Har-forssen, djupt inunder oss, inbäddad mellan mörka, nästan lodräta klippor, som här blifvit öppnade till en ofantlig kanal, hvilken gick fram tvärt igenom bergmassorna. Den ena lilla

skogs-

skogsbäcken efter den andra kastade sig utföre klipporna, och försvann i den djupa grafven.

Omsider kom jag längst upp till forsshufvudet, och vattnets tjutande liknade här stormens raseri på en höstnatt. Stora Luleå elf går, uppom Harsprånget, mellan klipporna, fram med skummande böljor; men vid första egentliga stupfallet kastar sig forssen rätt ned, på circa 20 fots höjd, och flyger sedan så fort genom den trånga och brådstupande rännan i berget, att man svårligen kan följa hvirflarnes lopp med ögonen. Vattenpelarne tyckas emellanåt omfamna hvarandra, och slungas derunder flera slag omkring. Stundom hoppa de eller kastas högt upp emot klippväggarne, såsom den mest hvirflande yrsnö. Hela stupfallet, inberäknad den första afsatsen, tyckes vara omkring 100 fot högt. Det liknar ett dimmigt och hvitkokande afgrunds-svall, som vid nedersta ändan störtar rakt på en der motstående klippa, hvarvid forssen hoppar högt upp i luften och återfaller, böjer sig derefter åt sidan och fortsätter, i vildt raseri, sin skummiga färd mer än $\frac{1}{8}$ mil nedåt, mellan de mörka och lodrätt uppstående klippväggarne.

Strömfåran liknar en genom bergen sprängd ofantelig graf, der den till $\frac{1}{20}$ af sin vanliga bredd sammanträngda elfven, med en blandning af tjut och dån, oupphörligt spökar i snöhvit svepning. Fallets hela höjd, från början till slutet, uppgifves vara 400

fot. — Mellan bergsklyftorna växte, här och der, Linnæa borealis, samt några halfmognade och frostbitna hjortron.

Straxt nedom egentliga stupfallet, på samma klippa som trotsar forssens våld och står som en bergö midt i svallet, öfverser man bäst den ofvanföre rykande forssen och den nedom kokande afgrunden. Man blir våt af dimmorna, och de svartglänsande halkiga klipporna äro högst farliga att beträda, särdeles om man är matt eller svindlande.

Midt i sluttningen af stupfallet ligger en holme, och i sydvest om densamma framlöper en mindre gren af elfven, som der hoppar mera rakt ned än den stora vattenmassan. Man vet ej antingen detta mindre vattensprång, eller den omständigheten att dimmorna öfver fallen om vintertiden sammanfrysa till en bro hvaröfver hararne sägas framhoppa, gifvit anledning till benämningen *Harsprånget.* (*Njommel-saska;* och icke *Njaumensaskas*, såsom det orätt blifvit skrifvet.) — På nordöstra sidan har en mycket stor häll nedvältrat på klipporna och bildar en stengrotta, som nu kan rymma 10 personer. Der ligga ock flere bränder qvar efter dem som der hvilat; men jag valde hellre min bädd under Guds öppna himmel, ej långt från ett större stenrös, som liknade ett jättekummel. Det låg något längre framåt, i norr. — Värre stenhide än här har jag dock aldrig genomklättrat.

Hällarne lågo så tätt intill hvarandra uppstaplade, som Östersjöns förargliga brytvågor. Det var ett stenhaf som ville likna fjellen; men det var för smått.

Om det skulle synas underligt att jag, så väl här som vid ett par föregående tillfällen, valt nätterna till mina betraktelsetider, så vill jag först anmärka: att äfven ännu, d. 5:te Augusti, var natten häruppe föga dunklare än dagen, helst nu under månskenet. Dernäst bekänner jag uppriktigt: att nattens lugna skönhet, sådan den nu var, alltid har intresserat mig mera än dagens brokiga virrvarr. — Skulle någon dessutom påminna om *sömnens ljufva ro*, så *måste* jag, för att äfven i den delen rättfärdiga mig, tillstå: att jag tror säkert det hvar och en får sofva nog i grafven, en gång. Och månne ej de, som hvila för mycket före döden, äro just desamma som gå igen, såsom vålnader efteråt, för att då fullgöra sitt i lifvet försummade åliggande?! — Och då må man, så gerna först som sist, göra ut sitt beting, och se'n sofva på saken. —

XIII.

(d. 5:te Augusti).

Från Harspränget fortsatte jag kosan än längre åt norr, för att få se landet kring stora Luleå-vattnet. Jag begaf mig fördenskull till Porrimilli, ett alldeles å nyo insynt nybygge, som är beläget i nordost om de förutnämda Porrios-fallen, strax bredvid stranden af Luleåjaurs nedersta ända. Dit var en mil ifrån Harforssen, och vägen gick här, såsom från Anajock, genom idel obanade skogstrakter. Det var så kallt om natten, särdeles vid solens uppgång, att det frös en tums is-skorpa å vattnet på myrorna, och mossan hårdnade äfven så att den braskade under fötterna; men å de åkrar som lågo på höjderna skedde likväl allsingen skada på kornet. Endast potates-kålen blef något bränd af frosten, men icke så att det skadade växtligheten af sjelfva jordfrukten.

Porrimilli är bebygdt af 2:ne åboer. En liten skogsbäck åtskiljer deras ägovälden, som, hvad gårds-tomterna beträffar, ej äro stort mer än 200 fot aflägse från hvarandra. Husen voro nytimrade och vackra, men ej ännu inredda. På stället vistades nu endast ett par nygifta personer, som vårdade kreaturen. De bodde i en särskilt liten kula, der jag kröp in,

och lade mig på något björkris och ett par renhudar. — Här återsåg jag samma Lappqvinna som var med under den förutnämda seglatsen på Stenviken. Hon var sig alldeles lik: liten och kort; knotig och kantig; hade bred mun och rinnande ögon, samt en låg panna. Gud signe henne! — Än vidare fortsattes vägen norr-ut och längs uppåt stora Luleåjaur till Jutsaråva, eller Råvatsch, såsom det äfven kallas, ett nybygge som för 3 år sedan blifvit anlagdt på god jordmån, å en sluttning, hvarest elden förstört den högväxta granskogen och mossan, dock utan skada för marken.

Under vandringen från Porrimilli, d. 6:te Augusti, besteg jag det nära belägna Napaberget och öfversåg, från dess topp, större delen af norra Luleåsjön, hvars stränder för det mesta bebos af Fiskare-Lappar. Benämningen utmärker deras lefnadssätt. — Från Napaberget syntes åter de 3:ne Porriosfallen, som utgöra första egentliga begynnelsen af stora Luleå-elf. Den mellersta forssen är inemot lika stor som Harspånget, och alla tre fallen räknas till nära 300 fots höjd, men deras omgifning har ej det vilda utseende som bergstrakten vid Harforssen.

Alla tre Luleå-träsken ligga trappvis öfver hvarandra, och mellan dem ligger *Stora sjöfallet*, det såkallade *Jaurikorchi*, hvarest Luleå-träskets hela vattenmassa går öfver en berghäll och nedstörtar, med 3:ne afsatser, i den straxt nedanföre belägna sjön. Första stupfallet uppgifves vara 80

fot högt. De två andra lära tillsamman utgöra lika mycket. Afvägningen gjordes, år 1805, af Landtmätaren Montell.

Utom den betydliga höjden har detta vattenfall en särskilt märkvärdighet derigenom att en större elf, som kallas Satisjocki, kommande ur träsken Situs och Satisjaur, nedstörtar, från norra stranden af fjellarne, midt för den sista afsatsen, i sjöfallet och korssar den stora vattenstrålen, hvarigenom brytningen och forssens larm än mera ökas. — Emedan *stora Sjöfallet* är beläget omkring 600 fot högre än Harsprånget och i en kal fjelltrakt, så höres dånet deraf, som en fjerran storm, på flere mils afstånd, då luften är klar. Jag hörde det redan på Napaberget, som ligger 3 mil derifrån.

I öster om detta berg (Napaberget) syntes första början af *stora Muddus*, ett myrland af fem mils längd och 1 à 2 mils bredd, och i norr såg jag en myckenhet stora och vackra myrtrakter, som ofelbart skulle föda hundrade-tals kreatur, om de blefvo utdikade och odlade. — Men den tiden kommer väl. — Det är ej stort mer än en mans-ålder se'n Lycksele och Åsele Lappmarker voro en dylik vildmark, och nu äro de likväl odlade och befolkade af ett förmöget och trifsamt slägte. Visst är klimatet derstädes något bättre; men äfven södra Lappland ligger, till en stor del, föga lägre än de nyss omtalade myrtrakterna, vid nedra Luleå-vattnet, på hvil-

ka jag såg en bördig moss-jord och vacker gräsväxt. Man jemföre kustländerna vid Ume och Luleå. De sednare äro visst icke sämre än de förra, fastän de äro nordligare. — Vill man blott finna skugg-sidor och omöjligheter för allting så behöfver man visst icke söka långt efter anledningarne dertill, särdeles då fråga är om odlingar i vildmarken; men lika säkert som det är att en klyftig tviflare, som får tala ensam, kan bevisa omöjligheten af Lapplands odlande och Sveriges sjelfbestånd i framtiden, lika säkert är det äfven att om landets ressurser förståndigt bedömmas och begagnas, till och med i det misskända Lappland, så kan Svenskarnes kraft derigenom bli mycket förökad, så väl hvad angår de arbetande som ock deras vapenföra försvarare.

Rundt omkring *Sjöfallet* (Jaurikorchi) stodo snöbergen upptornade på lika vis som förut är berättadt om Qyickjocks-fjellen, hvilka till en stor del syntes från dessa trakters större bergshöjder. — Kabbla och Porti-fjellet, jemte Ultivis långa sträckor, stodo högt upp ibland horisontens skyar, på sydvestra sidan om de stora Luleå-träsken. På norra sidan märkte jag hufvudsakligast Inbakajsi, helt nära vid stora sjöfallet. Längre i sydost uppreste sig det snöklädda Joubmovare, Jouvapocki, Kaskoive och Tjalmavare m. fl. — Härifrån syntes äfven *Gellivare Dunder*, ett fjellberg af 2360 fots högd.

Den alldeles obanade vägen i dessa trakter är högst besvärlig. Den går för det mesta genom myror och moraser, och svårigheten ökas deraf att en 5 till 6 tum djup mossa betäcker marken, så väl här som å de flesta trakter vid polcirkeln. — Man går långt hellre en dubbel väg-längd på fast mark, än att här gunga sig fram genom de oändliga myrlanden, som äro igenväxta med en myckenhet busk-växter, hvilka göra vandringen besvärlig. —

Så väl Porrimilli som Råvatsch äro, för det närvarande, några eländiga hyblen, der Nybyggarne ej lefva stort annorlunda än fiskar-Lappar utom det att de ega ett par kor och några får. Fisk och mjölk är deras mesta föda; jordbruket tyckas de ej bry sig om. Å båda nybyggena var ännu knappt två kappeland åker upphackad, ehuru man, särdeles vid Råvatsch, på de 3 år som nybygget stått der, hade kunnat odla ett par tunneland, ty marken är både god och medgörlig. Men invånarne voro af Lappslägtet, och *de* äro lättingar, samt alltid, i första generationen, några eländiga jordbrukare.

Nybyggarns i Råvatsch mesta göromål är att fiska i den närbelägna Jutsajaur. Han lefver för öfrigt huru han kan, och så väl qvinnorna som barnen voro svarta och paltiga, samt gjorde ingen ting. Gud vet huru detta folket bergar sig om vintrarne, ty, utom

den kringliggande skogens skydd emot nordan-stormen, ega de blott några utslitna skinnkoltar på kroppen, och dylika trasor ligga de i. — De nakna barnungarne lågo äfven här, liksom i södra Gellivare, i sina små tråg, hvilka hängde på en rem, som var fastgjord i taket eller i någon tvärbjelke. — Osnygghet och lättja är både Lapparnes och en stor del af Nybyggarnes arfsynd. De som arbeta äro välmående, men alltför många sysselsätta sig med att blott fiska och sofva, och klaga sedan på nöden i en trakt hvars fördelar de lemna obegagnade.

Lapp-qvinnornas drägt liknar männernas, som förut är beskrifven. — De bära alltid en knif, som hänger vid venstra sidan, i en läderskida, jemte några röda tofsar och messingsringar m. m., hvilka prydnader tillhöra drägten då det skall vara någorlunda väl. Mössan och broderiet på koltens ståndkrage, samt på bröstlappen, utgör dock hufvudsakliga prydnaden.

XIV.

(d. 7:de Aug.)

Från stora Luleåvattnet och Jutsaråva begaf jag mig nordvart, mera inåt landet, för att komma till Gellivare. Nybyggarn hade en längre tid varit borta och hjelpt andra med höbergningen, under det att gräset stod alnshögt kring hans egen koja och vissnade. Hans 2 kor gingo allestädes deri och betade efter behag. Åkertäpporna voro obesådda. Hans svärmor, en gammal gumma, kom på aftonen hem från ett annat Krono-nybygge, der i trakten, och berättade: att dess åbo hade nyligen afbergat de ängar som tillhörde Bruks-nybygget Schaunja, hvilket var öde.

Så tillgår det med ganska många ödelemnade Bruks-nybyggen, och orsaken, så väl dertill som till deras ödesmål, är ingen annan än den på sednare tiden oskäligt ökade skatten, som vållar att hvar och en som vill nedsätta sig i dessa trakter hellre bekostar en syn på ett Krono-nybygge, och åtnöjer sig, de första åren, med en eländig kula, än att årligen köra 5 skepp:d malm från Gellivare till Edefors, der, på köpet, högst få personer undgå trassel och prejeri af betjeningen. — Med 2 års skatt, är Ny-

bygges-synen betald, och sedan är åboen sin egen herre, samt bergar ändock det närbelägna och ödelemnade Bruks-nybyggets ängar, *utan afgift.*

En viss resande, som för några år sedan genomtågade dessa trakter tyckte sig finna att Bruks-Nybyggarne tålte högre onera, och han begick derföre saken så, att skatten å flere af dessa jämmerliga bostäder, med ett par kappelands åker och några myrängar, blef förhöjd ifrån 3 till 5 skepp:d malm-körning, d. v. s, från 9 till 15 R:dr. — Då det nu låter bevisa sig, hvad som äfven är allmänt kändt, att dessa skatte-torpare ofta måste köra 6:te skepp:det på köpet, för att få räkningen godkänd af "malm-skrifvarn på Edefors", och stundom nödgats köra till och med 10 skepp:d, i stället för de 5, så lär det ej synas besynnerligt om de hellre bli "sina egna sjelfsvältingar," än att dra maten i munnen på obarmhertiga prejare, som på en gång bedraga både Bruks-Egarn och hans undersåtare.

Att den ofvanförmälde resanden, med sin högre beskattning, menade väl det betviflas ingalunda; men följderna blefvo likväl högst menliga för både Egarn och brukarne; ty mången af de sednare har blifvit utarmad, och landet ligger öde, der det, under andra förhållanden, kunnat bära vackra skördar.

Under vandringen från Råvatsch till Kelva, som är 2 mil, stodo snöfjellen långt bakom mig, i nordvest, såsom en amfiteater af silfverkullar. — Jag passerade det ena myrlandet efter det andra, och gick beständigt uppföre och utföre större och mindre bergsträckor, på hvilkas sidor skogen var temligen vacker. På sjelfva topparne växte dock endast björk, samt en-buskar och några yfviga granar, som knappt voro två alnar höga.

Omsider kom jag upp på några höga berg, som ligga mellan Råvatsch och Kelva, och såg derifrån det förutnämda myrlandet *stora Muddus*, som med en myckenhet vikar utgrenar sig mellan kullarne. Det är en äng af fulla fem mils längd, och en till två mils bredd, stundom ock mera, då de förutnämda vikarne inberäknas. — Hela Muddus består af en jemn starrvall, der större och mindre mosstufvor ligga här och der ibland gräset. Der tallen växer på tufvorna är gräset sämre och består mera af stagg; men utpå sjelfva slätten står en medelsorts starr, jemte färg-gräset. — Vid norra kanten var jordmånen ypperlig. Der växte al, björk och gran, hvilka riktigt frodades bland gräset, som här räckte mig upp till midjan.

På hela Muddus voro ganska få hjortron bortfrusna, ehuru jag, på de sist passerade myrorna, ej fann många som voro oskadade. Orsaken till de frostömma bärens helbregd på Muddus lär väl

"Lika litet som Egyptierna fordom öfvergåfvo åkerbruket för de sju missväxt-åren, lika litet böra vi göra det för de fem. Gerna alla slags binäringar, så vidt åkerbruket kan drifvas derjemte, men i annat fall: bort med dem! Hvarken terpentin, eller pottaska, eller tjära, eller salpetter kunna ersätta åkerbruket, men de kunna hjelpa det att föda en tillväxande folkmängd i ett hårdt land."

"Vi hafva haft missväxt. Vi hafva behöft undsättnings-spanmål och fått den: det är ovisst, om och när vi kunna den återbetala; men skola vi någonsin kunna det, så måste vi beflita oss om åkerbruk — göra vi det ej, så skola vi hvart enda år behöfva undsättnings-spanmål. Vi hafva varit i nöd, vi hafva behöft understöd, och vi hafve fått. Det ädelmod, den gifmildhet, hvarmed man skyndat till vårt understöd, är beundransvärd, och historien torde bevara händelsen såsom ett af de vackraste drag af denna nyare tiden. Äfven detta har jag dock hört klandras, såsom skolande hafva till följd likgiltighet, overksamhet och sorglöshet för morgondagen, sedan man fått vanan att lefva genom andras gåfvor. Det vill säga: vi skulle genom de der understöden hafva blifvit förvandlade till ett tiggarefolk. Väl lemnar jag derhän hvad effekt de kunna hafva på en och annan dräflinge, hvilken i alla fall hade måst födas på andras bekostnad eller också svälta ihjel; men

hvad det Norrländska folket i allmänhet beträffar, så misskänner man det allt för mycket, om man tror, att ett understöd i nödens stund skulle kunna förvandla det till tiggare och lättingar. Hvarken i ena eller andra afseendet bör man förtvifla om Norrland och dess invånare. Nej, tillväxe Norrlands åkerbruk och befolkning! Den dag kan komma, då Svenska folket skall glädja sig att Norrlänningar finnas, och att landet icke blifvit utrymdt."

XVIII.

Den förutnämde Göljens masugn är anlagd i *Sandträsk-elfven*, något öfver en åttondels mil från densammas utlopp i Engesån och ungefärligen en fjerndels mil ifrån Sandträsket, som är en mil långt och har flere betydliga tillopp, hvarigenom vattentillgången försäkras, helst sedan, genom en vid Sandträskets utlopp anlagd spardam, vattnet nära nog till tre alnars höjd kan uppdämmas. Sjelfva masugnsdammen är anlagd midt öfver elfven, mellan de så

Från Kelva till Gellivare kyrka är $1\frac{1}{2}$ mil. Jag rodde först öfver Nietsackjaur, och vandrade sedan förbi *Gellivare Dunder*, det största och enda fjellberg på flere mils omkrets. — Hela denna väg gick för det mesta genom vackra skogstrakter, och, till min förundran, såg jag, utom Dundret, ej annat än skogsberg, som visst icke voro glest beväxta. — Derjemte måste äfven anmärkas: att all den skog jag både nu och sedermera såg vid Gellivare var likaså frisk och växtlig som i trakten af Selets bruk, 2 mil ifrån hafvet. — Man hade för mig beskrifvit Gellivare såsom en kal fjelltrakt, och jag fann deremot endast *ett* fjell, och deromkring skog i myckenhet. — Sist rodde jag öfver Vassera sjön, hvars stränder alltigenom äro skogbeväxta, och kom på aftonen fram till Gellivare kyrka.

XV.

Gellivare församling, bestående af *Kajtom-vuoma, Tjusa-vuoma* och *Vuolle-sita* byar har, i fordna tider, lydt under Jockmock. *Kajtom* och *Sirkas* nu skilda byar voro förr en, som, vid medlet af förra sekulum, blef delad i tvenne, mellan hvilka stora

Luleå elfven utgör gränsen, så att allt hvad som ligger i söder om samma elf, tillhör Sirkas-Lapparne, och trakterna i norr om elfven äro Kajtom-stammens Lappland. — *Vuolle-sita* har alltid varit ett särskilt bylag, som bebott trakterna mellan Kalix och Luleå elf, mera i söder; således till en del de förut beskrifna södra myrlands-trakterna af Gellivare socken.

Emedan Kajtom-Lapparne, såsom de nordligast och längst ifrån Jockmock boende socknens invånare, ej kunde besöka kyrkan, utom vid marknadstiderna, då der alltid var storstämning, så måste presterna, en eller ett par gånger om året, resa till Kajtom, för att hålla gudstjenst, viga brudfolk och döpa barn m. m. För detta ändamål byggdes, omkring år 1650, ett kapell vid Navrilokt. Samma kapell afbrändes likväl kort derefter, genom de hedniska Lapparnes egen åtgärd, enligt berättelse, och Gudstjensten måste sedan hållas under öppen himmel, på de ställen som funnos tjenliga. — Bland dessa var äfven *Askajocki*, ett par mil i nordvest om Gellivare, vid Lina-elfvens början. Men emedan detta ställe var för långt aflägse kallades Lapparne åter till Navrilokt, vid stor-Luleå, hvarest Gudstjensten hölls på en öppen plats.

Sedan Kajtom-Lapparnes stora råhet och dåliga kristendomskunskap blef känd, beslutade Rikets Ständer, år 1738, att upphjelpa hela Lappland, så väl

i mo-

i moraliskt som ekonomiskt afseende, och stadgade särskilt för dessa trakter att en kyrka, för Kajtoms by, skulle uppbyggas. Året derpå befallde fördenskull Konung Fredrik: att så väl till Kajtoms nya kyrka som till det allmänna Ecclesiastikverkets i Lappland upphjelpande skulle ett öre silfvermynt i fyra års tid erläggas af hvarje matlag, i hela riket, utan allt undantag. Detta blef sedan prolongeradt.

Vid storstämman i Jockmock, år 1741, beslöts derefter att kyrkan skulle byggas i Navrilokt; men som detta beslut lär ha blifvit fattadt mera i öfverensstämmelse med några enskiltas önskan än i följd af en förståndigt uppgjord plan, så blef det ej verkställdt, utan samlades Kajtom-Lapparne följande året vid Gellivare, der missionärerne Holmbom och P. Högström höllo Gudstjenst med dem, vid påsk-tiden, ungefär å samma trakt der Gellivare kyrka nu är belägen, i norr om Vassera-åns mynning. — Gudstjensten hölls då endast på Lappska och under öppen himmel, å en liten hed, som sedermera fick namn af *mässe-heden*.

Vid detta tillfälle gjorde sig Högström väl underrättad om hvad tjenligast vore för Kajtom-Lapparnes bästa och vistades hela det året ibland dem, dels uppe i fjellen, dels äfven vid Gellivare, der han höll Gudstjenst med de Lappar och nybyggare, som bodde i grannskapet. — Samma år, om hösten, beslöt

den tillförordnade Lappmarks-Direktionen att en kyrka skulle byggas vid Gellivare, jemte ett kapell vid Killingsuvando, och ett dylikt än längre upp i fjellen, dit pastorn i Gellivare borde resa en gång hvarje sommar. — Men emedan dessa ställen voro alltför långt aflägse från Jockmock, så anhölls att Gellivare måtte bli ett särskilt pastorat, hvarpå Consistorium, den 24 November år 1742, utfärdade fullmakt för den förutnämde missionären P. Högström, att, jemte sitt missionärs-embete, vara pastor öfver Kajtoms by och de till Gellivare gränsande Lappar och nybyggare.

Brukspatron A. Stenholtz fick sedan uppdrag att låta uppsätta nödiga hus åt den nya pastorn; men för de oroliga tiderna, jemte andra hinder, blef det ej gjordt. Emedlertid hölls Gudstjensten på den förut omnämda *mässe-heden*, tills om hösten år 1744, då det tilläts presten att begagna de nyligen förfärdigade bruks-husen.

Omsider bortröjdes dock skogen på den meranämde heden och kyrkogården blef der invigd samt genast begagnad, äfvensom skogen deromkring fälldes och apterades till timmer för den blifvande kyrkobyggnaden, allt i slutet af samma år. — Påföljande året, 1745, fick pastor sjelf uppdrag att föranstalta om prestegårdsbyggnaden, som på hösten begyntes och fullföljdes, så att den året derefter kunde begagnas. — I September månad år 1746, lades grund-

stenarne till Gellivare kyrka, och församlingens gränser bestämdes; men kyrkobyggnaden företogs ej förr än i Mars månad det följande året. — Samma år, 1747, den 21 Juli, uppbrände missionären Zelberg Lapparnes gamla helgedom, som var belägen vid Saivo, i söder om Gellivare Dunder, samt de vid offerstället befintliga stora högar af renhorn. Den i Gellivare kyrka förvarade Lappska trollyxan återtogs vid samma tillfälle. — En Lapp vid namn *Knut Michelson Perik* hade, år 1745, tagit den ifrån sina trosförvandter, men sedan ångrat sig och återställt den, samt, till tecken af sin återgång till Lapparne, behängt samma yxa med ett silfverlöf. Den lär ha brukats att slagta offer-renarne, och tjente dessutom till hvarjehanda signerier.

Utom det ofvannämda offerstället, vid Saivo uppgifvas flere andra orter, dels stenar och dels forssar, hvarest de gamla Lapparne hållit sin Gudsdyrkan, här i trakten. Såsom sådane nämnes: ett ställe vid *Keppojaur*, i närheten af fjellberget *Keppo Dunder*, på vägen till Juckasjärvi; ett dito vid *Pilivare*, norr om Kalix elf; ett annat *Saivo*, i söder om Kajtom elfven; likaledes *Saggaquoika*, en forss vid Lina elfven, i norr om Gellivare, samt *Linkaforssen* vid Kajtom elf. — Alla dessa ställen skola dock varit mindre offerplatser; men vid *Aranoive*, ett fjell i söder om Kajtom elfven, och ett par mil of-

vanföre Killingsuvando, lär hufvudstället ha varit för Kajtom-Lapparnes Gudstjenst.

I berget *Vuodnacka*, bredvid fjellet *Kamastjero*, ej långt ifrån den nyssnämda Kajtom-elfven, skall finnas i dagen gående kopparmalm.

År 1747 den 13 Augusti blef, genom en kunglig Resolution, bestämdt att Ting, Uppbördsstämma och marknad skulle hållas i Gellivare, samt att nödiga hvilostugor skulle på fjellen uppbyggas för Domare och kronobetjening. — År 1751, då Biskop O. Körning höll första visitationen i Gellivare, anmärktes redan att kyrkan vore för liten, hvarföre det beslöts att uppförå en tillbyggnad, vid södra gafveln, för Kajtom-Lapparnes räkning. — År 1756 inrättades för Gellivare en skola, som ännu fortfar och förestås af en särskilt lärare, hvilken har sitt eget boställe. — I Jockmock och flerestädes undervisar deremot pastorn några af Lapp-allmogens barn, för viss afgäld, i säd, af kronan. — År 1764 refvades ägorna till pastors- och skolmästare-boställena, som uppskattades till ett mantal hvartdera, och numera temligen väl föda sina innehafvare.

Kyrkan och prestgården, jemte den så kallade kyrkostaden, ligga på den förutnämda mässe-heden, å norra stranden af Vassera elfven, der den rinner ut

ur det half-mils långa träsket af samma namn. — Kyrkan är byggd af trä och i korss. Den är, såsom alla templen i norra Lappland, föga ansenlig. Äfven kyrkostaden är mindre betydlig. — Alltsammans tycktes sakna en nödig omvårdnad; men gräset och säden, mellan husen, stod så vacker att jag blott deraf kunde sluta till jordens duglighet. Vid nogare undersökning fanns den bestå af god sandmylla, den jordart som i Lappland är mest fördelaktig, emedan den tidigast blir snöfri och tjenlig att beså, och derjemte är mera frostfri än fuktig mulljord eller lera.

I Vassera-träsket, såsom allestädes i Lapplands sjöar, är fisket godt, och på myrorna deromkring växte myeket hjortron, som af frosten ej blifvit skadade. — Sammaledes var både kornet och potateskålen här å orten fullkomligt i behåll, ett bevis att klimatet vid Gellivare ej är så hårdt som mången tror, och att odlingar både kunna och böra här göras liksom vid kusten, der, enligt hvad jag förut har omnämnt, kornet skadades på några myrländta åkrar i trakten af Luleå.

Det är någonting eget med Lappland, så väl det norra som det södra, att ju längre man kommer upp under fjellen ju bättre är jorden i dalarne. Det ser ut som hade Skaparn på detta sätt velat antyda möjligheten att jemka de klimatiska bristerna. — Deremot går en mindre fruktbar och större sandmo längs åt kusten, ungefär på gränsen mellan Lappmarken

och Svenska bygden. Den bugtar dock flerestädes fram och åter, samt har flere utgreningar. Jag såg den först i trakten mellan Ume och Degerforss, och sedan mellan Skellefte och Näsberget, hvarest den, å båda ställena, går närmast intill sjön. — Dernäst såg jag äfven samma jordsträckning, med sin glesa furumo och ymniga renmossa på idel sandjord, i trakten af Göljen, samt derefter vid och straxt nedom gränsen af Åsele Lappmark, i skogarne omkring Gulsele, vid pass 10 mil i nordvest om Sollefteå. — Ytterligare observerades den i skogstrakterna mellan Norrland och Jemtland, samt slutligen mellan Särna och Åsen, i Dalarne, der den likväl befanns vara långt mera bergbunden än på de förutnämda ställena. — På båda sidor, i nordvest och sydost om detta sandlager, är jorden god och växtligheten friskare.

XVI.

(d. 9:de Augusti.)

Efter att hafva sett mig omkring och hvilat om natten, begaf jag mig följande morgon på vägen till Gellivare malmberg, beläget ½ mil ifrån kyrkan. Under hela denna vandring gick jag, med undantag af

några få myror, hela tiden, genom en ganska vacker och växtlig skog, som fortfor att stå lika härlig ett långt stycke upp på sjelfva berget, för att derigenom klarligen visa huru orätt de hafva som påstått att Gellivare är en kal fjelltrakt.

På toppen af malmberget, som ligger 1,760 fot högt öfver hafvet, såg jag ej endast Gellivare Dunder, utan äfven en del af snöfjellen kring stora Luleåträsken och uppåt Norrska gränsen; men hvad som långt mera fägnade mig var: att jag på flere mils närmare omkrets såg en myckenhet skogsberg och dalar, som voro uppfyllda af gran och furu. Hela trakten utmed Lina-elfven har så vacker och reslig skog som den någonstädes kan önskas för en bergslag. Då nu härtill kommer att i den nära intill berget rinnande Wuoskobäcken, och flerestädes, finnas goda lokaler för masugnsbyggnad, så är det mer än besynnerligt att man ännu hellre transporterar malmen till bruken vid kusten, fullt 18 mils väg, än att bygga en eller ett par hyttor i trakten af Gellivare, der man således kunde smälta den gryniga malmen från Välkomman och flere grufvor, som ej, utan stort besvär, kan forslas lång väg.

År 1804 lät Baron Hermelin, vid Vassera nybygge, $\frac{3}{4}$ mil ifrån berget, uppföra ett par så kallade *Bläster-ugnar*, hvarest 12 *L℔.* malm ifrån Bergmästare-grufvan påblåstes, under $5\frac{1}{2}$ timmas tid, med $3\frac{1}{2}$ tunna kol. Derigenom erhölls en färska, af 9

LU.:s vigt, som bestod af ett temligen godt och smidigt jern. Men, desto värre, fortsattes ej operationen vidare. Ännu stå likväl ugnarne och bäljorna qvar; men dammen är skadad, dock ej mer än att den lätteligen kan repareras. — Dessa ugnar äro något större byggda än de vanliga af sådant slag, och voro således en mellansort af masugn och blästerugn. Men hvarföre ej bygga en riktig masugnspipa af de här befintlige materialierna, då det icke låter bevisa sig att kolbrist kan inträffa?! — Om *en* masugn uppfördes i Wuoskobäcken och *en* dito vid Vassera nybygge, samt *om* de inrättades och drefvos med kraft och förståndig beräkning, så lider det intet tvifvel att de skulle ganska väl löna mödan.

Gellivare jernmalms-fält, är beläget i midten af Gellivare Lappmarks församling, ½ mil på norra sidan om församlingens kyrka. Det ligger 6 à 7 mil på nordöstra sidan om Luleå elf och på något mindre afstånd, i söder och sydost, ifrån Kalix elf. *Lina-elfven*, som 5 mil i ost-nordost tar sitt ursprung från ett träsk, som kallas Tjerkokjärvi, flyter förbi bergets östra fot, endast på ett afstånd af omkring 1000 alnar, och förenar sig med Kalix elf, 14 mil nedanföre. Tre mil söder om berget upprinner Råne-elfven och utlöper i Bottniska viken. — Dessa äro de betyd-

ligaste strömdrag, som omgifva Gellivare malmberg. — Mindre betydliga vattendrag genomskära i mängd den låga land-sträckan närmast omkring berget. Sådana äro, på södra sidan, *Wassera* ån, som ifrån *Abborträsk*, genom *Wasserra* träsket, flyter, ½ mil ifrån berget, förbi *Gellivare* kyrka och, efter tillopp af flere större och mindre bäckar, slutteligen förenar sig med *Lina* elfven: *Wuoskobäcken*, som kröker nära förbi bergets södra fot utfaller i *Lina* elfven; samt på norra sidan *Kuola*- och *Niallojocki*. — Utom dessa, som året om äro försedda med vatten, finnas vid och omkring berget ännu flera mindre bäckar, hvilka förtjena föga eller ingen uppmärksamhet.

Ett lågt och föga bergigt land omsluter malmberget till ansenlig vidd åt alla sidor, och, om man undantager *Gellivare Dunder*, ¾ mil i söder derifrån, hvarest flere snöfläckar förblifva osmälta hela sommarn, finnes i hela negden ej något berg, som i storlek kan jemföras med sjelfva malmberget. Jordmånen i dessa trakter, när marken höjer sig öfver de myror och kärr, som här finnas, är, i synnerhet på norra och vestra sidorna, ett hedland, der renmossa växer i ymnighet. Skogarne äro också derstädes mindre betydliga, och bestå der till större delen af en kort tall, omkring myrorna, blandad med gran. På södra och östra sidorna åter,

emellan berget och kyrkan, vid *Wassera* träsket och berget af samma namn, samt invid *Lina* elfven är skogen, såsom förut är berättadt, ganska ymnig. Gräsväxten är här, som på de flesta trakter inom Norrbottens Län, efter stränderna af en del åar och bäckar, samt på flere myror, men i synnerhet efter *Lina* elfven, ganska frodig, och skulle, genom ringa kostnad, kunna bringas till flera gånger större afkastning, än den för närvarande ger.

Gellivare malmfält består egentligen af tvenne bergsryggar, som i nordost sluta sig intill hvarandra i en rät vinkel, och omfatta en däld, som inskjuter i berget. Den ansenligaste af dessa bergsryggar sträcker sig 8 à 9000 alnar ifrån vester till öster och utgör hela bergets största längd, i rät linje. Den är tvärbrant på norra och nordöstra sidorna, samt till en del äfven på den södra. Dess bredd är vid midten 3000 alnar. — Den andra sidoryggen är mindre än den förra, långsluttande åt alla sidor, och utgör i längden 5000 alnar. — Det sträcker sig till gränsen, der björken upphör att växa, vid *Välkomman*, hvars nordvestra och högsta kulle är kal, och frambringar ej en gång fjellbjörken. Härifrån sluttar berget något mot nordöstra ändan, intill *Tingvalls kulle*, hvilken är nära af samma höjd, som den nyssnämnde, och nästan lika kal. Ifrån dessa begge kullar, i synnerhet från Välkomman, är en

fri och obehindrad utsigt åt alla sidor. De snöbetäckta fjellen synas i norr och vester, på 10 à 15 mils afstånd, och den låga landsträckan, som omger *Lina* elfven å ömse sidor, ligger öppen för ögat, ända nedemot Öfver-Kalix socken.

Utom dessa begge kullar har berget, i synnerhet efter den östra sidoryggen, flere afsättningar, ifrån hvilka man småningom nedkommer på jemna marken.

En djup mulljord, uppfylld med större och mindre granitstenar, samt här och der, då jorden är mindre djup, lösa malmstenar, betäcka större delen af berget. På åtskilliga ställen, såsom vid bergets vestligaste sida, och omkring den förr nämda i berget inskjutande dälden, men i synnerhet omkring *Tingvalls kulle*, samt några lägre kullar i öster, framskjuta likväl bergsklyftor i dagen, som alltid utgöras af jernmalm. — Man har af denna anledning också föreställt sig, att *Gellivare* berg vore en enformig massa af jernmalm. Men skall man härvid rätta sig efter kompassen, så är frågan lätt besvarad med nej; ty man får på flera ställen af berget förgäfves vandra långa stycken, utan att finna den minsta rubbning i magnetnålens naturliga lutningsvinkel. På andra ställen åter, och helst på

sådana, der någon malmklyft i grannskapet visar sig i dagen, märkes alltid en orolig och stark förändring af magnetnålens så väl deklinations-, som inklinations-vinkel. På de ställen, der magnetnålen förblifvit orörlig, kan man ej derföre anse fasta berget bestå af en allmän berg-art, som icke vore malmförande; ty hvarföre har man då ej på något enda ställe träffat denna berg-art i fast klyft, då man likväl på flere ställen träffat fasta malmklyftor i dagen?! — Troligare torde det kanske vara att malmen på sådana ställen är höljd af en så djup jordtäckning att den ligger utom verkningskretsen af en vanlig kompass, helst en del af *Gellivare* malmarter, antingen alldeles icke, eller i ringa mån dragas af magneten. — Emellertid skall *Gellivare* alltid komma att anses som ett *berg af malm*, ehuru deruti finnas större och mindre gångar af granit. Man ser detta bäst i Kaptens-grufvan, som har den bästa malmen, och som derföre blifvit mest bearbetad.

Gellivare malmberg var väl redan, vid början af 1700 talet bekannt, under namn af *Illuvaara*. — Det var likväl ej den tiden något närmare kändt eller undersökt, förr än det på 1730 talet angafs af en bonde från *Råne* socken, och kort derefter började inmutas och med arbete beläggas, först

af Kapten Tingvall och sedermera 1738 af Kapten Meldercreutz, i kompani med Bruks-Patron Stenholtz. Det gaf anledning till uppbyggandet af Medlersteins Bruk i *Råne* Socken. — Ifrån denna tiden, intill slutet af 1790 talet, har nästan årligen något malm der blifvit uppbruten och framförd till Strömsunds masugn, som är anlagd vid Bottniska Viken, 1$\frac{1}{4}$ mil ifrån Melderstein. Malm-transporten, har dock i allmänhet varit ringa och aldrig svarat mot blåsnings-behofvet vid masugnen, eller Brukets tackjerns behof. Än mindre har arbetet någonsin drifvits med riktig fart. Malmen har till större delen blifvit uppbruten i den förutnämda *Kaptens-grufvan.* Åtskilliga andra skärpningar hafva väl också tid efter annan blifvit upptagne, såsom *Bergmästare-grufvan, Välkomman, Johannes malmbrott, Fredrikas skärpning* och *Tingvalls skulle*, ehuru ej någon malm af betydenhet derifrån blifvit afförd, allt intill år 1797, då Bergshandteringen, genom Friherre Hermelins outtrötteliga bemödanden och uppoffringar, började sättas i lifligare verksamhet. Flere nya malmbrott blefvo ock då, uppå hans föranstaltande af Bergs-Rådet Robsahm på *Gellivare* berg öppnade, såsom *Robsahms-grufvan, Barons-grufvan, Ny-grufvan* och *Ridderstolpes-grufvan*, ifrån hvilka, tillika med den förr nämda *Kaptens-grufvan*, 2 à 3000 Skepp:d malm de

första åren uppbrötos och affördes till *Strömsunds* och *Selets* masugnar. Malmen, som i dessa skärpningar, äfvensom på åtskilliga andra ställen, i dagen träffas, är af olika sammansättning. På flere ställen, förekommer den i små kristaller af skiftande färger, sammanfogade till en lösare eller hårdare massa, som vid lindrigare eller hårdare påtryckning sönderfaller till grus. Denna malm, som synes utgöra hufvudarten i vestra bergsryggen, drages ej af magneten och rifves till ett svartbrunt pulver. Ehuru i allmänhet af en lösare sammansättning, förekommer den likväl stundom i temligen hårda och fasta lager, då den ej låter så lätt sönderkrossa sig, såsom i *Robsahms grufvan.* I Välkomman och Barons-grufvan, äfvensom på några andra ställen, träffas ren blodstens-malm, antingen i stora oregelbundna, glänsande kristaller, eller af fast och kristallinisk konstruktion. Svartblå magnetisk jernmalm, af finkornig, tät sammansättning, träffas i östra bergsryggen, såsom vid *Kaptens-grufvan* och *Tingvalls kulle* m. fl.

På alla ställen af detta stora malmfält finnes malmen liggande i lager med aflossningar till olika afstånd, genomskuren af åtskilliga tvärlossnor, så att den sönderfaller till rhomboidaliska terningar. Dess halt har funnits vara omkring 67 procent. Den är

öfverallt fullkomligt fri från alla ämnen, som kunna gifva ett oartadt jern, ehuru man i äldre tider, af brist på kännedom om malmens rätta behandlingssätt på masugnen, ansett den vara af rödbräckt natur.

Utom de skärpningar, som ofvanföre blifvit nämda, träffas ännu på åtskilliga ställen fasta malmklyftor i dagen. Till sådana ställen höra äfven de så kallade *Koskulls-skullar*, omkring 500 alnar i öster från *Ridderstolpes grufva*, der malmen öfver allt, på ett ganska vidsträckt område, ligger i öppen dag. Malmen härstädes, som med mycken sannolikhet tyckes vara en fortsättning ifrån *Tingvalls kulle* och *Ridderstolps-grufvan*, är en svartblå, finkornig, och tät jernmalm, som tyckes vara fullkomligt ren och fri från all inblandning af bergart, eller andra främmande delar. Den synes vara särdeles lättbruten. Sådan är också malmen i *Ridderstolpes-grufvan*.

Ifrån *Gellivare* till det bebodda landet och Bottniska Viken äro trenne särskilta vägar,* som vintertiden blifvit nyttjade för malm- och andra varutransporter, hvilka om sommaren aldrig kunna befaras annorlunda än till fots. Den ena af dessa går förbi *Gellivare* kyrka, genom åtskilliga nybyggen, såsom *Ripas*, *Nuortakano*, *Kilvo*, *Nattavare*, *Koskivare*

och *Anutkaske*, samt derifrån, antingen direkte förbi *Muorgivare* till *Storbacken*, ett nybygge och lastageplats vid *Lule* elf, eller åt *Tjärutrask* och *Bredträsk* till lastageplatsen vid *Edeforss*, 2½ mil längre ned vid elfven. Till det förra stället räknas landvägen 10 mil och till det sednare 12 mil. Båtvägen utför elfven till *Lule* stad och hafvet är ifrån *Storbacken* 12½ mil och följaktligen ifrån *Edeforss* 10 mil, så att hela denna väg, ifrån *Gellivare* till *Lule* stad, utgör omkring 22½ mil. — En annan väg går genom *Ripas*, *Kilvo*, *Nattavare*, *Solberg*, *Härkberget*, *Spiken*, *Grundträsk* med flera nybyggen, samt till *Meldersteins* bruk och *Strömsunds* masugn, vid hafvet. Denna väg räknas vara 18 mil, utan att båtled på något ställe kan begagnas. — Den tredje vägen följer nära stranden af *Lina*-elfven, genom *Sackas*, *Hackas* och byn *Skrofven*, samt vidare efter *Skrof*-elfven till *Landsjärv*, *Orasjärv*, *Göljen* och *Öfver-Kalix*, hvarifrån båtled kan begagnas utför *Kalix* elf till *Räktfors* nybygge, och landväg derifrån till *Töreforss* bruk, vid *Töreviken*, om vintern. — Ifrån *Gellivare* till *Öfver-Kalix* kyrka räknas efter denna väg 14 mil, samt emellan *Öfver-Kalix* och *Töreforss* 4½ mil och sålunda inalles från *Gellivare* till *Töreforss* 18½ mil, hvaraf 7¾ mil för närvarande äro båtväg, nemligen 4¾ mil på *Skrofelfven*,

Lands-

Landsjärvs-ån och *Tvär-ån*, 1¼ mil på *Ängeså* elfven, samt 1¾ mil efter *Kalix* elf.

XVII.

Jag hade tänkt att från Gellivare vandra till Juckasjärvi, för att derstädes betrakta de ryktbara jernmalms-bergen *Lousavaara* och *Kirunavaara* m. fl. Sammaledes önskade jag att der få höra *Tusentungans* sköna sång; men allt detta blef tillintetgjordt genom min förutnämda sjukdom i Jockmock. För att likväl ej alldeles förbigå allt detta vill jag berätta en del af hvad jag derom läst och hört sägas af pålitliga personer:

Då man kommer till *Juckasjärvi* kyrka i *Torne* Lappmark, ser man i vest-nordvest, på ungefär 1½ mils afstånd, tvenne i bredd liggande betydliga fjellberg, som med sina rundade toppar höja sig upp emot skyarna. Dessa äro de bekanta jernmalmsbergen *Luosavaara* och *Kirunavaara*. När man sommartiden vill besöka dessa berg reser man på båt uppföre sjöarne *Juckasjärvi* och *Oinackajärvi*, till *Kurravaara* nybygge, 1½ mil i nord-

vest från kyrkan. Detta är det yttersta och nordligaste nybygge inom *Juckasjärvi* Lappmark.

Derifrån räknas till *Luosavaara* 1¼ mil öfver obanade berg och myror. Man uppstiger först ½ mil till höjden af *Kurravaara* berg, som redan vid dess öfra afsättningar börjar antaga fjellnatur. Derifrån passerar man åter en god half mil öfver tvenne stycken mindre bergskullar, jemte några myror, hvarefter man vid den egentliga foten af *Luosavaara* befinner sig vid ungefär samma höjd, som sedan man uppkommit på *Kurravaara*. Nu återstår likväl den besvärligaste delen af vandringen. För att uppkomma på spetsen af berget måste man i jemt stigande klättra ¼ mil uppföre dess branta sida, tills man ändtligen på höjden befinner sig omkring 2000 fot öfver *Torneå* elf, eller *Oinacka* träsket. Man inandas här en ren och uppfriskande luft, under det man njuter den friaste utsigt öfver snöfjellen vid *Norrska* gränsen och hela den kringliggande vilda landsträckan.

Luosavaara tyckes vara nära ½ mil långt och ¼ mil bredt. Redan vid dess fot växer ej någon annan skog än en kort björk, hvilken dock upphör när berget höjer sig, och man träffar sedan ej andra trädväxter, än några små buskar af vide och fjellbjörk, hvars knutiga qvistar krypa så tätt efter marken, att man knappast blifver dem varse; slutligen saknas äfven dessa. Ehuru detta berg är af en så ansenlig höjd, finnes der vanligen ingen snö.

Bergets längsta sträckning går ifrån nord- nordost, efter några stycken större och mindre våglika afsättningar, upp emot syd- sydvest till dess högsta kulle. Denna kulle är helt och hållet bar och består utan undantag af en svartblå, starkt attraktorisk jernmalm, hvars halt man skattat till 64 procent. Af en djup mulljord, som betäcker sluttningarne af denna kulle, hindras man att med säkerhet bestämma vidden af malmstocken. Att den har en strykande gång ifrån nordvest till sydost är hvad som med visshet kan utrönas.

Man finner utom den sträcka af omkring 120 alnars längd, som malmgången visar sig blottad vid dess öfversta höjd, äfven här och der, på begge sidor om berget, fasta malmklyftor som framskjuta i dagen, hvilka, jemte en hop lösa malmstenar, i ytan af jordtäckningen, visa sig ända ned till bergets fot, och utmärka malmgångens strykning tvert öfver hela berget. Omkring 70 alnar visar den sig i dagen, men den utbreder sig troligen mycket vidare under den djupa jorden. Likväl träffar man vid bergets sydvestra sluttning, äfvensom i dess afsättningar mot nordost, fasta klyftor af *granit-porfyr*, som, på förstnämde sida om malmgången, är fallande i grått och blandad med glimmer, men på sednare sidan har den en rödaktig färg, och utgör hällearten i detta berg.

Kirunavaara är beläget på en half mils afstånd i söder från *Luosavaara*. Det är i det närmaste af

samma höjd, men mycket längre och af ungefär lika bredd. Dess högsta spets är i norra ändan, hvarifrån det långsamt sluttar åt söder. På norra och östra sidorna deremot är det brant och stupande. Äfven detta berg är, i synnerhet efter sidorna och på dess södra ända, öfverhöljdt af jord, hvarutur några fjellväxter framlockas, då solen på fem à sex veckors tid aldrig går ned. Öfversta ryggen och i synnerhet de flera uppskjutande spetsarne af berget äro mera befriade från jordtäckning än *Luosavaara*. Man kan på 4,200 alnars längd se bergets fasta delar, och hela denna sträcka består af den renaste jernmalm, som troligen framstryker mycket längre, efter bergets södra och lågare af jord helt och hållet betäckta delar. Bredden af denna stora jernmalmsgång, som tyckes upptaga största delen af berget, utgör, så vidt den för jordtäckning är synlig, vid högsta spetsen i norr, 300 alnar, men vidgar sig derefter ansenligt, till dess den längst mot söder omfattar tvenne i öster och vester något från hvarandra aflägsnade kullar. Denna malm är af alldeles enahanda beskaffenhet med den, som finnes på *Luosavaara*, åtminstone på norra ändan af gången, ehuru den längre åt söder endast så vida skiljer sig derifrån, att den är mera grofkornig i brottet, och skall vara något mindre rikhaltig, samt endast hålla 62 procent, då den vid norra bergspetsen är mera fingrynig, och anses vara af 64 à 66 procents halt. För öfrigt är

malmen på *Luosavaara* i högre grad attraktorisk, än på *Kiruna*.

På högsta bergklintens norra sida är malmen till en stor del nedrasad, och man upptäcker der, äfvensom på flere andra ställen, å ömse sidor om malmgången, en bergart af enahanda beskaffenhet med den, som finnes i *Luosavaara*, af en något mindre i rödt stötande hälleflinta. — Att malmen går på djupet synes tydligt vid nyssnämde ras, der malmen med aflossning från hällearten fortsättes utför bergets branta sida, tills den slutligen af jord och stenar alldeles öfvertäckes. Lösa malmstenar, som i fortsatt kosa till ymnighet visa sig ofvan jord närmare ned åt *Luosajärvi*, utvisa likväl äfven härefter dess väg och tyckas gifva anledning till den förmodan att *Luosavaara* och *Kirunavaara* endast äro särskilta delar af en och samma jernmalmsgång. Denna förmodan vinner åtminstone ett sken af sanning då man känner att malmen i *Luosavaara* är af samma art och beskaffenhet som i *Kiruna*: att malmgångarne på begge bergen hafva sin strykning ned åt *Luosajärvi*, och att hällearten i båda bergen är densamma.

Haukivaara är beläget på sydöstra sidan om *Luosavaara* och i nordost från *Kiruna*, ett litet stycke från foten af det förstnämda. Det är, i jemförelse med dessa, af en obetydlig storlek, lågt och knappt öfver $\frac{1}{8}$ mil i tvär linie, af nästan rund form. Efter allt hvad man kan utröna utgöres det helt och

hållet af jernmalm, som öfver allt ligger i dagen. Denna malm är en tät, stålfärgad blodstensmalm, af ett skönt och rikt utseende, som på en del ställen har ett finfjelligt brott, sparsamt insprängdt med små finkorniga qvartsådror, samt här och der inuti täta massan, helt fina öppningar eller sprickor, fyllda med en högröd jernoxid. — Malmen förekommer i stora lösa hällar, som bilda ordentliga lager, och man har ej på något ställe af berget träffat fast klyft.

År 1736, då Landshöfdingen Baron Gyllengrip hade företagit en resa till Lappmarken och *Juckasjärvi*, blefvo *Luosavaara* och *Kirunavaara* först bekanta. De voro väl förut kände af Lappar, som der betat sina renar, men som Lappallmogen merendels är förbehållsam om sådana upptäckter, hade bergen ej förr än vid nyssnämda tillfälle blifvit angifna. *Haukivaara* förblef likväl ännu obekant, liksom hade man ifrån de höga spetsarne af *Luosavaara* och *Kiruna* öfversett denna låga kulle, hvilken dock, genom sin alldeles egna blåa färg, tydligt förråder någonting helt annat, än ett vanligt hälleberg.

Derefter hade den gjorda upptäckten nästan blifvit förglömd, tills ägaren af *Kengis* jernbruk, Abr. Stenholtz, år 1759 företog en resa till dessa berg, hvilka då för dess räkning blefvo inmutade och med arbete belagda. Vid detta tillfälle upptäcktes *Haukivaara*. Brukspatron Stenholtz var betänkt på, att,

genom anläggning af tvenne nya masugnar, tillgodogöra denna rika malm. Den ena skulle byggas vid *Wuolusjocki*, som utfaller i *Kallojärvi*, midt emot *Kurravaara* nybygge, på samma plats der *Schangeli* silfverhytta för längre tid tillbaka varit uppförd, och den andra i *Luongasjocki*, som utfaller i *Torneå* elf, 1⅛ mil ifrån *Svappavaara*. Privilegier erhöllos äfven på dessa anläggningar, som likväl af flere mötande hinder ej hunno företagas medan Stenholtz ännu lefde, och efter hans död blefvo de alldeles förgätne.

Någon betydlig malmafhemtning har således ej ännu blifvit företagen från dessa berg, emedan *Junosuando* och *Torneforss* masugnsägare funnit sin räkning vid att hemta malm, på närmare håll, från *Junosuando* grufvor och *Svappavaara*, ehuru dessa malmer velat lemna ett oartadt jern, hvarföre ägaren ock slutligen blifvit nödsakad att ifrån *Luosa*- och *Haukivaara* förse sig med blandningsmalm, likväl alltid till ringa qvantitet.

Malmbergen äro belägna i en fullkomligt vild mark, uppfylld och genomskuren af en stor mängd af träsk och myror, der ännu ingen menniska kunnat bosätta sig, och der nästan all annan skogväxt upphört än björk, hvaribland här och der finnes någon tall. Ett och annat ställe efter stranden af *Torneå* elf, der någon bäck utfaller, eller eljest någon däld af natu-

ren bildat sig, träffar man likväl ännu en temligen frodig skogväxt, såsom vid *Kurravaara* och *Wuolusjocki*, med flera; men så snart man uppstiger ifrån dessa dälder märkes redan ögonskenligen att man befinner sig 12 à 15 mil norr om *polcirkeln.*

Svappavaara är ett mindre berg af 6 à 700 alnars längd, ifrån norr till söder, och 130 alnars höjd öfver närbelägna myror. Det är beläget en mil sydvest ifrån *Torneå* elf, midt för *Paurangi* svåra och brusande fors, 7 mil nord-vest ifrån *Junosuando* masugn, och 30 mil ifrån *Torneå* stad.

Det upptäcktes på 1650-talet. — Åtskilliga kopparmalms-grufvor hafva derpå blifvit tid efter annan upptagne, bearbetade och slutligen ödelagde. Att den jernmalms-gång, som på 100 alnars bredd och emellan 4 och 500 alnars längd, ifrån norr till söder, genomstryker berget, intill och emellan koppargrufvorna, och som nästan öfver allt synes i dagen, måste hafva blifvit upptäckt på samma gång, som arbete började anställas efter koppar-malmen, är påtagligt; men då man den tiden ifrigt och endast var sysselsatt med den ymniga och rika koppar-malmen, så blef jernmalmen så alldeles förgäten, att man derom ej ens i gamla handlingar finner någon underrättelse. Det var först omkring 1740-talet, sedan koppargrufvorna voro öde, som *Kengis* Bruks-egare påminte sig att vid *Svappavaara* fanns ännu långt

rikare tillgång på jernmalm, än der någonsin funnits på kopparmalm.

Jern-malmen från *Svappavaara* har på samma sätt som *Luosa-Kiruna-* och *Haukivaara*-malmerna alltid blifvit transporterad af Lappar, genaste vägen öfver landet till *Junosuando;* ty någon båtfart på *Torneå* elf har aldrig kommit i fråga, i anseende till de många och svåra forssar som då måste passeras. Man har ej en gång anlagt någon väg ned till elfven, om man ej vill nämna en liten sommar-gångstig till ett båtställe vid elf-stranden, hvilken likväl är så usel, att då man efter densamma går till *Svappavaara,* måste man passera flera djupa myror, der man skall se sig väl om, för att ej tappa bort vägen. Man får derjemte vada öfver tvenne betydliga bäckar.

Skogarne vid och omkring *Svappavaara* äro, på ½ mils afstånd, föga betydande, emedan den skog som hunnit återväxa sedan kopparhyttan var i gång, till större delen består af björk, hvilken å denna ort aldrig växer till någon storlek. På något längre afstånd är deremot förhållandet annorlunda, och omkring *Luongasjocki*, närmare *Torneå* elf, der Bruks-Patron Stenholtz ämnade bygga masugn, är visst icke brist på skog.

Junosuando grufvor och *malmfält* äro belägna på gränsen som skiljer Lappmarken från *Öfver-Torneå*

socken, midt emellan *Kalix* och *Torneå* elfver, till en mils afstånd från hvardera. Man räknar derifrån $16\frac{3}{4}$ mil till *Öfver-Kalix* och $22\frac{3}{4}$ mil till *Neder-Kalix* kyrka, samt $21\frac{1}{4}$ mil till *Törefors* Bruk och lastage-plats. Malmfältet, som utgör en strykande gång i nord-vest och syd-ost af mer än en half fjerdedels mil i längden, ligger uti en däld mellan tvenne bergs-ryggar, i samma väderstreck, och följer längs efter venstra stranden af *Rautajocki*, hvilken en mil ofvanföre upprinner utur *Juckasjärvi*, och utfaller i *Tärende*-elfven, $1\frac{1}{2}$ mil från grufvorna.

Junosuando har, af alla jernmalms-fält inom Norrbottens Län, från längsta tider tillbaka varit bekant och bearbetadt. Det upptäcktes år 1644 och belades straxt derefter med arbete. Sedan den tiden hafva särskilta grufvor och skärpningar blifvit öppnade på 180 alnars längd af malmgången, der den visat rikaste och ymnigaste tillgången på malm. De fleste af dem äro dock ej arbetade till mer än 4 à 5 famnars djup, hvarefter man öfvergifvit dem, för att öppna nya brott, dels emedan tillgången på den kisfria och välartade malmen börjat blifva sparsam, dels ock emedan grufvorna vid detta djup alltid blifvit vattensjuka. Härifrån gör likväl *Konstgrufvan* ett undantag, hvilken sist blifvit bruten, till tio famnars djup. Denna grufva ligger tätt bredvid *Rautajocki*

och den fors, vid hvilken masugnen är anlagd. Man har således här kunnat med högst obetydlig kostnad anbringa en konstgång, som endast haft några famnars längd, och ehuru man utur denna grufva erhållit den bästa och renaste malmen, hade hon likväl, denna konst förutan, troligen ej blifvit fortsatt till större djup än de öfriga, helst vattnet i *Rautajocki* under våren plägar flöda öfver hela grufvan och fylla den.

Junosuando malmfält och grufvor hafva, sedan medlet af 1680-talet, alltid lemnat en nödig tillgång på malm för alla de blåsningar som blifvit verkställda vid *Junosuando* och *Tornefors* masugnar; ty att man ifrån andra aflägsnare håll dertill hemtat ringare bidrag har aldrig skett af annan orsak än den, att genom en sådan blandning erhålla det möjligen bästa jern; och om än blåsningarne vid dessa masugnar hädanefter skulle kunna uppdrifvas till en flerfaldigt större tackjerns-tillverkning, än förr, så skulle man likväl ej på lång tid här sakna nödig tillgång på en rik och god malm.

Vid södra stranden af Kalix träsk, nära mynningen af Kalix elf, skall ligga ännu ett jernmalms-berg, som, enligt framlidne Bruks-Patron Ekströms uppgift, lär öfverträffa alla de förutnämda, och består helt och hållet af gedigen jernmalm.

XVIII.

(d. 12:te Augusti).

Den 12:te Augusti begaf jag mig ifrån Gellivare till *Ripas*, 2¼ mil. På första hälften af denna väg är skogen god, men sedan blir trädväxten glesare tills man kommer fram emot *Nattavare*; men deromkring är ock tillgången på kolskog så stor, att en masugn borde, och med fördel äfven kunde byggas och drifvas der i trakten, helst strömfall ej saknas. — Sammaledes vid *Koskivare* och *Muorki*, der skogen står så tät och långväxt som på de bättre orterna i kustlandet.

Mellan *Muorgivare* och *Storbacken* växer äfven timmerskogen så tät och reslig, att jag ej någorstädes har sett den vackrare, och efter allt hvad jag dessutom har sett och noga undersökt, tror jag: att, med beräkning af kolskogens tillräcklighet i framtiden, kan, i nordvest, öster, söder och sydvest om Gellivare malmberg, anläggas och drifvas en masugn på hvar 4:de eller 5:te qvadratmil. — Jag har äfven hört denna min tanke delas af två kunniga bergskarlar, Herrarne Ekenstam och Öngrén, af hvilka den förstnämde är tjenstgörande Bergmästare i orten, och

den andre råkades vid Gellivare, dit han i år begifvit sig, för att se detta märkvärdiga jernmalmsfält och dess omgifning.

I *Berättelsen om Norrbotten och dess Lappmarker*, (a) af Herr A. Roman, vitsordas äfven lämpligheten af en bergslags inrättande i dessa trakter, och man behöfver i sanning ej mer än blott en gång vandra igenom skogarne för att öfvertygas om deras tillräcklighet för flere jernverk. — Utom den händelsen att jag blef vilseförd i skogen mellan Nattavare och Koskivare, och derigenom måste irra omkring mer än jag önskade, så har jag sjelfvilligt genomvandrat Gellivare skogstrakter, först ifrån Göljen till Jockmock; se'n derifrån och till Gellivare, samt slutligen från Gellivare till Storbacken. Under dessa vandringar har jag med föresats tagit många bivägar, som eljest varit onödiga, om ej ändamålet med hela min resa varit det, att skaffa mig någorlunda säker kännedom om landet. Jag lät fördenskull dels fälla träden, och dels betraktade jag de furor som Nybyggarne hade afbarkat. Jag fick här samma resultat som i trakten af Jockmock och Qvickjock: att tvädväxten beror mer af jordmån och läge än af ortens latitud. Efter safringarnes visning åtgår ej mer än 50 eller 60 år för kolskogens återväxt på den bättre jorden, samt omkring 80 à 100 år på medelsorts och sämre mark; men icke tror jag det vara rådligt att, här å orten, någonsin använda trakthuggning i stort,

ty nordanvindens våldsamhet skulle derigenom ökas och de mindre skogsplantorna komma att sakna det nödiga skydd, som den större skogen lemnar dem. En varsam gallring torde således alltid bli nödvändig, särdeles på norra sidan om höjderna. Ett och annat svedjeland, i dalarne, vore deremot icke skadligt, helst på sådana ställen hvarest nybyggen kunde anläggas, och på sådana lokaler är ingen brist.

Hela den så kallade landsvägen, från Gellivare till Storbacken, är blott en gångstig genom skogen. De broar som Baron Hermelin låtit anlägga öfver myrorna äro till en stor del uppruttnade eller bortförda af vattnet, så att man på många ställen ej kommer fram utan besvär. — Folket som bodde utmed denna väg, förde samma klagan, som så många andra nybyggare, öfver den resande herrn som tillskyndat dem högre beskattning, och alla instämde deri att herbergerings- och vedhållnings-besväret om vintren för alla malmkörarne, är ett större onus än den egentliga skatten. Men öfver ingen ting klagades så högt som öfver "malmskrifvarne," och detta föranlät mig, att, af pålitliga och opartiska personer, nogare efterfråga förhållandet, hvarvid jag fick veta att folkets klagan visst icke är ogrundad.

Man lär både väga och räkna orätt med dem, till och med på flera ställen än Edefors, och det är denna dels obilliga och dels oredliga behandling som gör att affärerna gå mindre väl vid de eljest för-

träffliga Gellivare och *Selets* egendomar, hvilkas rörelse, under andra förhållanden, kunde sprida trefnad och lycka omkring sig, både i ekonomiskt och moraliskt hänseende. Nu verka de snarare motsatsen, och sådant är desto mer att beklaga som jag bestämdt vet att den Höge Egaren är just Den som i tvåfaldigt hänseende kanske förlorar mest, ty Hans ädla afsigt att gagna Norrland och Lappland, har blifvit tillintetgjord genom "Konungens män", och Hans goda tro på menniskors rättskänsla lär ofta ha blifvit pröfvad, äfven vid dessa possessioner. — Jag anmärkte att många af *detta* folket ej hade den Norrländska öppenhenheten, ej denna ärliga blick som vid första ögonkastet säger långt mer till menniskornas fördel än ett hundrafalt *mjuka tjenare*. Nej; de voro glattansigtade, mjuka i ryggen och halkiga i ordom. Jag fick ingen fidem till detta smidiga ålslägte, som tycktes kunna krypa ut och in genom både vår Herre och fan; — och hvad må icke *de* kunna göra för hokus pokus med några af fattigdomen betryckta Nybyggare?!

Jag färdades nära 3 mil utåt strömmarne på Råneå elf, och långa stycken på lilla Luleå-elfven, nedom Jockmock. Jag såg allestädes god skog, men fann ingenstädes fullkomlig anledning att tillstyrka flere båtfärder, på Lapplands strömmar, (med malm och jern), än dem jag tillförne har omnämt. — Det blir alltid säkrast att begagna landvägen med hästar och

renar, tills, i en framtid, kanske äfven här en räll-väg kunde byggas, från Gellivare och nedåt Storbacken, så föga stupande att en häst kunde på samma väg återföra de tomma vagnar som gått af sig sjelfva utföre med lassen. Man vet att i Frankrike finnas dylika räll-vägar, å hvilka stora transporter framforslas på det sätt att last-vagnarne, vid vägens början, sättas sakta i gång. Genom vägens lutning ökas sedan fartens hastighet, och lasten kommer snart till sin bestämda ort. Se'n återföras de tomma transport-vagnarne, för att göra samma färd utföre med nytt lass.

Om man fick tänka sig dylika räll-vägar från bergen i *Juckasjärvi*, samt ifrån *Gellivare* och *Ruotivare* nedåt de i forssarne byggda jernverken, omgifne af grönskande åkerfält och odlade myrängar, hvad skulle icke då norra Lappland kunna blifva för Sverige! — Man säge mig ej att detta är "en dröm;" ty med en *sådan* tro på drömmar blir man en overksam sjusofvare i hela sitt lif, och gagnar dermed hvarken sig sjelf eller andra. — Södra Lappland, som ej äger några jernberg, har dock, på en mansålder, mer än fyrdubblat både befolkningen och dess välmåga, genom invånarnes arbete och idoghet, och det är otvifvelaktigt att detsamma både kan och skall en gång ske med Gellivare och Jockmocks Lappmarker, ty de ha lika så goda odlings-lägenheter, och dessutom oberäkneliga skatter i de förutnämda jernbergen. Det behöfs ej mer än att ett par driftiga "Stockholms-borgare" ville här använda sina kapitaler; ja, om

man

man till Lapplands odlande använde blott hälften af de medel som årligen bortslösas, i Stockholm, på kostsamma och tråkiga supéer, så skulle man inom ett par decennier, få se helt andra resultater än bysättningar och indigestioner. Men det är Svenskarnes arfsynd att vara *för mycket* och *för litet*, ehuru deras språk är det enda som äger ett *lagom*.

Mellan Muorgivare och Storbacken såg jag en stor och vacker skogs-ren, som följde mig och vägvisarn ett långt stycke. Han var allsicke rädd. — Skogs-renarne gå på detta sättet fritt omkring under sommarn; men de hopsamlas af ägarne om hösten. — Från de betydliga höjderna omkring Storbacken har man en särdeles vacker utsigt öfver den djupt inunder liggande elfven och den täcka bostaden på halfön. —

Innan jag skiljer mig ifrån det slumrande och likväl kära Lappland vill jag rekapitulera mitt påstående om *Bergs-bruk* såsom grunden för en blifvande odling i dessa trakter. På *Gellivare* malmberg ville jag grunda två bergslager. *En* i Öfver-Kalix, der Göljens masugn redan är anlagd, och *den andra* i skogs-trakterna utmed Råneå elf, ifrån och med sjelfva malmbergets närmsta omgifning till och med Storbacken. Vill man derjemte ej *snart* begagna den redan uppbygda masugnen vid Edefors, och uppbygga Svartlå bruk, så skylle man åtminstone ej på annan brist än den som finnes i tomma hjernor. — På *Ruotivare* bör äfven grundas *den tredje* bergslagen, som skulle sträcka sig genom Qvickjocks och Jockmocks Lappmarker. — *Om* den Store Konungen, som nu leder Sveriges öden, och som med sitt *varde*, kan sprida lif och rörelse i norra Lapplands vildmarker, kunde finna ”*goda och trogna tjenare*”, hvilka med billighet och rättvisa be-

handlade så väl Den Höge Egaren som Hans folk och egendomar, så skulle mången, som ännu tviflar på möjligheten af Lapplands odlande och civilisation, nödgas att erkänna sitt misstag *inom ett par decennier.*

Jag har förut sagt att ängs-odling måste bli hufvudsaken, i dessa trakter; men det kan ej nog repeteras: *att åkerodlingen derjemte är både planmessig och nödvändig.* Måtte man en gång upphöra med skriket om *"bara fäbodar"* i Norrland och Lappmarken! — Visst är det ofta rätt kinkigt att, i Stockholm, finna stallrum för de många kräken, som, kosta hvad det vill, dock måste "komma under tak;" men *ännu* äro ej sydlandets utmarker alldeles uppfyllda, och tills vidare bör man derföre skona "det skumma Norrland" för öfverflödiga stjernor. De *Odalmän* som der finnas ha sitt eget Norrsken, och torde ej, på allvar, vilja byta med syd-folket *i någon ting.*

Från Storbacken lät jag ro mig nedåt Luleå elf, och betraktade åter *Edefors, Svartlå, Hedensfors* och *Selets* bruk. Jag fann dervid allsingen anledning att ändra hvad jag tillförne yttrat om dessa ställen. Tvertom: vid hvarje förnyad anblick af dem förnyades min önskan om *bättre tider* för Lappland och dess jernberg. — Färden genom kustlandet, till Umeå, var nu särdeles behaglig. Från de omvexlande höjderna såg jag en del af Bottenhafvet, åt öster, och på andra sidan de mångskiftande ängs- och åkerfälten, som dels voro afbergade, och till en del i sitt sköte än vaggade härliga skördar. Det förträffliga folkets glädje deröfver var stor, och hvem skulle ej här varit glad bland de glada!! —

Anmärkningar.

II.

a) En del af nybyggarne tala så pass Svenska att man kan hjelpa sig fram.

b) Nämdemän.

c)
d) } Se längre fram.

a) Se förra Delen.

III.

b) Så är förhållandet allestädes i fjellrakterna.

c) Lapparne äro dåliga sjömän och ej forsskunniga.

d) Äggen uppfångas i de förutnämda ihåliga träklossarne.

e) Se härom längre fram.

IV.

a) Så berättades der å orten.

XVIII.

a) Ur denna berättelse har jag hemtat de flesta uppgifterna om Juckasjärvi, och en del om Gellivare. Dess förut korteligen anförda kyrko-historia m. m. är dels inhemtad der på stället, dels äfven af några anteckningar, som benäget blifvit meddelade af Förste Amanuensen vid Kongl. Biblioteket, A. I. Arwidsson.

Rättelser:

I första Delen.

Sid. 7 sista rad. *står:* Wifta *läs:* Wifsta
— 20 rad. 4 — *sex* — tio
— 83 rad 17 vid slutet af ordet *ömkeliga* fattas, i en del exemplar, en liten stjerna, såsom anmärkn.-tecken.

I andra Delen.

Sid.	19. rad.	19	*står:*	*bergjättarnes*	*läs:*	*bergvättarnes*
—	39. —	10	—	*ifrån*	—	*uti*
—	— —	24	—	*articus*	—	*arcticus*
—	45 —	17	—	*suol,*	—	*suoló,*
—	53 —	26	—	*färmbrusande*	—	*frambrusande*
—	82 —	9	—	*fraktbar*	—	*fruktbar*

---

sid 26

malm i Sker. 38
bark 40 41
tjära 46
Ad Fredr. 55

